

1918

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
TARTU KOLLEDŽ

Säästva tehnoloogia õppetool

LÜGANUSE PASTORAADI PEAAHOONE TEHNILISE SEISUKORRA
HINNANG NING PUIDUST HISTORITSISTLIKE VERANDADE
REKONSTRUEERIMISE ARHITEKTUURNE LAHENDUS

TEHNICAL SURVEY OF THE PARSONAGE BUILDING IN LÜGANUSE PARISH
AND ARCHITECTURAL DESIGN PROJECT FOR THE RECONSTRUCTION OF 19TH
CENTURY WOODEN VERANDAHS

Magistritöö

Tööstus- ja tsiviilehituse ehitiste restaureerimise erialal

Üliõpilane: **Rasmus Vare**

Juhendaja: **Epi Tohvri, PhD**

Tartu, 2015

Olen koostanud lõputöö iseseisvalt.
Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite
tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt
pärinevad andmed on viidatud.

..... (töö autori allkiri ja kuupäev)

Üliõpilase kood: 083412NAEI

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele

..... (juhendaja allkiri ja kuupäev)

Kaitsmisele lubatud: ..... (kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: ..... (allkiri)

ABSTRACT

Vare, R. Master's thesis. In two volumes. Technical survey of the parsonage building in Lügänuuse parish and architectural design project for the reconstruction of 19th century wooden verandahs. Tartu 2015. 100 pages, 4 tables, 95 figures. 13 blueprints. Estonian.

The aim of this present thesis is to survey the state of structural elements and details of cultural-historic relevance of Lügänuuse parsonage that was built in the 18th century. The author also compiles a list of recommendations for restoration and conservation the parsonage building to protect the cultural heritage site of local and national importance.

The thesis gives a general overview of the historical development of parsonages and verandahs and studies the history of St. John's church and parsonage located in Lügänuuse. As a result the thesis contains the architectural design drawings for the reconstruction 19th century verandahs that were demolished in the 1970s. The architectural design is based on historical photographs and closely follows the original design.

Keywords: historic, parsonage, technical survey, historic-cultural value, wooden verandahs, reconstruction, restoration.

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS	5
1. TEMAATILISE KIRJANDUSE ÜLEVAADE	7
2. TÖÖ EESMÄRK JA ÜLESANDED	9
3. MATERJAL JA METOODIKA	10
4. TULEMUSED	13
4.1. Ajalooline ülevaade pastoraatide kujunemisest	13
4.2. Verandade ajalooline kujunemine.....	22
4.3. Lüganuse Ristija Johannese Kiriku ajalugu.....	28
4.4. Lüganuse pastoraadi asukoht	32
4.5. Lüganuse pastoraadi hoonekompleksi lühikirjeldus ja ehitusajalooline ülevaade ...	33
4.5. Lüganuse pastoraadi peahoone kultuuriväärtuslikud detailid ja tarindid	39
4.6. Olemasoleva olukorra kirjeldus, tehniline seisukord ja hooldus	45
4.6.1. Välised hooneosad ja tarindid	45
4.6.2. Sisemised hooneosad ja tarindid	70
4.6.3. Üldine hinnang hoonele.....	72
4.7. Verandade rekonstrueerimise arhitektuurne lahendus	73
KOKKUVÕTE	75
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	77
LISAD	82
LISA 1. Ajaloolised fotod Lüganuse pastoraadist ja kirikust.....	83
LISA 2. Fotod pastoraadihoone eksterjöörist ja interjöörist.	86
LISA 3. Säilitamisele kuuluvad puidust aknad ja nende metallmanused.....	91
LISA 4. Pastoraadihoone asendatud aknad	97
LISA 5. Pastoraadihoone välisused.....	99
LISA 6. Fotod Püssi mõisa moonakamaja verandast	100
LISA 7. Graafiline osa	

SISSEJUHATUS

Ehitismälestistest on pastoraadid ehk kirikumõisad vähe tähelepanu pälvinud hoonete liik. Eestis on lähemalt tegeletud esinduslikumalt välja ehitatud rüütlimõisatega. Kirikumõisate ja rüütlimõisate erinev institutsionaalne taust ning korraldus põhjendavad nende eraldi käsitlemise tähtsust, kuivõrd kirikumõisad on kiriku elukorralduse kultuuriloolise pärandi füüsilised kandjad. **Kirikla** ehk **pastoraat** on kirikuõpetaja ehk pastori elu- ja ametihoone (eluruumide ja kiriku kantseleiga). Kirikumõisad oli kiriku juurde rajatud terviklik isemajandav hoonete ansambel. Pastoraadihooned kannavad endas tänaseks hävinud pastoraadikultuuri vaimu ning annavad ettekujutuse tollastest eluviisidest ja eluolust. Esimesed kirikumõisad rajati Eesti territooriumile arvatavasti juba 13. sajandi lõpus.

Lüganuse pastoraadi peahoone ajalugu ei ole lähemalt uuritud, käsitletud on vaid samasse hoonekompleksi kuuluvat köstrimaja ning aita ja seda seetõttu, et need hooned on niivõrd lagunened, et on sattunud ohtu mälestise säilimine. Lüganuse pastoraadi peahoonet on aja jooksul mitmeid kordi ümber ehitatud ning esindatud on mitmeid kihistusi, mistõttu on aktuaalne hoone kompleksne uurimine, et välja selgitada restaureerimis- ja konserveerimistöde tarbeks kultuuriväärtuslikud detailid ja hoone üldine tehniline seisukord. Tänapäevaks on lammutatud 19. sajandi lõpus rajatud historitsistlikud verandad ning need on asendatud arhitektuurselt sobimatute ning ehitustehnoloogiliselt vigaste verandadega, mis vajavad lammutamist. Kuna ka verandade ajalugu on Eestis vähe uuritud, siis on käesoleva töö kirjanduse ülevaates käsitletud ka verandade meie maile jõudmist ning nende kujundamise põhimõtete ajaloolist kujunemist. Vastavasisulise eestikeelse kirjanduse puudumise tõttu on allikmaterjalina kasutatud nii pastoraatide kui historitsistlike verandade ajaloo uurimisel soomekeelseid materjale ning neid on pikemalt tutvustatud ja käsitletud peatükis „Kirjanduse ülevaade“.

Hetkel on Lüganuse pastoraadi peahoone müügis ning teemavaliku ajendis oli potentsiaalse ostja soov saada ülevaade hoone tehnilisest seisukorrast, et oleks võimalik koostada kalkulatsioonid hoone korrastamise ja restaureerimise mahu ning maksumuse kohta. Kinnisvara turu madala aktiivsuse ja teiste potentsiaalsete ostjate puudumise tõttu on huvitatud ostjal võimalik investeringu tasuvust põhjalikult kaaluda ning käesolevat tööd selleks otstarbeks rakendada.

Magistritöö tulemusena valmib vajalik algdokumentatsioon muinsuskaitse erinõuete ning restaureerimistöõde planeerimiseks. Samuti loetletakse kultuuriväärtuslikud säilitamist ja restaureerimist vajavad detailid. Kuna pastoraadi praegused tellistest verandad on avariilises olukorras ja kuuluvad lammutamisele, valmib ka põhimõtteline lahendus tänaseks hävinud puidust historitsistlike verandade rekonstrueerimiseks. Magistritöö koostamisel on autor pidevalt suhelnud pastoraadi praeguse omanikuga ning peale II maailmasõda kortermajaks ümber kujundatud hoones elanud inimestega, kelle käest on saadud ka ajaloolised fotod pastoraadihoonest ja verandadest. Tehnilise seisukorra hindamisel kasutatakse muinsuskaitseameti poolt välja töötatud tabelit ehitismälestiste seisukorra hindamise kriteeriumide kohta. Samuti on töö koostamisel tuginetud Muinsuskaitseameti poolt välja töötatud restaureerimise infovoldikuid.

Antud magistritöö koosneb neljast teemat käsitlevast peatükist. Esimeses peatükis tutvustatakse teemat käsitlevat kirjandust ning antakse ülevaade pastoraatide kujunemisest, seisukorrast ning tulevikuväljavaadetest. Samas peatükis käsitletakse ka verandade . Teises peatükis on välja toodud lõputöö eesmärk ja püstitatud ülesanded ning kolmas peatükk tutvustab töö koostamisel kasutatud materjale ja metoodikat. Kõige mahukam on neljas peatükk „Tulemused“, kus antakse ülevaade pastoraatide ajaloolisest kujunemisest, seisukorrast ja tulevikuväljavaadetest. Samas peatükis käsitletakse ka verandade algupära ja populariseerimist Euroopas 19. sajandil. Neljandas peatükis tuuakse välja ka säilitamisele kuuluvad kultuuriväärtuslikud detailid ja kirjeldatakse Lüganuse pastoraadi peahoone tehnilist seisukorda ning juhiseid esmasteks remont- ning restaureerimistöõde teostamiseks ja tuuakse välja rekonstrueeritavate verandade arhitektuursed lahendused ja nende väljatöötamise eeskujud.

1. TEMAATILISE KIRJANDUSE ÜLEVAADE

Kahjuks on eesti keeles konkreetselt pastoraate käsitlevat kirjandust ilmunud väga vähe ja seetõttu on pastoraatidest ülevaate andmiseks suuresti toetunud Anu Soikkeli Oulu Ülikoolis kaitstud soomekeelsele doktoritööle „*Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus*“ (Soome vanad pastoraadid – minevik tulevikus). Töös analüüsib autor pastoraatide kujunemist ja seda mõjutanud tegureid ning esitab kogutud andmeid sellest, kes ja kuidas tänapäeval pastoraate kasutab. Samuti kirjeldati enamlevinud restaureerimispraktikaid ja arutleti pastoraadihoonete tulevikuväljavaadete üle. Kokkuvõtvalt võib öelda, et Soome pastoraatide seisukord on oluliselt parem kui Eestis.

Parima ülevaate Eesti pastoraatidest annab Veljo Ranniku poolt 1960-1970-ndatel koostatud uuring „Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade“, mis hõlmab endas ka kirikumõisaid. Uuringus antakse objektidest lühike kirjeldus ja ehitusajalooline ülevaade ja märgitakse ära hoone toonane kasutusotstarve. Samuti on iga objekti juures ka foto, millel on tihti kujutatud tänaseks hävinud detaile või hoonet enne ümberehitustöid. Üheks inventeeritavatest objektidest oli ka Lüganuse pastoraadihoone, mille juurde lisatud fotolt võis leida tänaseks hävinud puidust historitsistliku veranda. Uuringus käsitletakse lisaks peahoonetele lühidalt ka kõrvalhooneid, mis on ajalooliste pastoraadikomplekside lahutamatud osad.

Eelnevale uuringule ning kultuurimälestiste riiklikule registrile toetudes koostas käesoleva magistritöö autor lühiülevaate eesti pastoraatide arhitektuurist, seisukorrast ja nende erinevatest kasutusviisidest peamiselt nõukogude perioodil.

Verandade ajalugu uurides pidi autor jälle tõdema, et emakeelset kirjandust napib ning ülevaate koostamisel toetuti jällegi soomekeelsele raamatule „*Ruissalon huvilat: Turun Ruissalon, Iso-Pukin ja Pikku-Pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennusluettelo*“, mis on koostatud Helen Soiri-Snellmani poolt Turu Maakonnamuuseumi jaoks. Raamatu annab ülevaate Turu linnas Ruissalo saarel paiknevatest uhketest villadest ja raamatu üks peatükk on pühendatud verandade ehitusliku arenguloo kirjeldamisele. Kuid teosest ei saa täit ülevaadet verandade algupärast. Autor toob välja sarnasusi Rootsi ja Türgis Bosporuse väina ääres paiknevate verandade vahel, mida ühendavaks jooneks võib olla Krimmi sõda, mis võib olla üks seletustest verandade populariseerumise põhjustest Euroopas 19. sajandil. Kuid Türgis paiknevate verandade kujunemist ja ajalugu antud teos ei käsitlenud.

Otsingute käigus selgus, et verandadega sarnanevaid ehitisi võis Araabiamaades leiduda juba 12. sajandil. Need rajatised olid küll rohkem kinnised rõdud majade küljes, kuid antud magistritöö autori arvates peituvad just seal verandade alged. Algselt vee jahutamiseks mõeldud juurdeehitis arenes istumis- ja puhkepaigaks ning levis üle Araabiamaade. John Feeney annab oma ajakirjas Saudi Aramco World 1974. aastal ilmunud artiklis „*The Magic of The Mashrabiya*“ (*Masharabiya*'de maagia) ülevaate nende ehitiste kujunemisest. Üheks Araabia ja Euroopa kultuuri ja arhitektuuri kokkupuutepunktiks on ka Malta, kust võib leida ohtralt klaasitud rõdusid, mille idee pärineb tõenäoliselt Araabiamaadest.

Käesoleva töö keskmes oleva Lüganuse pastoraadi peahoone kohta saadi informatsiooni „Lüganuse Püha Ristija Johannese kiriku kroonikast“, mis on koostatud saksakeelsena 1902.a Lüganuse pastori Ferdinand Waltheri poole ja mille on 1978. aastal eesti keelde tõlkinud August Martin ning millega õnnestus antud magistritöö autoril tutvuda. Käsikirjaline kroonika kirjeldab toonast elu koos sõdade, haiguspuhangute ja näljahädadega, kuid annab väga täpse ülevaate kiriku ja kirikla ajaloost ning ehitus ja remonttöödest.

2. TÖÖ EESMÄRK JA ÜLESANDED

Käesoleva magistritöö eesmärk on koostada Ida-Viru maakonnas Lüganuse vallas Lüganuse alevikus asuva Lüganuse pastoraadi peahoone väärtuslike detailide inventeerimise nimekiri ning tehnilise seisukorra hinnang. Samuti valmib antud töö oodatava tulemina nõuannete ja soovitude kogum hoone esmasteks remont- ja restaureerimistööde teostamiseks ning tänaseks hävinud puidust historitsistlike verandade arhitektuurne rekonstrueerimislahendus.

Antud magistritöö koostamise ajal oli hoone müügis ja seega peab töö eelkõige silmas hoone uusi omanikke, kellel tuleb hakata hoonet korrastama. Peamiseks eesmärgiks on peatada pastoraadihoone lagunemine esmaste remont-restaureerimistööde teostamisega. Töö tulemusena valmib ka tänaseks hävinud historitsistlike verandade rekonstrueerimise arhitektuurne lahendus. Puidust verandad on lähitulevikus ette nähtud asendama tänaseid halvas seisus olevaid tellistest ehitatud verandasid.

Kuna tegemist on küllaltki suure hoonega, ei eelda autor, et terve hoone võetakse kasutusele elumajana ja seega tuleks omanikel enne restaureerimistööde algust välja töötada põhjalik restaureerimiskontseptsioon ja tellida nõuetekohane projektdokumentatsioon, mille koostamisel saab aluseks võtta käesoleva magistritöö.

Püstitatud ülesanded on järgmised:

1. Anda ülevaade Lüganuse pastoraadi peahoone ajaloolisest kujunemisest ja tehnilisest seisukorrast.
2. Inventeerida pastoraadi peahoone arhitektuursed- ja kultuuriväärtuslikud detailid.
3. Anda soovitused hoone esmaste remonttööde teostamiseks ning edaspidisteks restaureerimistöödeks ja projektdokumentatsiooni koostamiseks.
4. Koostada hävinud historitsistlike verandade rekonstrueerimise arhitektuurne lahendus

3. MATERJAL JA METOODIKA

Töö on jaotatud kahte etappi. Esimeses etapis on tutvutud ning uuritud kirjandusele tuginedes üldist pastoraatide ajalugu ja kujunemist Eestis. Samuti tutvustatakse verandade ajalugu ning nende kujunemise taga peituvaid ideid ja eeksujusid. Lüganuse pastoraadi kohta on informatsiooni vähe. Autor on tutvunud säilikutega Lüganuse kiriku maade võõrandamise kohta Rahvusarhiivis ning infot on saadud ka Tallinnas asuvast Muinsuskaitseameti arhiivist, kus on säilikuid, mis käsitlevad Lüganuse köstrimaja ja aita, kuid mitte Pastoraadi peahoonet. Väga suureks informatsiooniallikaks on 1902. aastal Lüganuse pastori Ferdinand Waltheri koostatud „Lüganuse Püha Ristija Johannese kiriku kroonikast,“ mis 1978. aastal August Martini poolt eesti keelde tõlgiti ja mille Johannes Kangro poolt ümberkirjutatud käsikirjaga töö autoril tutvuda õnnestus. Samuti on saadud väärtusliku infot intervjuudest endiste majaelanikega.

Töö teises etapis on koostatud tehnilise seisukorra hinnang hoone tehnilisele seisukorrale ning ettepanekut remont-restaureerimistöödeks. Eraldi on käsitletud pastoraadihoone interjööri ning eksterjööri, kuid suurem rõhk on pandud välistele hooneosadele, sest siseruumides ei ole 21. sajandil läbi viidud remont- ja ümberehitustööde käigus just palju algupäraseid detaile säilinud. Tehnilise seisukorra hinnangu tarbeks on hoone jaotatud mõttelisteks osadeks, kus käsitletakse eraldi vundamendi, sokli, seinte, katusekonstruktsioonide ja –katte ning akende ja uste seisukorda. Tekstilist osa täiendavad fotod ning joonis detailide paiknemisest. Remont-restaureerimistöödeks on soovitusel antud tuginedes autori teadmistele ja Muinsuskaitseameti poolt välja töötatud restaureerimise infovoldikutele. Tekstilist osa täiendab suur hulk fotosid, mis on esitatud töö lisades. Lisadest leiab ka hoone plaani ja vaated.

Väärtuslikud detailid on koondatud kokku tabelisse, kus on kirja pandud detaili tähis ja asukoht plaanil, detaili kirjeldus ja seisukord ning ettepanek restaureerimiseks. (vt. Tabel 1, lk. 11) Detailide juurde on lisatud ka illustreerivad fotod.

Verandade rekonstrueerimise arhitektuurne lahendus põhineb suures osas vanadel fotodel, mis on saadud pastoraadihoones elanud inimestelt ning Lüganusel elanud koduloouurija Johannes Kangro kogutud materjalidest, mis paiknevad tema poja, Ants Kangro, isiklikus arhiivis. Samuti on lähtutud Püssi mõisa moonakamaja veranda kujundusest, mis on suure tõenäosusega ehitatud sama meistri poole.

Tehnilise seisukorra hindamisel kasutatakse muinsuskaitseameti poolt välja töötatud tabelit ehitismälestiste seisukorra hindamise kriteeriumide kohta (vt. Tabel 2).¹

Tabel 1. Kultuuriväärtuslike tarindite ja detailide kirjeldus

Tähis	Detail ja ettepanek	Foto	Seisund

Tabel 2. Ehitismälestiste seisukorra hindamise kriteeriumid.

Hoone osad	Hinnang	
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
Vundamendid Keldriseinad Sokkel	Tehniliselt heas korras olevad	Ebäühtlased deformatsioonid, vundament on veel kandevõimeline
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Seinad	Ebäühtlased deformatsioonid, vundament on veel kandevõimeline	Avariilised deformatsioonid, mis ohustavad seinte stabiilsust
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Vahelaed	Viimistlus ei kaitse kandekonstruktsioone, deformatsioonid, praod, kõdukolded	Läbivad praod seintes, mis võivad viia varinguteni, väljavajumised, ulatuslikud puitseinte kõdukolded
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Põrandad	Tehniliselt heas korras olevad	Vähesed loomulikud läbivajumised
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Trepid	Suured läbivajumised, kõdukolded läbijooksude tõttu, võlvides praod	Lagi ei ole kandevõimeline, esineb varinguid, võlvid on algset kuju kaotanud, deformatsiooniprotsessid intensiivistuvad
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Avatäited	Tehniliselt heas korras olevad	Osaline kulumine
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Avatäited	Amortiseerunud	-
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Avatäited	Tehniliselt heas korras olevad	Osaline kulumine
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Avatäited	Amortiseerunud	-
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Avatäited	Osaliselt amortiseerunud, vajava suurt remonti	Enamus aknaid on pehkinud, klaasid puuduvad, aknaraamid puuduvad, hoone avatud välismõjudele
	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	HALB (2)	AVARIILINE (1)

¹Ehitismälestiste seisukorra hindamise kriteeriumid. Kättesaadav:

<http://www.muinas.ee/files/Ehitismalestise%20seisukorra%20hinnangu%20kriteeriumid.xls> (01.05.2015)

Katuse kande- konstruktsioonid	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Tehniliselt heas korras olevad	Vähesed läbivajumised
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Katusekate	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Vettpidav, kindlustatud vihmavee äravool	Vettpidav, ebakorrapärane hooldus
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Küttekolded Korstnad	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Korras	Ebakorrapäraselt hooldatud
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Sadevete äravool	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Kindlustatud korralik vihmavee äravool	Hooldamata vihmaveerennid
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Siseviimistlus	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Sobiv, hästi hooldatud	Osaliselt mittesobivad materjalid
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Arhitektuursed detailid	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Heas korras olevad	Vajavad puhastamist, viimistlemist
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Välisviimistlus	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Heas korras olevad	Vajavad puhastamist, viimistlemist
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Heakord, haljastus	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Ümbrus hästi hooldatud	Ebakorrapärane hooldus
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Vertikaal- planeerimine, sillutis	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Sillutis hoone ümber on hooldatud	Hooldamata sillutis
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Kasutusviis	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Heaperemehelik kasutusviis	Kasutamata, valvatud, avad suletud
	HALB (2)	AVARIILINE (1)
Kasutusviis	HEA (4)	RAHULDAV (3)
	Kasutamata, sageli sissemurdmised, avad korduvalt sulgemata	Hoone mahajäetud, võõrastele avatud. Hoone tuleohtrlikku rämpsu täis. Toimuvad rüüstamised. On otsene hävimisoht
	HALB (2)	AVARIILINE (1)

4. TULEMUSED

4.1. Ajalooline ülevaade pastoraatide kujunemisest

Pastoraat ehk kirikumõis oli suurmaavaldus, mis kuulus luteri kirikule. Kirikumõisa elas ja seda pidas pastor ning mõis toimis ka kiriku kontoriruumidena. Pastoraadihooned ei olnud reeglina nii esinduslikult välja ehitatud kui rüütlimõisad. Tavaliselt oli igas kihelkonnas oma kirikumõis, mis paiknes kiriku kui kihelkonnakeskuse lähedal.²

Kuigi Eesti on lubanud järgida rahvusvahelisi kokkuleppeid ning kaitsta oma unikaalset ehituskultuuri osana maailma kultuuripärandist, esineb siiski mitmeid ohufaktoreid, mis pastoraadikomplekside säilimist ohustavad.

Iga hoone omab väärtusi, mille juured lähtuvad tihti väga erinevatest lätetest. Neid väärtusi võib erinevate meetodite ning kriteeriumite alusel kategoriseerida ja süstematiseerida, kuid otsustamisprotsessis mängivad kõige olulisemat rolli väärtused, mis lähtuvad kasusaamise vaatepunktist, mille kõige olulisemaks komponendiks majandusliku väärtuse kõrval on kasulikkus, ehk kui hästi sobib pastoraadihoone mingi kindla eesmärgiga kasutamiseks. Pastoraatide ajaloolis-kultuuriline väärtus ei sõltu sellest, kes neid hooneid kasutab ning mis eesmärkidel seda tehakse. Pastoraatide säilimise seisukohast vaadatuna on selge, et tihtipeale tuleb hooneid muuta ning ümber ehitada ja kindlasti tuleb neid korrapäraselt hooldada ja remontida.³

17. sajandi lõpus oli Eestis 100 pastoraati ja seoses uute kihelkondade loomisega lisandusid hiljem veel mõned. 20. sajandi algul oli kiriku valduses 2,3% suurmaaomandist. Kirikumõisad kaotati koos mõisnike maaomandi likvideerimisega, nende inventar jäi 1919. aasta maaseaduse alusel senisele mõisapidajale.⁴ Seoses II maailmasõjaga ning nõukogude perioodil kirikuelu pärssimise ning pastoraatide kasutusfunktsioonide muutumisega on tänaseks Eestis muinsuskaitse alla võetud 42 pastoraadi peahoone.⁵ Lisaks nendele kaotustele, on paljudes kihelkondades sidemed endise pastoraadikultuuriga ära lõigatud.

---

² Mõisate liigid. Eesti mõisaportaal. Kättesaadav: <http://mois.ee/liigid.shtml> (03.05.2015)

³ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 421.

⁴ ENE 1989. *sub* kirikumõis

⁵ Kultuurimälestiste riiklik register. Pastoraadi peahoone nimekiri. Kättesaadav: http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monumentwithimage&_filter%5Bisregistered%5D=1&_filter%5Bistemporaryprotection%5D=1&_filter%5Bname%5D=pastoraadi+peahoone (03.05.2015)

Sageli ei tea isegi koguseliikmed, et pastoraadihoone on veel alles, kuid on võetud muul otstarbel kasutusse. Samal ajal on väga oluline osa piirkonna lokaalsest ajaloost kaduma läinud. Vahel ei pruugi isegi kogudus teada, et endine pastoraat veel hoonena eksisteerib.⁶

Tegelikult hakkas rikas pastoraaditraditsioon hääbuma juba I maailmasõja järgsel ajal. Tänapäevaks on see traditsioon meie maalt tervenisti ning ilmselt jäädavalt kadunud, sest isegi need hooned, mida veel pastoraatidena kasutatakse, kannavad endas vaid mälestusi oma ajaloolisest taustast. Tegelikult pastoraadikultuurist ei saa nende hoonete kontekstis tänapäeval enam rääkida. Seda kadunud fenomeni ning eluviisi on võimatu taaselustada, kuid võimalik on pastoraadihoonete säilitamine ning restaureerimine nende hoonete kunstilist ja ajaloolis-kultuurilist väärtust austades.⁷

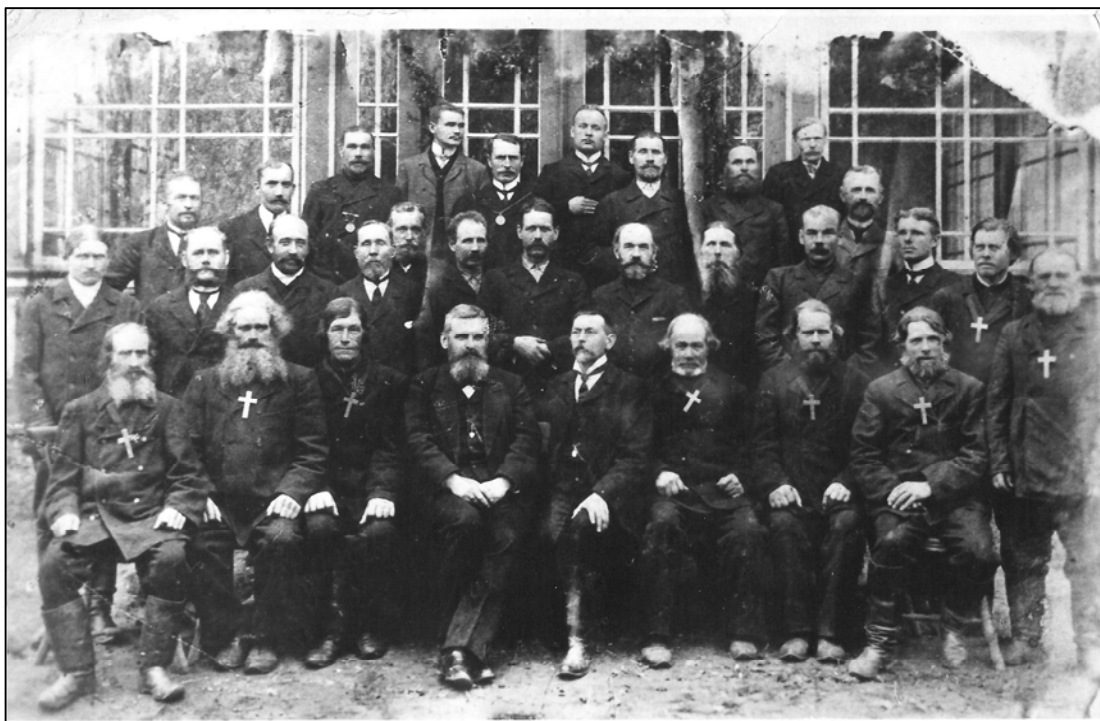

Foto 1. Kirikutegelased ja talupojad Lügänu pastoraadi põhjapoolse veranda ees. Esireas vasakult neljas toonane Lügänu pastor Ferdinand Walther. Foto 20. sajandi algusest.⁸

⁶ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 421.

⁷ Ibid. Lk. 422.

⁸ Foto A. Kangro isiklikust arhiivist

Pastoraatide ehitamine

Kuni 17. sajandi lõpuni koosnesid pastoraadikompleksid mitmetest – isegi kümnetest - väikestest hoonetest. Sel ajal lõi pastoraadikompleks, kui pisike küla, ise omaenda miljöö. Üldiselt ei ehitatud suuri mitmetoalisi peahooneid enne 18. sajandit.⁹

Pastoraatide ehitus oli alati kontrollitud ja reguleeritud. Kuna pastoraatide ehitamine oli mõjutatud militaarhoonetest, kinnistu suurusel ja tüübist ning kohalikest ehitustraditsioonidest, siis ei loodud pastoraadihoonete kohta tüüpprojekte. Samal ajal oli pastoraadihoonetel suur mõju ehitamisele kohalikul tasandil. Põlumajanduse poolt dikteeritud praktiline funktsioon on pastoraate mõjutanud, kuid nende arhitektuur on alati peegeldanud sotsiaalseid ning kultuurilisi tingimusi ning kohaliku vaimulikkonna ning ehitajate elu-olu. Pastoraadihooned loovad hea pildi kohalike variatsioonidega sajanditevanusest ehitamistraditsioonist ning kultuurilise keskkonna omavahelisest sümbioosist.¹⁰

Kihelkonnas elavad inimesed oli kohustatud kuni 20. sajandini pastoraatide ehitamises kaasa lööma. Kuna pahatihti oli ehitiste keskmine eluiga vaid 30 aastat, siis kasvatas selline kohustus talupoegade koormat veelgi. Sageli ehitati hooneid ilma korralike vundamentideta ning puithooned jäeti ilma välislaudise ning värvita. Talupoegade päevatööna tehtud ehituse kvaliteet oli halb ning 19. sajandil levima hakanud ehitusmeistrite palkamine ei garanteerinud kahjuks alati paremat kvaliteeti. Seetõttu on paljud antud perioodist pärit hooned tänaseks ära lagunened ning säilinud hooned on tihtipeale näited väga heast ehitustööst, seega tasub selliseid hooneid säilitada ja kaitsta.¹¹

42-st kaitsealusest pastoraadi peahoonest on 15(36%) ehitatud 18. sajandi II poolel, sama palju (36%) 19. sajandi I poolel ning 12 (28%) 19. sajandi II poolel. Kuid peaaegu kõiki pastoraadihooneid on 19. ja 20. sajandil ümber ehitatud või on neid laiendatud. Näiteks oli 19. sajandi II pooles väga populaarne lisada peahoonetele puidust verandad.¹²

---

⁹ Ibid. Lk. 422.

¹⁰ Ibid. Lk. 422.

¹¹ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 422.

¹² Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. 1977-1978. Kättesaadav: <http://register.muinas.ee/public.php?menuID=archivalmaterial> (10.05.2015)

Pastoraatide miljöö kadumine

Pastoraadid olid oma olemuselt kuni 20. sajandi alguseni funktsioneerivad talud. Tavaliselt paiknesid pastoraadid jõgede või järvede ääres, kust püüti kala ning mida kasutati transpordiks. Veekogude äärne maa oli ka viljakas põllumaa. Pastoraadihooneid iseloomustaski nende lähedus veekogule ning loodusele ja põllumaale ning asukoht künga otsas. Ajapikku kasvas põllumaa pastoraatide ümber küllaltki suureks. Esimese Eesti Vabariigi ajal võõrandati mõisate, ka kirikumõisate maa ning seega lõppes pastoraatide kui mõisate aeg. Pastoraatidesse seati sisse koguduse ametiruumid, ning tihtipeale üüriti ruume ka välja. Hoovi peal asunud kõrvalhooned, nagu näiteks aidad ja tallid, kaotasid aga oma senise funktsiooni ning jäi kasutuseta seisma, mistõttu hakkasid nad ka lagunema.

II maailmasõja ajal võeti paljud pastoraadid Punaarmee poolt üle ning peale sõda natsionaliseeriti ja kohandati suur osa ümber kortermajadeks, kus tihtipeale majutati kolhoosi- ning sovhoositöölisi. Sellisena, vaesema rahva ja osalt ka ühiskonna heidikute pelgupaigana, viletsa ja räsituna, püsivad paljud pastoraadid ka tänapäeval.¹³ Kuna põllutööde tegemine koondus kolhooside ja sovhooside kätte, jäid hoovipealsed hooned tühjana seisma.

Seetõttu on tänapäeval enamik abihooneid, kui nad veel alles on, väga halvas seisus. 42-st riikliku kaitse all olevast pastoraadist on 15 hetkel sellised, kus on säilinud ainult peahoone ning hoovipealsed majad on kas lammutatud või ise ära lagunened ja seetõttu on hävinud ka kogu pastoraadimiljöö, sest pastoraadiansamblit esindab ainult peahoone. Lisaks on kaitse all ka 2 peahoonet (Karula ja Helme), mis on kaitse alla võetud neid ümbritseva pargiga, kuid muid hooneid säilinud ei ole. Ka Hargla pastoraadi puhul on lisaks peahoonele säilinud ainult purskkaev.¹⁴ Kuigi kõrvalhooned, mis olid peahoonega väga tihedalt seotud, on pastoraadimiljöö ja nn. väikese küla säilimise seisukohalt esmatähtsad, ei ole nende säilitamine tõenäoliselt ilma tugeva riigipoolse sekkumiseta kuigi reaalne.

Tänapäeval ei leia Eestist tõenäoliselt ühtegi pastoraadikompleksi, mille juurde kuuluvaid aitasid, teenijatemajau, talle, kuure, juurviljakeldreid ja muid põllupidamiseks tarvilike

---

¹³ Keila pastoraadi peahoone (reg. Nr. 28725). Mälestise ajalugu. Kultuurimälestiste riiklik register. Kättesaadav: <http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=28725> (03.05.2015)

¹⁴ Kultuurimälestiste riiklik register. Pastoraadi peahoonete nimekiri. Kättesaadav: http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monumentwithimage&_filter%5Bisregistered%5D=1&_filter%5Bistemporaryprotection%5D=1&_filter%5Bname%5D=pastoraadi+peahoone (10.05.2015)

hooneid täies mahus kasutatakse või hooldatakse ning kus kõik kõrvalhooned oleks heas seisukorras säilinud.

Kõige suurem pastoraadimiljööd rikkuv probleem ei ole aga samas mitte kõrvalhoonete lagunemine, vaid nende ümbrusesse, tihti hoovi peale või parki ehitatud uued hooned ning ka fakt, et pastoraadihoonete ümber asuvad maad on metsa kasvanud. Kui vanasti tähistasid hoovi piire kõrvalhooned, siis tänapäeval, eriti maapiirkondades, on selleks tihtipeale metsapiir. Seetõttu on kadunud väga olulised algupärased pastoraadihooneid iseloomustavad tunnused: prominentsus ja nähtavus. Kahesuunaline suhe pastoraadi ja küla vahel on ära lõigatud ning ühendus hoone ja teda ümbritseva looduskeskkonna vahel on tihti jäädavalt lõhutud.¹⁵

Pastoraadid täna

On tähtis, et pastoraadihooneid kasutatakse ning pastoraadihoone elumajana on lähim hoone kasutusviisi algupärasele otstarbele – pastori elumajale. Samuti on elumajadele kehtivad nõuded ja määrused lödvemad kui avalike hoonete puhul. Kasutuseta seisev hoone on säilimise seisukohalt kõige ohtlikumas olukorras ja reeglina on tühjad hooned halvemas seisus kui kasutust leidvad hooned.

Üldjoontes on Eesti pastoraadid rahuldavas seisukorras. 21% pastoraatide peahoonete seisukord on hea, samuti on ka 21% seisukord hinnatud halvaks ja lisaks on 1 pastoraat (Karula) on avariilises seisus ning Harju-Madise pastoraadist on kaitse all ainult peahoone varemed. 50% on aga rahuldavas seisus ja 2 (Suure-Jaani ja Kuusalu) pastoraadi peahoonet on hetkel restaureerimisel.¹⁶

Valdavalt (67%) on säilinud Eesti pastoraatide peahooned ehitatud kivist ning kõik peale Keila pastoraadi peahoone on ühekorruselised, kuigi osadel on välja ehitatud ka katusealune. Katustest on kõige populaarsem kelpkatus, mis katab 52% peahoonetest, järgnevad viilkatus 26 protsendiga ning kelpkatus, mis katab üheksat pastoraadi peahoonet. 27-l peahoonel on säilinud ka veranda.¹⁷

---

¹⁵ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 423.

¹⁶ Kultuurimälestiste riiklik register. Kättesaadav:

http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monumentwithimage&_filter%5Bisregistered%5D=1&_filter%5Bistemporaryprotection%5D=1&_filter%5Bname%5D=pastoraadi+peahoone (10.05.2015)

¹⁷ Kultuurimälestiste riiklik register. Pastoraadi peahoonete nimekiri. Kättesaadav:

http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monumentwithimage&_filter%5Bisregistered%5D=1&_filter%5Bistemporaryprotection%5D=1&_filter%5Bname%5D=pastoraadi+peahoone (10.05.2015)

Kui ajalooliste hoonete tervise skaala ühte otsa asetada halvasti hooldatud ning lagunevad hooned, siis võiks teise otsa paigutada liiga entusiastliku restaureerimise ning remontimise, mis on ajalooliselt ja kultuuriliselt riskantne ning majanduslikus mõttes raiskav. Restaureerimistöode käigus ehitatakse tihti hoonete interjööre ümber ning neid moderniseeritakse, mis tekitab omakorda vastuolu hoone eksterjööri ja interjööri vahel. Tihti viib hoone ebasobiv uus funktsioon suurte ja kallite ümberehitustöödeni. Mida paremas seisus hoone on, seda rohkem tuleks ajaloolist ruumiprogrammi, sisustust ning detaile säilitada, mis seab omakorda piiranguid hoone uuele kasutusviisile. Halvas seisus hoone vajab nii või teisiti restaureerimist, kuid kui uus funktsioon vajab liiga palju tehnoloogiat, mis on vanale majale võõras, ähvardab see hävitada hoone ajaloolis-kultuurilisi väärtuseid. 20. sajandi jooksul teostatud olulised ümberehitustööd, mis on hoonet palju muutnud on tekitanud restaureerimis- ja säilitamisküsimustes uue probleemi – mida me kaitseme või säilitada üritame, kas pastoraadikultuuri, miljööd, hoonet või ainult ajaloomälestusi?¹⁸ Kahjuks või õnneks ei ole suurem osa Eesti pastoraadihoonetest restauraatorite liiga agaraid käsi näinud, kuid paljud pastoraadid on kaotanud oma originaalinterjööri.

Linnaplaanide optimeeritust saab sageli hinnata pastoraadikompleksi krundi väikese suuruse ning pastoraadi vahetusse lähedusse kerkinud uute hoonete järgi, mis rikuvad pastoraadikompleksi üldilmet ja miljööd. Tihtipeale ei ole piisavalt arvestatud sellega kuidas ümbritsev keskkond pastoraadikompleksiga suhestub. Samuti on uute teede ehitamine pastoraadikomplekside terviklikkust lõhkunud.

Eestis on kõige terviklikumalt säilinud Kursi, Muhu, Võnnu, Viru-Nigula, Noarootsi, Kuusalu ja Lüganuse pastoraadid, kus kaitsealuseid hooneid pastoraadikompleksis on vähemalt 5, kusjuures Lüganuse ja Kursi pastoraadid on ainukesed, kus lisaks peahoonele on säilinud ka köstrimaja.¹⁹

Eesti pastoraatide peahooneid on 20. sajandil muuhulgas kasutatud koolina (Muhu, Ruhnu), lasteaiana (Viru-Jaagupi, Suure-Jaani, Laiuse), internaadina (Saarde) motellina (Äksi), haiglana (Hargla, Kullamaa), kultuurimajana (Palamuse, Maarja-Magdaleena), sidekontorina (Maarja-Magdaleena), raamatukoguna (Kursi, Mustjala), koduloomuuseumina (Viru-Nigula), trükikojana (Rapla), rahvakohtuna (Kuusalu) ning

---

¹⁸ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 424.

¹⁹ Kultuurimälestiste riiklik register. Kirikumõisate nimekiri. Kättesaadav: http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monumentwithimage&_filter%5Bisregistered%5D=1&_filter%5Btemporaryprotection%5D=1&_filter%5Bname%5D=kirikum%C3%B5is (10.05.2015)

rahvamajade, administratiivruumidena ja külanõukogu hoonetena. Kõige populaarsem on olnud siiski pastoraadi peahoone kohaldamine korteritega elumajaks.²⁰

Pastoraatide restaureerimine

Konstruktiivselt heas seisus olev hoone võib ilma korrapärase hoolduseta välise vaatluse põhjal lagunened ja räämas välja näha. Tavaliselt ei ole hoone halb seisukord põhjuseks suuremate remonttööde läbiviimiseks, vaid tõelisi põhjuseid võib otsida hoone funktsiooni muutmisest, soovist parandada elukvaliteeti või omaniku soov hoone sise- või välisilmet muuta. Vanu pastoraate on „hooldusvabaks“ muutmise ajendil restaureeritud ja remonditud ebasobivaid materjale kasutades, mistõttu on tihti hoonetele probleeme juurde tekitatud ning muudetud nende ilmet.²¹

Uksed, aknad ja nende ehisliistud ning välislaudis ning karniisid on hoone ajaloo seisukohalt väga olulisel kohal ning nende stiil viitab hoone vanusele ja staatusele. Akende või ehisliistude eemaldamine või väljavahetamine on hoone fassaade lihtsustanud. Voodrilaudu on nende lagunemise või lisasoojustuse paigaldamise tõttu välja vahetatud ning seetõttu on vähesed pastoraadid säilitanud oma välised voodrilauad. Soojustamise tagajärjel on katuseräästad lühenenud ning aknad ja uksed on seetõttu fassaadipinnast sügavamal kui algselt.²²

Enamike pastoraatide interjööre pole erinevate ümberehituste ja valitsevate ideoloogiate tõttu säilinud, kuid siiski on originaalne ruumiprogramm üldjuhul tajutav. Nagu vanade hoonete puhul ikka, võib ka pastoraatide peahoonete tapeetide ja muude seinakatete alt leida originaalse seinakatte, milleks on enamikel juttudest krohvitud ja värvitud roomatt. Samuti võib olla säilinud laemaalinguid või ehisdekoori ning algupärane laiadest laudadest põrand, mis võis olla värvitud.²³

Vanade pindade säilitamine või sarnaste uute materjalide kasutamine pastoraadihoonetes on tavaliselt hea lahendus, kuid tulenevalt hoone kasutusotstarbest ei ole see alati võimalik olnud. Väga tavaline lahendus on olnud allalastud laed, mis aga muudavad ruumide proportsioone. Samuti on kipsplaatide abil vanad seinad vägisi sirgeks tehtud, mis on

---

²⁰ Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. 1977-1978. Kättesaadav: <http://register.muinas.ee/public.php?menuID=archivalmaterial> (10.05.2015)

²¹ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 425.

²² Ibid. Lk. 424.

²³ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 424.

omakorda eriti suuremate ruumide akustikat muutnud ning tekitanud probleeme uste ehisliistude paigaldamisel ja rikkunud üldises plaanis ruumide autentsust.²⁴

Tihti peale ei ole hoonet restaureerides investeeritud terviklikku projekti ning põhjalikku planeerimisse ja järelevalvesse. Seda võib eriti ette heita nõukogude perioodile, kus hoone ilme ning materjalide säilitamise asemel prooviti kõiki hooneid kaasajastada ja kõik lagunenu detailid vahetati restaureerimise asemel lihtsalt välja. Ressurssipuudusel ning erinevatest ideoloogiatest mõjutatuna ei ole võimud suutnud ka omanike hoonete remontimisel ja restaureerimisel piisavalt nõustada ning puudulik on olnud ka korralik järelevalve tagamiseks, et ajaloolis-kultuurilise väärtusega detailid säiliks. Kõik, mis on kasutatav, tuleks restaureerida, mitte asendada. Sel moel säilitavad meie ehismälestised oma tõelise ajaloolisuse ka tulevaste põlvete jaoks. Sellist säästva arengu printsiipidest lähtuvat konserveerivat restaureerimist võiks nimetada realistlikuks restaureerimiseks.²⁵

Pastoraatide võimalused säilimiseks

Paljud pastoraadid, mis on omamoodi ehituskunsti ja ühiskonna arengu verstapostid, on 20. sajandi teises pooles jäädavalt kaduma läinud. Suur osa pastoraatidest on hooldamata ning seisavad tühjana või näevad vähe kasutamist ja seega nõuab nende korrastamine aina rohkem tööd ning rahalisi vahendeid. Nagu paljude vanade hoonete puhul, ei pöörata majade hooldamisele suurt tõhku ja võetakse ette mastaapseid restaureerimistöid, selle asemel, et hooneid jooksvalt remontida ja hooldada. Tihti peale on asi rahaliste vahendite puudumises, kuid väga palju näeb ka hooneid, mis lagunevad seetõttu, et vihmaveerennid ning –torud on kas katkised või puuduvad sootuks. Antud töö autori arvates näitab see üles hoolimatust meie ehispärandi suhtes, sest selliste elementaarsete remonttööde teostamine ei nõua tohutu suuri rahalisi väljaminekuid. Tihti on vanad hooned on jäänud jalgu ka ajaga kaasas käivatele moehullustele, valitsevale filosoofilae ja iluideaalidele.

Iga pastoraat koos oma detailidega – nagu tegelikult iga vana hoone – kannab endas sõnumit ning toob mineviku konkreetse vormis meieni. Oma „originaalseisundis“ säilinud pastoraat on väärtuslik, kuid fakt, et hoone on kulunud ning näitab jälgi seal elanud inimestest, ei vähenda hoone väärtust. Mitmekesisus, mida tekitavad üheaegselt erinevatest ajastutest

---

²⁴ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 424.

²⁵ Ibid. Lk. 424.

pärit kihistused, hoopis rikastab pastoraatide arhitektuuri ning samas ka pikendab hoone ajaloolise tausta perioodi. Tänapäeval on erinevate aegade kihistusi üha vähem tunda.²⁶

Enamikel juhtudest on pastoraatide kasutamine garanteerinud pastoraadi säilimise. Isegi kui pastoraati võidakse kasutada ebasobival viisil, on see siiski parem kui tühjalt seisev ja lagunev hoone. Hoone uuel otstarbel kasutusse võtmise suurim probleem on tavaliselt vajadus suurte ümberehitus- ja restaureerimistöõde teostamiseks. Pastoraadihoonete uuel otstarbel kasutusele võtmisel tuleks vältida liiga efektiivse ruumikasutuse taotlemist, sest see võib viia hoone seisukohast vaadatuna liiga fundamentaalsete muudatusteni. Hoone säilimise seisukohalt on väga tähtis, et hoonet kasutataks, kuid omaniku enda suhtumine vanasse hoonesse ning ehituskultuuri on hoone originaalsuse ja ajaloolis-kultuuriliste väärtuste säilitamisel määrava tähtsusega.²⁷

Kindlasti on lihtsam väärtustada muinsuskaitse all olevaid hooneid kui neid, mida ei ole riiklikult kaitse alla võetud või mis on kohaliku tähtsusega ehitismälestised. Kui hoone on kaitsealuste hoonete nimekirjast välja jäänud, ei näe omanikud tihtipeale hoone võimalikku suurt ajaloolis-kultuurilist väärtust. Siiski ei ole eelmiste põlvkondade ehitatud keskkonnast palju säilinud ning kuna pastoraate võiks pidada konkreetseteks füüsilisteks sõnumitoojateks minevikust, on väga oluline, et pastoraate säilitataks. Ühelgi põlvkonnal ei ole õigust tulevastelt põlvkedelt ära võtta eelmiste põlvkondade loodud kultuuriväärtusi.²⁸

---

²⁶ Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. Lk. 426.

²⁷ Ibid. Lk. 426.

²⁸ Ibid. Lk. 426.

4.2. Verandade ajalooline kujunemine

Foto 2. Traditsioonilised suletud puidust röödud Jiddah vanalinnas Saudi Araabias. (Foto: Charles Roffey)²⁹

Foto 3. Maltale iseloomulikud puidust klaasitud röödud pealinnas Vallettas. (Foto: Daniel Draghici)³⁰

Verandade tekkelugu ning jõudmine Eesti aladele ei ole päris selge, kuid verandade algeid tuleb otsida Araabiamaaedest. *Mashrabiya*'d – puidust ekraanid, mis katsid kunagi hoonete eksterjööre, eriti röödude aknaid, terves araabiamailmas – on lääne inimeste silmadele alati maagilisena tundunud. Delikaatsed ja ilusad – nagu siidist rätid, mis diskreetselt nägusate neidude palgeid katavad – on *masharabiya*'d saanud orientalismi legendaarsete müsteeriumite sümboliks.³¹

²⁹ Foto kättesaadav: <https://www.flickr.com/photos/charlesfred/5220448344/in/gallery-90346663@N05-72157647609293776/> (06.05.2015)

³⁰ Foto kättesaadav: <http://www.trekearth.com/gallery/Europe/Malta/South/Malta/Valletta/photo1453675.htm> (06.05.2015)

³¹ Feeny, J. The Magic of Mashrabiya. *Aramco World* 1974 Vol. 25, Nr. 4. Kättesaadav: <http://www.aramcoworld.com/issue/197404/the.magic.of.the.mashrabiya.htm> (05.05.2015)

Mõnes mõttes ei loo selline võrdlus üldsegi mitte valet muljet. *Masharabiya* oli kui välismaailmale ette tõmmatud loor, mille peenete puitnikerdustega ekraan toimis jahutava kilbina, lastes inimestel selle taga rahun puhata ning jälgida varjatult melu all tänavatel. Võiks ka öelda, et see oli ka paradiis naistele, kelle suur vajadus privaatsuse järele vanemates kultuurides on andnud – tihti ülepaistatud – alust legendidele peidetud haaremitest.³²

Tegelikult on *masharabiya* funktsioon ning päritolu palju proosalisem – nagu vihjab ka nende nimi. Sõna „*masharabiya*“ tuleneb araabiakeelsest sõnatüvest, mis tähendab kohta kus juuakse. Seda on aja jooksul veidi kohandatud, sest ekraani esialgne idee seisnes joogivee jahutamises. Päikese eest varjus rõdu ning avad puidust nikerdatud ekraanis tekitasid pideva õhuvoolu, mis jahutas vett savipottides, mille niiskelt välispinnalt vett aurustus. See rõdude jahutav omadus oli niivõrd tähtis, et tihtipeale ehitati rõdude külge väikseid, kaks või kolm savipotti mahutavaid, ekraanidega kaetud platvorme. Sellisest algusest on *masharabiya* arenenud vägagi praktiliseks arhitektuurseks elemendiks, mis on sajandeid teeninud näiteks akna, kardina, konditsioneeride ning külmapina. Nutikalt konstrueerituna ei vaigistanud ta ainult tugevat päikesevalgust kõrbes, vaid jahutas samaaegselt nii maja, vett kui ka inimesi Indiast Hispaaniani, kus teatud ajal aastast otsisid inimesed varju kas vihma või päikese eest.³³

Hiljem, kui rõdudele hakati paigaldama terve rõdu pinke ja pehmeid sohvasid, said rõdudest mugavad varjupaigad, kust ekraani kattevarjus sai märkamatuks alla tänavatele või siseõue piiluda ning seeläbi nähtamatuks ja vaikselt saada osa välismaailma elust ja melust. Algselt jõudis sellist luksust endale lubada muidugi ainult jõukam ühiskonnakiht, kuid ajapikku levis selline praktiline arhitektuurne element üle terve araabia kultuuriruumi.³⁴

Vast kõige laialdasemalt on araabiapärane rõduarhitektuur mõjutanud Maltat, mis on ajalooliselt olnud nii kristliku kui moslemi kultuuriruumi mõjuväljas ning seda saareriiki on korduvalt ja korduvalt erinevate osapoolte poolt vallutatud. Nimelt Malta „traditsioonilised“ puidust rõdud, millel on küll ekraani asemel klaasakendega, kuid ka nende rõdude esialgne väidetav funktsioon on olnud see, et just pigem naissoost kodanikud saavad varjatult jälgida tänavatel toimuvat. Selliste rõdude laiemale levikule on väidetavalt kaasa aidanud Maltal

---

³² Feeny, J. The Magic of Mashrabiya. *Aramco World* 1974 Vol. 25, Nr. 4. Kättesaadav: <http://www.aramcoworld.com/issue/197404/the.magic.of.the.mashrabiya.htm> (05.05.2015)

³³ Feeny, J. The Magic of Mashrabiya. *Aramco World* 1974 Vol. 25, Nr. 4. Kättesaadav: <http://www.aramcoworld.com/issue/197404/the.magic.of.the.mashrabiya.htm> (05.05.2015)

³⁴ Feeny, J. The Magic of Mashrabiya. *Aramco World* 1974 Vol. 25, Nr. 4. Kättesaadav: <http://www.aramcoworld.com/issue/197404/the.magic.of.the.mashrabiya.htm> (05.05.2015)

elanud Türgist pärit orjad, kes oma oskused kodumaalt kaasa tõid.³⁵ Samas on ka tõenäoline, et Malta rõdusid on mõjutanud sõjalaevad, mis selle mereriigi rannikuvetes ringi seilasid, sest rõdud meenutavad oma kujunduselt, värvilt, proportsioonidelt ja ehituselt väga 16. sajandi galeeride ahtris asuvat „rõdusarnast“ konstruktsiooni.³⁶ Esimene klaasitud rõdu ehitati Maltas Suurmeistrite Palee fassaadile juba aastal 1679.³⁷

Vanades sõnaraamatutes on verandad defineeritud kergete ja avarate, tihti kolmest küljest avatud õhuliste ruumidena, millest said populaarsed lisandid villade ja häärberite arhitektuuris. Verandade ülesanne on kaitsta värskes õhus aega veeta soovivaid elanikke päikese, tuule ja vihma eest. Verandad on oma kuju ning vormi saanud lodžade ja galeriide eeskujul ja tihtipeale koosneb veranda postidest, millele toetub katus ning postide vahel asetsevatest akendest, kardinatelt võrkudest või ekraanidest. Sõna veranda pärineb suure tõenäosusega Pärsiast või Indiast, kust see on 15. sajandil tulnud portugali keelde.³⁸

Verandade tulekust Põhja-Euroopasse on vähe informatsiooni, kuid näiteks rootsi kunstiajaloolane Brita Elisabet Stavenow-Hidemark kirjutab, et rootsi verandad on väga sarnased Türgis Bosporuse väina ääres asuvate verandadega ning oletab, et võimalikuks vahendajaks võib olla Krimmi sõda. Mõjutusi on tulnud ka kaugemalt, sest rootsi arhitektuuri on kujundanud ka ameerika puitarhitektuur, seda eriti 1870-80. aastatel, mil ehitati suuri ühtseid verandasid. Suured puitverandad on 19. sajandil levinud üle terve maailma ning näiteid võib leida nii Euroopast kui ka kõige kaugematest kolooniatest näiteks Uus-Meremaal.³⁹

Sellest hoonega liituvast, katusega kaetud lahtisest või akendega eesruumist, mõisa- ja suvilaarhitektuuri ilmingust sai 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses ka eestlaste elamu pärisosa. Eesti Vabaõhumuuseumi teadusdirektor Heiki Pärdi sõnul oli veranda toona moeasi ja vaata, et kohustuslik lisand Baltimaade eramute juures, asugu need linnas, alevis või külas. Nii ühe- kui kahekorruselisi palkoneid või rõdusid ei ehitatud ainult

---

³⁵ Ott, S. Maltese Balcony Mystery. Kättesaadav: <http://www.ottsworld.com/blogs/maltese-balcony-origins/> (05.05.2015)

³⁶ Xuereb, M. The Maltese timber Balcony: Past, Present and Future. University of Malta, 2006. Kättesaadav: Ott, S. Maltese Balcony Mystery. <http://www.ottsworld.com/blogs/maltese-balcony-origins/> (05.05.2015)

³⁷ Balconies through the ages. http://www.balconette.co.uk/articles/History_of_Balconies.aspx (07.05.2015)

³⁸ Soiri-Snellman, H. Ruissalon huvilat: Turun Ruissalon, Iso-Pukin ja Pikku-Pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennusluettelo. Turu: Turun maakunamuseo, 1985. Lk. 170.

³⁹ Ibid. Lk. 170.

kuurordivillade, aedlinnaeramute ja taluhäärberite külge, vaid sobitati ka rehemajade külge.⁴⁰

Üldjuhul avanesid verandad aia poole. Sageli olid need maamajade juures tillukesed, riskülikulikukujulise põhiplaaniga, elamut ja hoovi ühendavad ruumid vaid paariruummeetrilised – sealt sai vaid läbi käia. Mõisalossidest eeskuju võetud villamõõtu häärbereis olid verandad aga nii avarad ja uhked, et neid kasutati soojal ajal söögitoa või salongina. Sõltumata ruumi suuruselt ilmestasid igat verandat lopsakad toalilled: sada aastat tagasi olid moes kummipuu, toakask, mirt, jõulukaktus jpt.⁴¹

Seda võib seostada kasvuhoonete populariseerumisega 19. sajandil. Seda eeskätt uute materjalide kasutuselevõttuga ning uuenduslike ideede levikuga. Just malmtoodete odavnemine ning laialdasem kasutuselevõtt aitasid kaasa kasvuhoonete konstruktsioonide aina keerukamaks muutumisele. Jõukam ühiskonnaklass, botaanikahuvilised ning ülikoolid ehtasid üksteise võidu aina suuremaid kasvuhooneid.⁴²

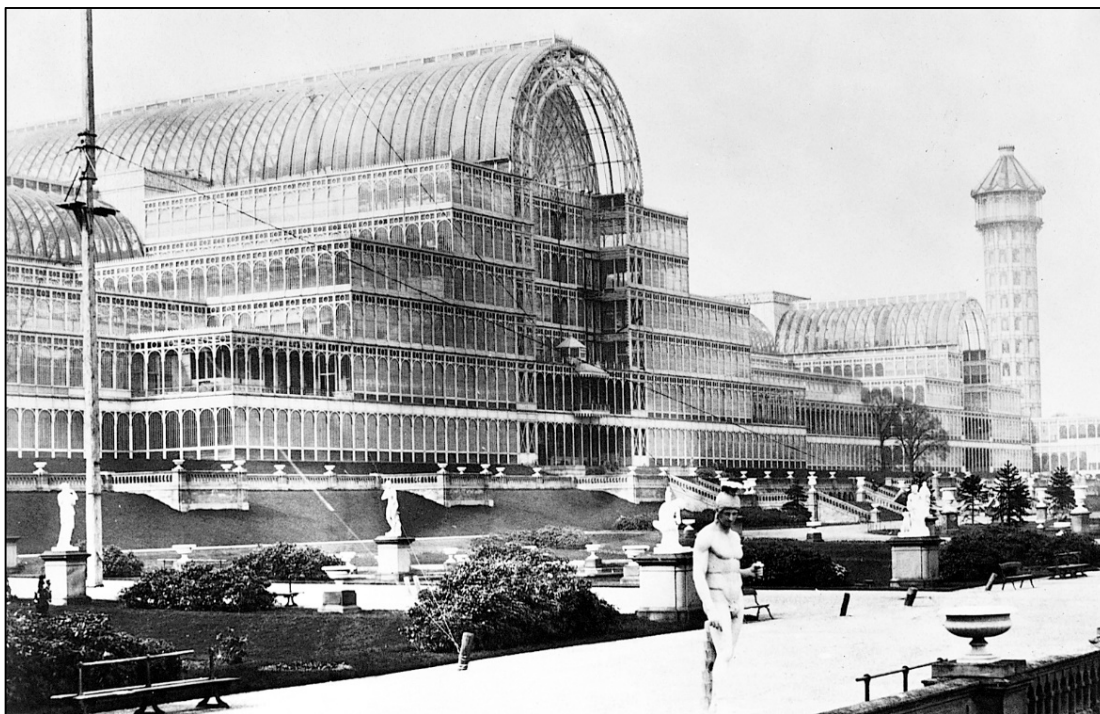

Foto 4. Kristallpalee (Foto: autor teadmata)⁴³

⁴⁰ Kolk, T. Võluv veranda – edev suvetuba väärrib väärtustamist. 15.07.2012. Postimees. Kättesaadav: <http://majandus24.postimees.ee/907290/voluv-veranda-edev-suvetuba-vaarib-vaartustamist> (05.05.2015)

⁴¹ Kolk, T. Võluv veranda – edev suvetuba väärrib väärtustamist. 15.07.2012. Postimees. Kättesaadav: <http://majandus24.postimees.ee/907290/voluv-veranda-edev-suvetuba-vaarib-vaartustamist> (05.05.2015)

⁴² The history of the Greenhouse. Kättesaadav: <http://www.cambridgeglasshouse.co.uk/news/history-of-the-greenhouse> (05.05.2015)

⁴³ Foto kättesaadav: <http://rentomod.files.wordpress.com/2013/04/paxton-crystalpalace.jpg>

1834-40 lasi Devonshire' hertsogi ülemaednik Jospeh Paxton ehitada Chatsworthi kasvuhoone, mis oli 100 meetrit pikk, 38 meetrit lai ja 20 meetrit kõrge. See oli 'valmistatud standardsetest klaasplaatidest ja valumalmist sammastest, mille abil vihmavett ära juhiti. Esimese maailmanäituse jaoks, mis toimus 1851. aastal Londonis Hyde Parkis, täiustas Paxton seda tehnikat Kristallpalee tarbeks. See oli avar viielööviline näitusehall pikkusega 600 meetrit, laiusega 120 meetrit ja kõrgusega kuni 34 meetrit, mis hõlmas tohutu suurt ruumi. Välismaailmast eraldas seda vaid õhuke klaasist ja rauast kest.⁴⁴

Just see Araabiamaadest alguse saanud ja Kristallpaleega kulmineerunud „uudne“ idee olla välismaailmast eraldatud, kuid samas sellega dialoogis aitas verandasid tohutult populariseerida. Kui verandale lisada veel kasvuhoone eeskujul lopsakaid taimi, mis tekitasid verandal viibijas tunde, et ta on tegelikult õues looduse rüpes. Ka tagasipöördumine looduse rüppe oli üheks 19. sajandi kandvatest ideedest. Seda, et verandadel on maagiline aura, võib kinnitada Tartus Karlovas verandaga korteris elades saadud isiklike kogemuste najal ka käesoleva magistritöö autor ning märkimist tasub ka fakt, et Dostojevski suurteose „Idioot“ kõige pöördelisemad sündmused leidsid aset just erinevatel verandadel.

Vanemate puithoonete verandade katusel on omakorda tihtipeale terrass. Kuid see oli tihtilugu nn. petteverand, mida ümbritses sageli metallist balustraad, kuid tegelikult ei viinud terrassile isegi mitte ust. Nendest terrassidest kasvasid aga välja kahekordsed verandad, mille alumine korrus oli privaatsem kogunemispaiik ning teisel korrusel paiknes tavaliselt avatud veranda, mis hiljem ehitati samuti ümber suletud verandaks. Ajapikku paisusid väikesed verandad, mis tihti täitsid lihtsalt tuulekoja rolli, rohkete saelõikeliste muustritega dekoreeritud suurteks, sagedasti kuue või kaheksa küljega vaateorni tüüpi klaasitud või avatud verandadeks. Seda eriti kuurortlinnades, kus peaaegu iga villat kaunistavad ohtraete nikerdustega verandad, rõdud ning uhked peatrepid.⁴⁵

Hoone peafassaadil paiknevad verandad olid sageli arkaadistiku või kaarkäikude eeskujul ehitatud lodžad. Neis võis näha antiik-, renessanss- ja barokkarhitektuuri ning idamaise orientalisismi eeskujusid. Verandade sambad, konsoolid ning kaared on kaetud väga kauni ning meisterlikult teostatud puidust dekooriga. Tihtipeale näitavad tagasihoidlike ning

---

⁴⁴ Gypmel, J. Arhitektuuri ajalugu antiikajast tänapäevani. Tallinn: Koolibri, 2006. Lk 75.

⁴⁵ Soiri-Snellman, H. Ruissalon huvilat: Turun Ruissalon, Iso-Pukin ja Pikku-Pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennusluettelo. Turu: Turun maakuntomuseo, 1985. Lk. 171.

küllaltki väikeste villade külge ehitatud suured ning dekoorirohked verandad hoone mahtu hoopis suurema ning uhkema.⁴⁶

Lisaks saelõikelistele balustraadidele said 19. sajandi lõpust pärinevatele verandadele tunnusomasteks värvilised rombikujulised motiivid akende keskel või ülemises osas. Seda võib otseselt või kaudselt seostada umbes samal ajal hoogustunud verandade vähemalt osalise klaasimisega.⁴⁷

Muidugi polnud sellised tiheda ruudustikuga akende ja kergkonstruktsiooniga edevad, kuid prestiižsed ruumid üldse otstarbekad, kuna talviti jäid külma tõttu rakendusetu, suviti aga küttis päike läbi klaasi «õuetoad» kuumaks. Aga just klaasid tegid verandad võluvaiks. Aknaruudustikes kasutatud värvilistest klaasidest moodustatud mustreis väljendasid ehitusmeistrid oma ilumeelt. Paraku on tänapäeval säilinud vaid üksikud originaalsete vitraažide ja/või eritoonides ruudustikega palkonid, mis on üle elanud nii laastavad maailmasõjad, küüditamised kui ka kollektiviseerumise.⁴⁸

Suuri, uhkeid ja rohkete kaunistustega verandasid võib lugeda barokkarhitektuuri jäänukiteks, millest hakati sajandivahetusel vaikselt väsima. Moodi tulid väiksemad, sageli hoonekehandisse süvistatud verandad. Laiem avalikkus ning arhitektid heitsid „häraste villadele“ ette maitselagedust ning pompoosust, sest moodi tuli mõtlemine, et lihtne on nüüd ilus.⁴⁹

---

⁴⁶ Soiri-Snellman, H. Ruissalon huvilat: Turun Ruissalon, Iso-Pukin ja Pikku-Pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennusluettelo. Turu: Turun maakuntomuseo, 1985. Lk. 175.

⁴⁷ Ibid. Lk. 180.

⁴⁸ Kolk, T. Võluv veranda – edev suvetuba vääriväärtustamist. 15.07.2012. Postimees. Kättesaadav: <http://majandus24.postimees.ee/907290/voluv-veranda-edev-suvetuba-vaarib-vaartustamist> (05.05.2015)

⁴⁹ Soiri-Snellman, H. Ruissalon huvilat: Turun Ruissalon, Iso-Pukin ja Pikku-Pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennusluettelo. Turu: Turun maakuntomuseo, 1985. Lk. 181.

4.3. Lüganuse Ristija Johannese Kiriku ajalugu

Foto 5. Lüganuse kirik Purtse jõe kaldal. Vaade lõunast. (foto: autor, mai 2015)

Lüganuse Ristija Johannese kirik asub Purtse jõe järsul kaldapealsel muistses asulakohas, mis oli soodne paik sõjaliseks kaitseks.⁵⁰ Lüganuse kirik on Eestis ainulaadse ümartorniga arvatavasti 14. sajandil ehitatud algselt tornita ning võlvideta gooti kirik. Käesoleva Lüganuse kiriku lühikese ehitusajaloolise ülevaate koostamisel on aluseks F. Waltheri, kohaliku kirikuõpetaja poolt 1902. aastal koostatud „Lüganuse Püha Johannese (Jaani) kiriku Kroonika,“ täpsemalt selle tõlge eesti keelde August Martini poolt 1978. a. Kohtla-Järvel.

Kroonika andemete põhjal on Lüganuse kihelkond mainitud juba „Taani hindamisraamatus“. 6. märtsil 1373 on kirikut nimetatud dokumendis, mis koostati Hinke

---

⁵⁰ Raam, V. Eesti arhitektuur 3. Tallinn: Valgus, 1997. Lk. 203.

von Wedemsi ja vendade Luggehusenite vahel toimunud piiritüli pärast,⁵¹ kuid ehitusest võis selleks ajaks juba veerandsada aastat möödas olla.⁵²

Lähemad teated kihelkonnast ja kiriklikust elust on esimest korda kirja pandud 8. septembril 1596 Duherchi visitatsiooni protokollis, kus muuhulgas on ka lause: „Kirikul on veel üks adramaa Lüganuse külas, kõstri maaks hüütud.“⁵³

15. sajandil algas kiriku rekonstrueerimine mille käigus ehitasid Tallinna meistrid pikihoone kahelööviliseks: säilinud on võõndkaare fragment lääneseinas. Järgnevalt lisati kirikule nelinurkne kooriruum koos käärkambriga ja läänetorn, mis ülaosas on silinderjas – jätkates nii Narva linnakiriku ja Harju-Risti kiriku traditsiooni. Virumaal tollal levinud motiivina on siingi kooriruumi idaseinas paiknev sakramendinišš varustatud valguskanaliga.⁵⁴ Selline ümartorn oli Eestis vaid kolmel keskaegsel kirikul, kuid Lüganuse kiriku torn on ainsana tervenisti alles.⁵⁵

Praeguseni on algkirikust säilinud õhukeste seinamüüridega, võlvimata laega askeetliku kujundusega linnusetaoliselt kõrgel paiknevate ühejaoliste akendega pikihoone.⁵⁶ Algselt puudusid nii iseseisev kooriruum kui ka torn. Erakordselt rikkaliku oli aga Lüganuse kiriku nii ida- kui ka lääneviilu kujundus, mis on tänu hilisematele juurdeehitustele tänini osaliselt säilinud. Mõlemal viilul on monumentaalsed krohvipinda süvistatud kontuuridega ning koloreeritud nn kordusristid (ristiharude otstes on veel väiksemad ristpuud).⁵⁷

Aegade jooksul on Lüganuse kirik palju kannatanud. Kirikukroonika jutustab julmadest vaenlase vägitegudest 1657. aastal: „Kuni Rakvereni olid vene väesalgad kogu ümbruskonna laastanud ja kõrbeks muutnud. Ka jumalakoda purustati seekord kurjasti ja hävitati kiriku kaunid võlvid.“ 8. jaanuaril 1660 kirjutab pastor Holtzhauzer piiskopile ja teatab vaenlaste

---

⁵¹ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 6. Kangro, A. isiklikus arhiivis.

⁵² Jürjo, V. Simson, S. Viru praostkonna kirikud. Tallinn: Logos, 2003

⁵³ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 8. Kangro, A. isiklikus arhiivis.

⁵⁴ Jõhvi Muuseumi Selts. Jõhvi Muuseumi Seltsi toimetised I. Jõhvi kindluskirik – legendist tegelikkuseks. Jõhvi 2003. Lk. 50.

⁵⁵ Jürjo, V. Simson, S. Viru praostkonna kirikud. Tallinn: Logos, 2003. Lk. 47.

⁵⁶ Raam, V. Eesti arhitektuur 3. Tallinn: Valgus, 1997. Lk. 203.

⁵⁷ Jõhvi Muuseumi Selts. Jõhvi Muuseumi Seltsi toimetised I. Jõhvi kindluskirik – legendist tegelikkuseks. Jõhvi 2003. Lk. 49.

suurest hävitustööst. Sõja tõttu jäi seal järele vaid 150 talu. Põhjaliku hävitustöö käigus kiriku ümbruse hoonestuse kallal hävisid ka pastoraat ja köstrimaja.⁵⁸

Esimesed kirjalikud andmed pastoraadi kohta on kroonikas 1690. a visitatsioonist: „Kirikla ja köstrimaja on heas korras.“⁵⁹ Järgnevad kirikukroonika peatükid puudutavad juba Põhjasõja aegu: „Venelaste korduvate rünnakute läbi sai Viru- ja Järvamaa väga kannatada. Juba asumisest Narva alla septembris 1700 laastasid venelased Vaivarat, Jõhvit ja Lüganust. Vaenlaste sissetungil 1703 jäi kirik puutumata, sest kirikule oli löödud venekeelne kiri: „Selle maja, mis pühendatud Kristusele, jätab iga kristlane terveks. Hirmsalt oli sõda ja katk Lüganusel möllanud. 1528-st mitterakslasest olid sõja järel elus vaid 382. Terved külad olid välja surnud, kõik mõisad hävitatud.“⁶⁰

Protokoll 23. juunil 1717 Lüganusel peetud kiriku visitatsioonist: „Kirik ei ole vaenlase poolt maha põletatud, vaid tühjaks tehtud, eriti mis oli altaril ja akendel ruineeritud. Surnuaed on hea. Mitte kõige hullem ei ole kirikule ja pastorile juhtunud, nii et pastor talurahva juures võis elada. Üks aken tuli pastorimajas parandada.“⁶¹

26. septembril 1773 otsustas konvent ehitada kivist vankrikuuri ja hobusetalli. 26. mail 1784 süttis pastoraadi kõrvalhoone ühes Lüganuse küla majas tekkinud tulekahjust ja põles 5 tunniga maha. „Kiriku katus oli ka juba 5-st kohast tuld võtnud, mille köster ning appitõtanud Püssi mõisa toapoiss kustutasid. Jääkelder, vankrikuur, hobuse- ja karjatallid rööviti tule poolt. Ometi ehitati need hooned kohe jälle ülesse, nii et sügisel said juba katuse alla. Selle tulekahju ajal varastati kirikust üks hõbedane oblaaditaldrik.“⁶²

03.mail 1788 sai Lüganuse pastoriks Otto Wilhelm Masing, kelle ajast on vähe teada, kuid ühes 1794. aasta kirjas konvendile kirjeldab ta igasuguseid halbu kombeid koguduses, nagu näiteks pühapäeviti joomine ja lakkumine.⁶³

1857. aastal raiuti läbi kirikumüüri üks käärkambrisse.⁶⁴ 1868 lasti Helsingis ümber valada vana lõhkenud kirikukell. 23. augustil 1870 lõi välk köstri talli, mis põles maha. 1871

---

⁵⁸ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 10. Kangro, A. isiklikus arhiivis.

⁵⁹ Ibid. Lk. 11.

⁶⁰ Ibid. Lk. 13.

⁶¹ Ibid. Lk. 14.

⁶² Ibid. Lk. 18.

⁶³ Ibid. Lk. 19.

⁶⁴ Ibid. Lk. 23.

ehitatakse köstri tall uuesti üles, seekord kivist. Samal aastal kaetakse uuesti torniteravik.⁶⁵ (24) 1872. aasta suvel tehti kirikule uus pilpakatus ja kiriku karjatallile õlgedest katus (25). 1887 paigaldati kirikule uued tinaraamidega aknad.⁶⁶

1901. aastal algas suur kiriku remont. Katus võeti maha, samuti lagi. 6 uut aampalki pandi paigale, ülejäänud varustati uute otstega. Vahetati ka suurem osa sarikapaare uute vastu. Kiriku kivikorpus sai uue müürikarniisi. Kirik krohviti seestpoolt ning altariruumi põranda alt tuli lagedale vana haud. 1902. aastal krohviti kirik ka väljast, misjärel kogu kirik valgendati nii seest kui väljast. Sees värviti uuesti pingistik, altar, põrand ja orel. Kirikla ait sai uue katuse ning krohvi. 1903. aastal jätkus kiriku remont akende korrastamisega ning tornikiivri katmisega plekk-katusega. Kirik sai ka uue kivipõranda.⁶⁷

26. juulil 1928 lõi pühapäevase jutluse ajal välk kirikutorni, kuid kahju ei põhjustanud. 1929. aastal algas kirikus suur remont. Kirik värviti ning valgendati väljast, sees värviti orel, orelikoor, altar, kantsel ja kõik puitosad õlivärviga. Kirik oli siiani seest valge, nüüd aga värviti kollaseks.⁶⁸

25. veebruari öösel 1941 lõhkusid ja rüvetasid kiriku sisemust kohalikud punased. Uuestipühitsemine toimus aprillis, kuid 10 augustil süttis kiriku torn lahingutegevuse tagajärjel, kust tuli levis kogu kirikule. Kõik põlev muutus tuhaks nii hoonest endast kui ka sisseseadest. Hävisid kunstiajaloolise väärtusega 17. saj II poolest pärinevad nikerdustööd – kantsel ja altar ning koos muu sisustusega hävisid ka altarimaal „Püha Õhtusöömaaeg“.⁶⁹ Lüganuse kogudus alustas oma pühakoja taastamist 1949, taaspühitsemine oli 24. juunil 1951, kuid töid jätkus veel aastateks. Praegune lihtne kantsel pärineb Rakvere Pauluse kirikust, samuti kui Eduard Kriisa ehitatud orel. 1995. aastal pühitseti klaasikunstnik Riho Hüti teostatud altarivitraaž „Taevaminemine“ koori uusgooti raamistusega idaaaknas, aga ka kooti lõunaakna vitraaž „Ma panen pilvedesse oma vikerkaare.“⁷⁰ Aastatel 1973-1985 oli Lüganuse kiriku pastori ametikohal praegune EELK piiskop Einar Soone.⁷¹

---

⁶⁵ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 24. Kangro, A. isiklikus arhiivis.

⁶⁶ Ibid. Lk. 25.

⁶⁷ Ibid. Lk. 35.

⁶⁸ Ibid. Lk. 56.

⁶⁹ Ibid. Lk. 58.

⁷⁰ Jürjo, V. Simson, S. Viru praostkonna kirikud. Tallinn: Logos, 2003. Lk. 47.

⁷¹ Jürjo, V. Simson, S. Viru praostkonna kirikud. Tallinn: Logos, 2003. Lk. 47

4.4. Lüganuse pastoraadi asukoht

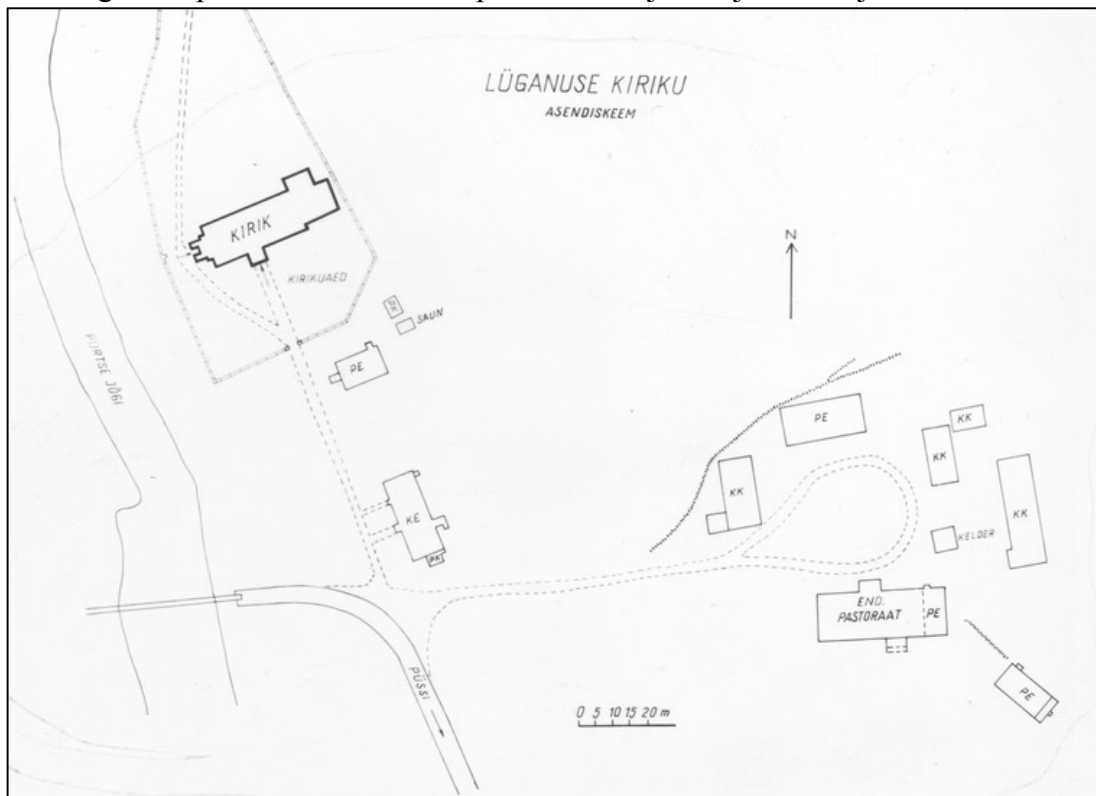
Lüganuse pastoraat asub Ida-Virumaal, Lüganuse vallas, Lüganuse alevikus aadressil Papli tn 24. Hoone jääb aleviku keskusest Lüganuse Ristija Johannese kirikusse suunduvast teest umbes 130m ida poole. Hoonekompleksi kuulub peale pastoraadihoone veel muinsuskaitse all olevad ait, abihoone, kelder ning kaev. Hoovi peal paiknenud puidust leerimaja põles 90-ndate keskpaigas maha, järele jäid vaid korstnalad, mis hiljem lammutati.⁷² Tänapäevaks on leerimajast alles ainult vundament. Hooned on grupeeritud ümber väikese õue Kohtla jõe äärde. Lüganuse pastoraat asetseb ida-lääne suunaliselt, esifassaadiga põhja suunas. Pastoraadihoone pikkus on 37,6m, laius 13,8m ning kõrgus 10,5m.

Foto 6. Ortofoto Lüganuse pastoraadi peahoonest ja ümbritsevatest hoonetest. Väljavõte Maa-ameti kaardilt

⁷² Sillat, A. Endine majaelanik. Autori intervjuu, märts 2015.

4.5. Lüganuse pastoraadi hoonekompleksi lühikirjeldus ja ehitusajalooline ülevaade

Joonis 1. Lüganuse kiriku ja pastoraadikompleksi asendi plaan 80-ndatest aastatest⁷³

Lüganuse kirikla näol on tegemist tüüpilise näitega piirkonna ajastu kirikla hoonekompleksist. Mälestistel on säilinud algupärane hoonemaht, arhitektuursed kujunduselemendid ning ehituskonstruksioonid.⁷⁴ Hooned on grupeeritud väikese õue ümber Kohtla jõe ääres. Õue peal asus ringtee. Kõik hooned moodustavad ühtse terviku (18 saj II poole ansambli.)⁷⁵

Pastoraadi peahoone on ühekordne suur barokse iseloomuga kivihoone, millel vasakul tiival puidust pikendus. Esi- ja tagafassaadidel rusteeritud laiad nurgaliseenid, rusteeritud liseenid ka äärtelt 1. ja 2. akna vahel, moodustades näilisi külgrisaliite. Akendel ääristeks ehisraamid, mis nurkadelt laiendatud. Esifassaadil on säilinud üks algse raamistusega aken – kahepoolega suure avaga, kuid tiheda ruudustikuga (20 ruutu, vt. LISA 3, Foto 64). Akende nurkraud äärmiselt varieeruvad, kuid baroksed. Hoonet katab S-kivikattega kõrge

⁷³ Kultuurimälestiste riiklik register. Lüganuse kirik, arhitektuurimälestise pass. Kättesaadav: <http://register.muinas.ee/public.php?menuID=archivalmaterial&action=view&id=1653> (03.05.2015)

⁷⁴ Kultuurimälestiste riiklik register. Lüganuse pastoraadi peahoone, 18.saj (reg. Nr. 13923). Kättesaadav: <http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=13923> (03.05.2015)

⁷⁵ Lüganuse vald. Lüganuse kirikumõis. Eesti NSV mõisaarhitektuur. ERA.T-76.1.16484

poolkelpkatus, millel laka valgustamiseks väike segmentaken esi- ja tagaküljel. Räästakarniis jõulise profileeringuga, mis otsafassaadide viiludel krepitud, jätkudes laia vahevööna. Pastoraadihoone kiviosa keskel asub silindervõlvidega kelder.⁷⁶

Hoone kiviosa pärineb 18. sajandi teisest poolest. „Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonikast“ . 16. leheküljelt võib leida järgneva sissekande: „Et pastoraat on väga viletsaks jäänud, otsustas konvent 6.10.1768 uue kivikirikla ehitada koos kihelkonna rahvaga.“⁷⁷ Pastoraadihoone valmis sügisel 1770, sest kroonikast võib leida sissekande, et Eberhard von Renteln, kes oli 34 ja pool aastat Lüganusel pastor olnud suri enne hoone valmimist 12. 06. 1770 plekilisse tüüfusesse, kuid tema lesk kolis 1770. aasta sügisel uude pastoraadihoonesse.⁷⁸ Arvatavasti ehitati sellel ajal (järgneval või ülejärgneval aastal) ka ait.⁷⁹ 1841. a. kaardil on pastoraadikompleks koos aidaga märgitud.⁸⁰

Puidust pikendus hoone idapoolses otsas pärineb 1838. lk21 aastast ning ehitati algselt abiõpetaja korteriks.⁸¹ 1858 ehitati pastoraadile jääkelder.⁸² 1892. aastal ehitati idapoolsesse puidust hooneosas valmis pööningutuba ja tehti trepp, mis teda alumise eluruumiga ühendab. Sajandi lõpus rajati hoone põhjapoolse fassaadi keskele historitsistliku kujundusega kinnine, klaasitud veranda, mis olid kaetud lamedate viilkatustega.⁸³ Puidust verandad on tänaseks hävinud ja asendatud silikaattelistest verandaga põhjapool ning savitelistest verandaga lõunapool. Vana kaev tuli kinni ajada, kuna vesi oli pesuköögi läheduse tõttu kõlbmatu, uus kaev rajati õue kirdenurka⁸⁴, kus ta püsib tänaseni. 1903 ehitati pastoraadihoone lõunafassaadile veel üks veranda⁸⁵.

Vabadussõja ajal 1919. aastal paigutati kirikuõpetaja maja vabadest tubadesse 140 sõjapõgenikku, kes 2 nädala pärast välja aeti, sest ruumidesse seati sisse haigla. Kui haigla

⁷⁶ Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaatus. Kohtla-Järve rajoon. Tallinn 1977. ERA.T-76.1.3140

⁷⁷ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 16. Kangro, A. isiklikus arhiivis.

⁷⁸ Ibid. Lk 17.

⁷⁹ Pungas, V., Raud, A. Lüganuse pastoraadi ait. Muinsuskaitse eritingimused katuse restaureerimiseks. Jõhvi, 2006 ERA.5025.2.7654

⁸⁰ Karte von den gegenwärtig in unvermarkten Grenzen bestehenden Ländereien der St. Johannis zu Luggenhusen (Lüganuse). Maamõõtja Georg Gustav Storch. [M 1 : 4200]. EAA.854.4.393

⁸¹ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 21. Kangro, A. isiklikus arhiivis.

⁸² Ibid. Lk. 23.

⁸³ Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaatus. Kohtla-Järve rajoon. Tallinn 1977. ERA.T-76.1.3140

⁸⁴ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 31. Kangro, A. isiklikus arhiivis.

⁸⁵ Ibid. Lk. 36.

1920. aasta kevadel suleti, asusid pastoraati jälle sõjapõgenikud, kellest suurem osa seati sisse leerimajja ning kellest viimased lahkusid lõplikult alles 1922. aastal. 1919 aastal seati hoonetesse sisse ka elekter.⁸⁶

1921. aastal võeti õpetaja majas, mis kõige viletsamas seisus oli, ette suurem remont 3 tuba sai põhjalikult remonditud, ahjud uuesti tehtud, seinad parandatud ja põrandad värvitud. Remont jätkus 1922 kui remonditi järgmised 3 tuba ning köök. Põrandad ning aknad värviti, seinad pandi uued tapeedid. Kaks tuba, kus veel aasta eest elasid vene sõjapõgenikud jäid remontimata.⁸⁷ 1923 tehti õpetaja majja uus leivaahi ja uus uks köögist söögituppa. Nagu remondikäigus selgus, oli seal ka varem uks olnud.⁸⁸

1923.a. võeti Eesti Vabariigi poole üle koguduse hooned ja maad. Üle võtmata jäid vaid kirik, õpetaja ja köstri elumajad, saunad, leerilaste ühiselumaja ja õpperuum.⁸⁹ Kirikunõukogu protest, et võeti üle hooned, mis ei ole seotud põllumajandusega jäeti rahuldamata.⁹⁰ 1924 parandatakse pastoraadihoones ja köstrimajas elektriseade ning ahi.⁹¹ 1925 tehti õpetaja majja uus korsten ning ahi ja seati sisse telefon.⁹² 1926 remonditi pastoraadihoones kiriku kantselei.⁹³ Järgneval aastal võeti uuesti kasutusele õpetaja kaev, mis oli kasutuseta seisnud ning prahti täis, sest põlevkivitööstuse arenguga oli Purtse ja Kohtla jõgede vesi rikutud. 1928. parandati õpetaja elumaja katust ja ahjusid.⁹⁴

Nõukogude perioodil muudeti pastoraadihoone kortermajaks ja seetõttu on hoonet tugevasti ümber ehitatud. Lisatud on vaheseinu, kinni on ehitatud ukseavasid, ehitatud on uusi küttekoldeid, seintesse on raiutud auke. Samuti on vahetatud aknaid, seejuures järgimata olemasolevart stiili ning puidust verandade asemele on ehitatud tellistest mittesobivad verandad. Taasiseseisvumise järel on jällegi vahetatud aknaid mittesobivate vastu ning tehtud ka ümberehitusi hoone sees.

---

⁸⁶ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 48. Kangro, A. isiklikus arhiivis.

⁸⁷ Ibid. Lk. 51.

⁸⁸ Ibid. Lk. 51.

⁸⁹ Lüganuse kiriku maade ja vara võõrandamine. ERA.1545.1.239

⁹⁰ Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Lk. 51. Kangro, A. isiklikus arhiivis

⁹¹ Ibid. Lk. 52.

⁹² Ibid. Lk. 53.

⁹³ Ibid. Lk. 54.

⁹⁴ Ibid. Lk. 55.

Kõrvalhooneid on pastoraadi kohta arvukalt, ning hooned paiknevad esiväljaku äärtel või kiriku suunas kulgeval teel. Kõik neist pole säilinud, kuid olulisemad on:

Ait – arhitektuurselt lihtne, ilusate proportsioonidega väike paekivist, krohvitud välisseintega hoone, mis kaetud S-kivikattega kõrge poolkelpkatusega. (vt. LISA 2, Foto 58) Katusekonstruktsioon kirvega tahatud palkidest, mis on omavahel ühendatud puust punnidega. Omab lihtsa profileeringuga lauast räästakarniisi. Esiküljel väike hilisem kolmnurkviil, mis toetub konsooltaladele.⁹⁵ Hoonel on 3 ust esifassaadil, mis viivad erinevatesse aidaosadesse ja üks otsafassaadil. Uksed on profileeritud laudadest rombikujulise asetusega ja on suure tõenäosusega algsed. Keskmisel uksele on säilinud poolik barokse välimusega lukuplaat ja karpluku jälg siseküljel. Aita võib lugeda XIX saj. II veerandi lõpu ehituseks.⁹⁶ Hoone üldilmet rikub nõukogude perioodil juurde ehitatud garaaž.

Köstrimaja – praegusel kujul võib pärineda veel XVIII saj. lõpust ning kujutab endast paekivist krohvitud sokli ja seintega, puittaladel laudpõranda ja laega ning puitsarikatel tsementkividest poolkelpkatusega ühekordset hoonet. Katus omab lihtsaid laudkarniise ning seinapinnal võib leida jälgi horisontaalsetest ja vertikaalsetest vöödest.⁹⁷ Algse köstrimaja ehitusaeg on arvatavasti kuskil 1660-nda ja 1690-nda aasta vahel, sest 1690-a- kirikikuvisitatsioonis on kirjutatud, et kirikla ja köstrimaja on heas korras. Hiljem ei ole ajaloallikates mainitud, et köstrimaja oleks Põhjasõjas või hiljem hävinud. Seetõttu on alust arvata, et algsed müüriosaad võivad veel praeguseski ehituskehandis alles olla. Hoone põhjapoolsesse otsa on 1911. aastal ehitatud kiviruum ning praegugi katusel kasutusel olevad tsementkivid paigaldati 1912. aastal.⁹⁸ Pärast sõda sovhoosi ajal kohandati hoone korterelamuks, mille käigus on tagafassaadi sisse raiutud uus ukseava ja ümber ehitatud siseruume. Korteriid kuulusid Lügänuše sovhoosile. Ümberehituse käigus on muudetud praktiliselt kõigi müüriavade mõõtmeid ja asukohti.⁹⁹ Köstrimaja kompleksi kuulunud majandushoone ja katuse ning tõsterattaga kaev, samuti jõekaldal paiknenud väike

---

⁹⁵ Pungas, V., Raud, A. Lügänuše pastoraadi ait. Muinsuskaitse eritingimused katuse restaureerimiseks. Jõhvi, 2006 ERA.5025.2.7654

⁹⁶ Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaatus. Kohtla-Järve rajoon. Tallinn 1977. ERA.T-76.1.3140

⁹⁷ Saar, Ü. Lügänuše vald. Lügänuše köstrimaja. Komplekssed teaduslikud uuringud. Lügänuše köstrimaja ülesmõõtmine. Kd I. Tallinn 1990. ERA.T-76.1.14239

⁹⁸ Jõgi, J., Metsa, H. Lügänuše vald, Lügänuše köstrimaja. Tehnilise seisukorra hinnang. Tallinn 1994. ERA-T-76.1.10176

⁹⁹ KEK Invest AS. Ida-Viru maakond Lügänuše vald Lügänuše alevik. Lügänuše köstrimaja. Muinsuskaitse eritingimused. Rakvere, 2005. ERA.5025.2.7189

majandushoone ja piirdeaed koos väravapostidega on täielikult hävinud.¹⁰⁰ Köstri kivist tall oli ehitatud 1880. aastal tules hävinud puithoone asemele ja hävis 1941. aastal täielikult ning tänapäeval ei õnnestu leida isegi vundamendi jälgi.¹⁰¹ Köstrimaja seisab hetkel tühjana ning laguneb.

Abihoone – pastoraadist kirdesse jääv ühekordne krohvitud välisseintega paekiviehitus, S-kivi kelpkatusega, millel lihtsad laudkarniisid (vt. LISA 2, Foto 57).¹⁰² Hetkel seisab kasutuseta ning laguneb. Kirikumõisa peafassaadist üle õue põhjas asunud puidust leerimaja põles 1990-ndate keskpaigas maha¹⁰³ ning tänaseks on hoonest säilinud ainult vundament.

Foto 7. Vaade hoonele edelast (Autori foto, aprill 2015)

---

¹⁰⁰ Saar, Ü. Lüganuse vald. Lüganuse köstrimaja. Kompleksed teaduslikud uuringud. Lüganuse köstrimaja ülesmõõtmine. Kd I. Tallinn 1990. ERA.T-76.1.14239

¹⁰¹ Laidvere, T., Saar, Ü., AB Room. Lüganuse vald, Lüganuse köstrimaja ja tall. Restaureerimiskontseptsioon. Kohaldamine muuseumiks. Kd I. Tallinn 1990. ERA.T-76.1.9716

¹⁰² Kultuurimälestiste riiklik register. 13926 Lüganuse pastoraadi abihoone, 19.saj. Kättesaadav: <http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=13926&edit=1>

¹⁰³ Sillat, A. Endine majaelanik. Autori intervjuu. Lüganuse, märts 2015.

Park – esiväljaku ringtee ümber vabades gruppides, kusjuures vahtra, kase ja saare kõrval ka kuuski. Algselt võis olla stiilne väike vabakujuline park, praegu tugevalt kahjustatud. Peahoone taga asus suurem, puudega osaliselt piiratud aed.¹⁰⁴

Peahoone plaanilahendus

Peahoone asetseb ida-lääne suunaliselt peasissepääsuga kivist hooneosa põhjapoolse fassaadi keskelt, kus asub ka veranda. Teine veranda ja sissepääs asub lõunafassaadi keskel ning idapoolse puidust pikenduse sissepääs jääb hoone põhjaküljele.

Peasissepääs juhatab vestibüüli, kust viivad ukсед hoone paremasse ja vasakusse tiiba ning vestibüüli läbib ka hoone kiviosa keskeljel paiknev pikk võlvitud laega koridor, mis kulgeb ida-lääne sihis terve kivist hooneosa ulatuses ning eraldab ühtlasi põhjapoolsed ruumid lõunapoolsetest. (vt. LISA 2, Foto 37) Praegusel ajal on säilinud ainult koridori läänepoolsesse otsa kulgev osa ning idapoolne ots on mitmest kohast kinni müüritud. Koridori läänepoolsesse otsa on ehitatud kuivkäimla. Samuti on lõunapoolsesse verandasse ehitatud kuivkäimla. Vestibüülist pääses ka otse lõunapoolsetesse ruumidesse, kuid vestibüüli ja söögitoa vaheline uks on hetkel kinni ehitatud, samuti on vestibüülis trepp, mis viib pööningule.

Kivist hooneosa põhjapoolses küljes on neli ruumi, 2 mõlemal pool vestibüüli. Seal paiknes ka kiriku kantselei. Ukсед on paigutatud anfilaadsüsteemis. Kõige idapoolsemasse ruumi viiv uks on kinni müüritud ning sinna pääseb puidust hooneosast. Kõigis ruumides on olnud ka uks hoonet läbivasse koridori.

Kivist hooneosa lõunaküljes on viis ruumi, mille hulgas on köök ning endised kirikuõpetaja eluruumid. Kõige idapoolsema ruumi uks on sarnaselt põhjaküljega kinni müüritud. Ruume läbivad samuti anfilaadsüsteemis ukсед. Kõigist ruumidest on läinud ka uks koridori, kuid ainult kõige idapoolsem uks on praegusel hetkel kinniehitamata.

Puidust hooneossa puudus antud töö autoril kahjuks ligipääs ja seega plaanilahendus on teadmata.

Hoonealune pind on 518,9m², millest kasulik pind on 375,4m²

---

¹⁰⁴ Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaatus. Kohtla-Järve rajoon. Tallinn 1977. ERA.T-76.1.3140

4.5. Lügänuſe paſtoraadi peahoone kultuuriväärtuſlikud detailid ja tarindid

Tabel 3. Kultuuriväärtuſlikud detailid ja tarindid.

Tähis	Detail ja ettepanek	Foto	Seisund
1	<p>Detail: Peahoone fassaadi kattev lubikrohv.</p> <p>Ettepanek: Säilitada võimalikult palju originaalkrohvi. Eemaldada lahtine krohv ja tsementkrohviga tehtud parandused. Peale seinakonstruktsioonide korrastamist teha krohviparandused ning krohvimata osad uuesti lubikrohviga katta.</p>		Rahuldav/ Halb
2	<p>Detail: Fassaadil paikuvad akende ümbrust kaunistavad ehisraamid.</p> <p>Ettepanek: Eemaldada lahtine krohv ning hilisem tsementkrohv. Taastada ehisraamide kuju ning teha krohviparandused. Ehisraamid värvida lubivärviga valgeks.</p>		Rahuldav/ Halb
3	<p>Detail: Fassaadi liigendavad liseenid.</p> <p>Ettepanek: Eemaldada lahtine krohv, teha krohviparandused ning taastada liseenide kuju. Liseenid värvida lubivärviga valgeks.</p>		Rahuldav
4	<p>Detail: Eenduv ehisliist sokli ülemises servas.</p> <p>Ettepanek: Taastada kuju ning teha krohviparandused.</p>		Rahuldav/ Halb

5	<p>Detail: Puidust räästakarniis</p> <p>Ettepanek: Restaureerida kasutuskõlblikud puidust karniisilauad ning puuduvad osad taastada olemasolevate eeskujul. Taastada karniisi kuju terve hoone ulatuses. Karniis värvida linaõlivärviga.</p>		Rahuldav
6	<p>Detail: Puidust karniis katuseviilu all</p> <p>Ettepanek: Restaureerida kasutuskõlblikud puidust karniisilauad ning puuduvad osad taastada olemasolevate eeskujul. Taastada karniisi kuju mõlema otsaviilu all. Karniis värvida linaõlivärviga.</p>		Rahuldav
7	<p>Detail: Idapoolse puidust pikenduse seinu katvad voodrilauad</p> <p>Ettepanek: Voodrilauad restaureerida, kahjustunud lauad asendada vanade eeskujul valmistatud kooptatega. Lauad värvida linaõlivärviga.</p>		Halb
8	<p>Detail: Valtsitud veeplekid akendel A10 ja A15</p> <p>Ettepanek: Võimalusel veeplekid restaureerida. Kasutada eeksujuna ülejäänud veeplekkide valmistamiseks.</p>		Halb

<p>A02</p>	<p>Detail: Algupärase ruudujaotusega aken</p> <p>Ettepanek: Aken koos lengidega demonteerida ning restaureerida võimalikult palju originaalosi säilitades. Aknaraamid värvida linaõlivärviga. Juurida välja akna ees kasvav puu.</p>		<p>Rahuldav</p>
<p>A05-A10 A15-A20</p>	<p>Detail: Puidust aknad</p> <p>Ettepanek: Aknad koos lengidega demonteerida ning restaureerida võimalikult palju originaalosi säilitades. Aknaraamid värvida linaõlivärviga.</p>		<p>Rahuldav</p>
<p>A09 ja A16</p>	<p>Detail: Sepistatud detailid akendel A09 ja A16</p> <p>Ettepanek: Restaureerida ja värvida koos akendega ning paigaldada omale kohale tagasi.</p>		<p>Rahuldav</p>
<p>VU01</p>	<p>Detail: esinduslik sissekäik valgimiku ning tahveldistega kaunistatud tiibuksega.</p> <p>Ettepanek: restaureerida ainsatki detaili peale ukسلuku välja vahetamata. Eemaldada hiljem juurde lisatud detailid nagu näiteks postkast.</p>		<p>Rahuldav</p>

<p>VU02</p>	<p>Detail: esinduslik peasissekäik valgmiku ning tahveldiste, vanade klaaside ja aaderdusega kaunistatud tiibuksega.</p> <p>Ettepanek: restaureerida ainsatki detaili (k.a. ukسلukk) välja vahetamata. Luua ukse eeskujul välimine uks, et taastada algne topeltuksega lahendus. Välimisele uksele paigaldada uus lukk.</p>		<p>Hea</p>
<p>VU04</p>	<p>Detail: Metallist sepsidetailide ja lukuga puidust keldriuks.</p> <p>Ettepanek: restaureerida ainsatki detaili (k.a. ukسلukk) välja vahetamata. Luua ukse eeskujul välimine uks, et taastada algne topeltuksega lahendus. Välimisele uksele paigaldada uus lukk.</p>		<p>Rahuldav</p>
<p>9</p>	<p>Detail: Eterniidiga kaetud poolkelpkatus.</p> <p>Ettepanek: Kuju mitte muuta. Eemaldada antennid ja muud hilisemad lisandid ning katusekate asendada S-kivikattega.</p>		<p>Halb</p>
<p>10</p>	<p>Detail: Omavahel puidust punnidega ühendatud katusekonstruktsioonid</p> <p>Ettepanek: Katusekonstruktsioonid korrastada säilitades võimalikult palju originaalosi. Puuduvad elemendid teha olemasolevate eeskujul, vajadusel kahjustunud elemendid asendada.</p>		<p>Rahuldav</p>

11	<p>Detail: Mantelkorstnad.</p> <p>Ettepanek: Korstnad ja lõõrid puhastada ja korrastada. Eemaldada lahtine krohv korstnjalgadelt ja teha krohviparandustöid.</p>		Rahuldav
12	<p>Detail: Savitellistest korstnapitsid</p> <p>Ettepanek: Laduda uuesti võimalikult palju vanu kive kasutades.</p>		Halb
SU09	<p>Detail: Esimese Eesti Vabariigi aegsed siseuksed.</p> <p>Ettepanek: Uksed restaureerida säilitades võimalikult palju originaaldetaile.</p>		Rahuldav/ Hea(SU09)
A05-A10 A15-A18	<p>Detail: Puidust aknalauad</p> <p>Ettepanek: Restaureerida koos akendega säilitades võimalikult palju originaalosi. Puuduvad aknalauad valmistada olemasolevate eeskujul.</p>		Rahuldav

<p>Koridor</p>	<p>Detail: Võlvitud koridor hoone keskel.</p> <p>Ettepanek: Koridori kuju mitte muuta. Kaaluda koridori ehitatud vaheseinte lammutamist. Koridorid remontida kasutades võimalikult algupärastele materjalidele sarnaseid materjale.</p>		<p>Rahuldav</p>
<p>Seinad</p>	<p>Detail: Seinte sees asuvad lõõrid.</p> <p>Ettepanek: Teostada täiendavaid uuringuid asukoha ja seisukorra väljaselgitamiseks. Lõõrid puhastada.</p>		<p>Rahuldav</p>
<p>Ruum 1</p>	<p>Detail: Vestibüüli laudpõrand</p> <p>Ettepanek: Põrandalauad restaureerida ja eksponeerida.</p>		<p>Rahuldav</p>
<p>Ruum 2</p>	<p>Detail: Säilinud seinamaalingute fragmendid.</p> <p>Ettepanek: Viia läbi täiendavad uuringud ning maalingud restaureerida ja eksponeerida.</p>		<p>Halb</p>

4.6. Olemasoleva olukorra kirjeldus, tehniline seisukord ja hooldus

4.6.1. Välised hooneosad ja tarindid

SOKKEL JA VUNDAMENT

*Foto 8. Vetikad hoone soklil põhjapoolses küljes. Taamal paistavad puitplaadid, mis katavad soklisse raiutud auke.
(Foto: autor, aprill 2015)*

Kirjeldus

Nii kivist kui ka puidust hooneosa ning ka verandade alune vundament ja sokkel on ehitatud paekividest. Vundamenti sokliosaga on krohvitud lubikrohviga. Sokli kõrgus varieerub küllaltki suurel määral kuna hoone ümber asuv maapind on ida-lääne suunalise kaldega. Sokli ülemises servas on 25 cm laiune ning 4cm paksune eenduv osa.

Seisund

Sokli üldine seisukord on rahuldav. Hinne 3 (tabel 2, lk 11). Esineb ulatuslikke niiskuskahjustusi ning hoone läänepoolne ots on vajunud, mistõttu esineb vundamendis ja soklis pragusid. Soklil esineb ka ulatuslikke krohvikahjustusi. (vt. LISA 2, Foto 36, 40 ja 47)

Põhjafassaad – kuna maapinna kalded ei ole hoone põhjapoolsel küljel korrektsed, vaid juhivad vihmavett hoopis hoone poole ning kohati puuduvad ka vihmaveerennid, siis esineb terve põhjakülje ulatuses ohtralt suuri niiskuskahjustusi ning lahtist krohvi ning krohvikadusid. Peaaegu terve sokli ulatuses võib leida kasvamas rohevetikat (vt. Foto 8, lk 45). Läänepoolses otsas esineb mitmeid pragusid, mis on tingitud hoone vajumisest. Põhjapoolsest verandast läände jäävasse sokliossa on raiutud veetorude tarbeks 2 auku hoone, et ühendada hoone aleviku veevärgiga, kuid need augud ei ole korrektselt suletud, vaid nende ette on asetatud kinnitamata puitplaadid (vt. Foto 8, lk 45). Veranda alla viiva keldritrepi kohal on soklil tõsised niiskuskahjustused ning soklikivide ja mördi lagunemine, mis on tingitud läbijooksust keldri luugi kõrvalt, mis on praeguseks küll vahetatud, kuid luugi raami ja seina vahelt pääseb vesi ikkagi sisse (vt. LISA 2, Foto 41). Akna A02 all on krohv sokli küljest irdunud ning sokli müüritise ja krohvi vahelt pääseb vesi nende kahe pinna vahele ning niiviisi nii krohvi kui müüritist lagundab (vt. LISA 2, Foto 36). Vahetult akna A02 ees kasvab ka puu, mis lagundab müüritist ning tekitab soklile täiendavat veekoormust. Puidust hooneosa all paiknev sokkel on kaetud eterniidiga ja seetõttu on sokli seisundit raske hinnata, kuid suuri deformatsioone märgata ei ole. Arvatavast puudub sellel osal krohv peaaegu täielikult, nagu suures osas ülejäänud puidust hooneosa alusel soklil. Ka maapind on idapoolsel küljel märgatavalt kõrgemal kui läänepool.

Lõunafassaad – krohvikadusid esineb terve lõunakülje ulatuses, suurimad neist asuvad lõunapoolse veranda ümber ning samuti sokli mõlemas nurgas. Lõunapoolsest verandast idapoole jäävas sokliosas puudub krohv pea täielikult, mille hävimist on soodustanud veranda kõrval kasvava taimestik, mis juhib soklile vihmavett. (vt. LISA 2, Foto 42 ja 51) Verandast läänepoolse jääva osa suurimad krohvikahjustused on vahetult veranda kõrval, kus puuduliku sadeveesüsteemi tõttu vihmavesi hoone seinale valgub, mistõttu on soklil tõsised niiskuskahjustused ning lagunened on ka soklikivid ja nende vaheline mört. Samas kohas kahjustab soklit ka õhksoojuspumba poolt tekitatud vesi, mis seinale ja soklile voolab. (vt. Foto 9, lk 49) Suuremaid krohvikadusid ning samuti kivide ja mördi lagunemist võib täheldada ka sokli läänepoolses nurgas, kus võib leida ka hulgaliselt pragusid, mis on tingitud hoone läänepoolse külje vajumisest. Samuti on märgata ka krohvikahjustusi, mille arengule on arvatavasti kaasa aidanud jällegi sokli läheduses kasvav taimestik. Nõukogude perioodil olid sokli kõrval asuval peenral kasvanud näiteks tomatitaimed.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Sillat, A. Endine majaelanik. Autori intervjuu, märts 2015.

Idafassaad – fassaadi alune sokkel on tugevate niiskuskahjustustega. Maapinna kõrgus on ebaühtlane ning põhjapoolses nurgas on maapinna kalded sellised, et vesi liigub sokli poole. Lisaks pole katuse otsaviilul ka vihmaveerenne ning sokli kõrval kasvavad põõsad ning puud. Samuti valgub põhjapoolse fassaadi vihmavesi mööda vihmaveerenni hoone nurgas maha, kust see maapinna kallete tõttu idafassaadi soklini jõuab. Krohvi on säilinud, kuid see on tugevasti kahjustunud, pragusid soklis märgata ei ole.

Läänefassaad – terve hoone laiuse ulatuses kasvavad sokli vahetus läheduses põõsad. Samuti juhitakse läänefassaadi poole vihmaveerenni kaudu lõunafassaadilt tulevad vihmaveed katuselt ja läänepoolselt otsaviilult, kus puudub vihmaveerenn. Seetõttu on soklil suured niiskuskahjustused, kusjuures lagunema on hakanud ka soklikivid ning mört. Krohvi säilinud ei ole ja soklis esineb hoone vajumise tõttu pragusid

Verandade alune vundament ja sokkel – samuti ehitatud paekivist. Põhjapoolse veranda vundament ja sokkel tundub heas seisukorras olevat, kuid esineb palju niiskuskahjustusi ning rohevetikat ja seetõttu krohvi säilinud ei ole. Lõunapoolse veranda vundament on aga edelanurgast tugevasti vajunud ning vajab korrastamist. (vt. Foto 19, lk 70) Samuti on lubikrohv asendatud 70-ndatel tsementkrohviga.

Edasine tegevus

Hoone vundamendile tuleb koostada ekspertiis, vajadusel koos geoloogiliste uuringutega, et välja selgitada hoone läänepoolse otsa vajumise põhjus ning vundamendi ning sokli kahjustuste ulatus. Ekspertiisi tulemusena peaks ka selguma kas ja kuidas parandada pragusid soklis ja vundamendis. Maapind sokli kõrvalt tuleks lahti kaevata ning lasta vundamendil ja soklil kuivada. Parandada pudenenud vuugitäide, asendada katkised kivid ning parandada augud, mis on soklisse raiutud veetorude läbiviigu tarbeks. Veetorude läbiviigud teostada korrektselt ning lahendada keldri tuulutamine näiteks soklisse puuritud aukude abil. Lahtine krohv eelnevalt Muinsuskaitseametiga kooskõlastatult¹⁰⁶ eemaldada. Vundamendi vajumisele on suure tõenäosusega kaasa aidanud katuselt tulev vihmavesi, mis sokli äärde juhitakse ning hoone keskse koridori läänepoolsesse otsa rajatud kuivkäimla, mille lampkasti lekkimise tõttu on vundamendialune pinnas ära uhitud.¹⁰⁷ Tuleb teostada

---

¹⁰⁶ Muinsuskaitseamet. Juhend omanikule/valdajale mälestisel ja muinsuskaitseala ehitisel hooldus- ja remonttööde tegemiseks. Kättesaadav: <http://muinas.ee/sinule/omanikule/hooldus-ja-remont>

¹⁰⁷ Vali, J. Enam tähelepanu vajavad osad arhitektuurimälestiste restaureerimisprojektides. Lk 1. Kättesaadav: http://muinas.ee/files/Puudused_Vali.pdf (12.05.2015)

vetika- ning samblikutõrjet, samuti eemaldada haljastus hoone vahetust lähedusest (näiteks puu akna A02 eest.) Kaaluda tuleks hüdroisolatsiooni paigaldamist hoone maa-alusele osale, kuid enne tuleb läbi viia täiendavad uuringud, sest kui puudub horisontaalne hüdroisolatsioon, võib vertikaalse hüdroisolatsiooni paigaldamine probleeme juurde tekitada ning horisontaalse hüdroisolatsiooni paigaldamine on keeruline ning kallis ettevõtmine.¹⁰⁸ Kindlasti tuleb hüdroisolatsioon, kaldega hoonest eemale, paigaldada vihmaveetorude ja rennide alla.¹⁰⁹ Kuna suuremal osal sokli krohvist on tõsiseid niiskuskahjustusi ja krohv kuulub seetõttu uuendamisele, tuleks ühe variandina kaaluda ka hüdroisolatsiooni paigaldamist koos sokli soojustamisega, kuid see rikuks hoone arhitektuurset välisilmet. Korrekse vertikaalplaneeringu teostamise ning vihmaveesüsteemide korrastamisega tagada vihmavee eemalejuhtimine hoone soklist, vajadusel rajada drenaaž. Võimalusel rajada sokli ümber suure kaldega soovitatavalt munakividest sillutisriba. Eemaldada sokli kõrval kasvavad puud, peenrad ning muu haljastus. Sokkel krohvida lubikrohviga ning taastada sokli ülemises osas eenduv ehisliist (vt. Tabel 3, lk. 39)

KELDER

Kirjeldus

Hoonealune kelder asub pastoraadi kiviosa keskel. Sisepääs asub põhjapoolse veranda all, kuhu viib veranda idaküljest trepp, mis on kaetud lähiaastatel uue puidust luugiga. Kelder on silindervõlviga paekivist ruum, mis on vaheseinaga kaheks osaks. Keldris on muldpõrand.

Seisund

Keldri seisukord on rahuldav. Hinne 3 (vt. Tabel 2, lk. 11). Keldri võlvis ega seintes pragusid märgata ei ole ning säilinud on ka krohvi. Keldri idapoolses ruumis on seina raiutud 2 auku veetrassi majja vedamise tarbeks, kuid need augud ei ole korrektselt suletud. Sellegipoolest suuri niiskusprobleeme keldris ei esine.

---

¹⁰⁸ Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Vundament ja sokkel – parandamine ja parendamine.“ Lk. 7. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/12.%20Vundament%20ja%20sokkel.pdf> (12.05.2015)

¹⁰⁹ Vali, J. Enam tähelepanu vajavad osad arhitektuurimälestiste restaureerimisprojektides. Lk 3. Kättesaadav: http://muinas.ee/files/Puudused_Vali.pdf (12.05.2015)

Edasine tegevus

Kelder tuleb koristada, puhastada ning korrastada. Parandada krohvikahjustused ning teostada korrektselt veetrassi läbiviik keldriseinast, seejuures olemasolevad sisseraaiatud augud parandada. Rajada keldrisse tuulutussavad.

VÄLISSEINAD

Foto 9. Uued puit-alumiiniumaknad, õhksoojuspump ning sat-tv vastuvõtja hoone lõunafassaadil. (Foto: autor, aprill 2015)

Kirjeldus

Pastoraadihoone välisseinad on ehitatud paekivist ning krohvitud lubikrohviga. Hilisema juurdeehituse, mis pikendab hoonet läänesuunas, seinad on ehitatud rõhtpalkidest, mis on kaetud laia laudisega. Laudise ise on kaetud Püssi papiga ida ning lõunaküljes ning eterniidiga põhjaküljes. (vt. LISA 2, Foto 44) Kivist hooneosa ukse- ja aknaavade paled on viimistletud savitellistega, mis on krohvitud. Aknaavad on sillatud puittaladega. Aknad on ääristatud nurkadest laiendatud krohvitud ehisraamidega, välja arvatud aknad A05, A06 ja A07 (LISA 3, Foto 65, 66 ja 67), mille ehisraamid laiendused nurkades puuduvad.

Hoone fassaade ehivad laiad rusteeritud nurgaliseenid ning ka rusteeritud liseenid põhja- ja lõunafassaadil kivist hooneosa nurgast loetuna 1. ja 2. akna vahel (vt. Tabel 2, lk. 39).

Liseenid moodustavad näilised külgrisaliidid. Puidust hooneosal liseenid ning ehisraamid puuduvad. Põhja- ja lõunafassaadi ehib veel jõulise profileeringuga puidust räästakarniis, mis läänefassaadil jätkub seinapinnas laia vahevööna. Lõunafassaadi risustavad seinale paigaldatud taimeredelid ning akende A14 ja A15 vahele paigaldatud õhksoojuspump ning sat-tv taldrik (vt. Foto 9, lk 49). Õhksoojuspump on paigaldatud ka puidust hooneosa seinale.

Seisund

Seinte üldine seisund on halb. Hinne 2 (vt. Tabel 2, lk 39). Seintel on niiskuskahjustusi ning krohvikadusid koos konstruktsioonide paljastumisega. Samuti on puidust hooneosa alumised palgid ja laudis pehkinud. Kahjustunud on ka seinte ülemises servas paiknev puidust karniis.

Põhjafassaad – seinapinnalt võib leida niiskuskahjustusi ja väiksemaid krohvikadusid. Seinte alumises osas kasvab samblikku. Puidust hooneosa seinu kattev eterniit on heas seisus, kuid seinte alumised palgid on pehkinud. Kõige ulatuslikumad niiskuskahjustused on põhjapoolsest verandast ida poole jääval seinaosal keldriluugi kohal ning akna A02 ümbruses (vt. LISA 2, Foto 36, 47 ja 48). Hoone läänepoolses otsas akna A05, A06 ja A07 (vt. LISA 3, Foto 65, 66 ja 67) all ja kohal võib leida seinast pragusid, millest suuremad jäävad akende alla. Paekivist hooneosa seinapinnal asuvad liseenid on suhteliselt hästi säilinud. Kõigil liseenidel on alumises osas väiksemaid niiskuskahjustusi, kuid Akende A02 ja A03 vahele jääva liseeni alumine ots on täiesti lagunenu. (vt. LISA 2, Foto 44)

Kõige ulatuslikumad kahjustused on läänepoolisel nurgaliseenil, kus tänu katuse läbijooksule on niiskuskahjustusi saanud ka liseeni ülemine serv ning krohvikaad on nii suured, et liseeni keskpaigas ja alumises otsas on paljastunud paekivist seinakonstruktsioonid (vt. Foto 11, lk 51). Verandast läände jäävatel akende ümber paiknevate ehisraamide seisukord on hea. Akna A07 (vt. LISA 3, Foto 67) ümber paikneval ehisraamil on väikesed niiskuskahjustused alumises keskmises osas, akna A06 (vt. LISA 3, Foto 66) ümber asuv ehisraam on samuti heas seisukorras, kui välja arvata ülemine osa, kus krohvi puudumise tõttu on paljastunud aknaava sillus, mis ei ole õnneks kahjustada saanud. Akna A05 (vt. LISA 3, Foto 65) puitsillus on samamoodi paljastunud nagu eelmise aknagi puhul. Ehisraami alumises osas on niiskuskahjustused ning krohvi pudenumise tagajärjel on paljastunud mitmes kohas seinakonstruktsioonid, mis on omakorda lagunema hakanud.

Verandast ida poole jäävate akende A02-03 (vt. LISA 3, Foto 64 ja LISA 4, Foto 79) ümber olevad ehisraamid on rahuldavas seisukorras. Kõigi raamide alumine osa on lagunened. Akende A03 ja A04 (vt. LISA 4, Foto 79 ja 80) avade puitsillused ei ole värvi ega krohviga kaetud. Akna A04 ehisraami on tõenäoliselt 1970-ndatel tsementmördiga paranda või korrastada üritatud, kuid tulemus on ebarahuldav ning lisaks ei ole raami ka valgeks värvitud ning seetõttu kaugemalt vaadates on tunne nagu oleks pool ehisraami ära lagunened.

Puidust räästakarniisi olukord on halb, kuna karniisilaudadel värvi säilinud ei ole ning puudlike vihmaveesüsteemide ja katusekatte läbijooksude tõttu on karniisil kohati tõsised niiskuskahjustused ning lisaks kasvab karniisil ka rohevetikas (vt. LISA 2, Foto 43).

Foto 10. Säilinud puidust karniis ning praod hoone edela nurgas asuva liseeni ülemises servas. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 11. Nurgaliseen hoone loodenurgas. Nähtavad kahjustused ning paljastunud seinakonstruktsioonid (Foto: autor, aprill 2015)

Lõunafassaad – üldiselt paremas seisus kui hoone põhjakülg. Ainus suurem niiskuskahjustus jääb lõunapoolsest veranda läände, kus katusele tulev vihmavesi katkise sadeveesüsteemi tõttu seinale jookseb. Verandast idapoolse jääval seinaosas on suured krohvikaod, kus 2/3 seinakõrguse osas on krohv seinalt pudenenud (vt. LISA 2, Foto 51). Läänepoolses otsas akende A10 ja A11 (vt. LISA 3, Foto 71 ja LISA 4, Foto 81) all esineb

seintes pragusid. Akende A14 ja A15 vahel asuvad sat-tv taldrik ja õhksoojuspump, mille torude ja juhtmete tarbeks on sein auke puuritud. (vt. Foto 9, lk 49) Läänepoolsel nurgaliseenil on kergemad krohvikahjustused ning ülemises otsas praod. Akende A11 ja A12 (vt. LISA 4, Foto 81 ja 82) ning A12 ja A13 (vt. LISA 4, Foto 83 ja 84) vahele jäävad liseenid on hästi säilinud ja peale väiksemate värvikahjustuste muid kahjustusi pole. (vt. lk 40, detail 3) Verandast itta jääval majaosal liseene säilinud ei ole.

Akna A11 (vt. LISA 3, Foto 65) ehisraam on halvas seisus - lagunenu on nii alumine osa kui ka terve parempoolne ning alumine osa vasakpoolsest servast. Akende A12 ja A13 ehisraamidel on lagunenu alumise osa parem pool, lisaks aknal A13 on lagunenu vasakpoolne serv, paljastades seinakonstruktsiooni. Akna A14 (vt. LISA 4, Foto 84) ehisraam on heas seisukorras, kuid alumine parem nurg ja vasak ülemine nurk on natukene lagunenu, samuti on alumise ääre keskosas krohvi läbiv vagu. Akna A15 (vt. LISA 3, Foto 72) ümber oleval ehisraamil on märgata ülemises servas krohvikadusid, mis on paljastanud aknaava silluse. Samuti on lagunenu alumine osa ning kohati ka parem serv.

Puidust hooneosa seinakatteks olev papp on rahuldavas seisus, kuigi väga päikese poolt pleekinud. Papp on tõenäoliselt paigaldatud tuuletõkkeks ning lagunevat laudist kaitsma. Papi all olev laudis on kohati pehkinud, nagu on ka seinte alumised palgid, mis on eriti kahjustunud hoone nurgas (vt. LISA2, Foto 46). Kahjustusi on tekitanud ka idapoolses otsas paiknevast õhksoojuspumbast tulev vesi, mis jookseb seinale.

Lõunapoolse fassaadi verandast läände jääv karniis on rahuldavas seisus, värv on küllaltki hästi säilinud, kuid esineb väiksemaid niiskuskahjustusi, mis on tingitud katuse läbijooksudest. Karniisi idapoolsel osal värvi säilinud ei ole ning puidust hooneosa karniisil on katuse läbijooksude poolt põhjustatud tõsised niiskuskahjustused.

Idafassaad – idafassaadi kattev lai ülekattelaudis on esimese korruse ulatuses kaetud Püssi papiga. Sein alumises otsas on märgata niiskuskahjustusi ning papi all olevad voodrilauad ja veelaud on tugevalt pehkinud. Teisel korrusel otsaviilu all on märgata, et voodrilaudu on vahetatud, kuid asemele on pandud kitsamad lauad. Samuti on märgata voodrilaudadel kasvavat samblikku.

Idafassaadi karniisi olukord on rahuldav, kohati halb. Karniisil on näha kasvamas samblikuid ning esineb niiskuskahjustusi, mis on kõige tõsisemad viilu keskel. Karniisil värvi säilinud ei ole

Läänefassaad – kuna hoone läänepoolne külg on vajunud, võib läänefassaadilt akende A08 ja A10 (vt. LISA 3, Foto 68 ja 71) ümbruses leida hulgaliselt pragusid. Terve sein alumise osa ulatuses ning akende A08 ja A10 ümbert võib leida krohvikadusid, mis on kohati viinud ka seinakonstruktsiooni lagunemiseni. Lõunapoolse liseeni on kergemad krohvikahjustused ning praod ülemises servas, põhjapoolsel nurgaliseenil on suuremad krohvikahjustused koos seinakonstruktsiooni paljastumisega.

Akna A08 (vt. LISA 3, Foto 68) ümber paiknev ehisraam on halvas seisus ja suures ulatuses lagunenu. Säilinud on ainult alumine serv umbes $\frac{1}{4}$ ulatuses. Ülemise serva lagunemise tõttu on paljastunud ka aknaava puitsillus. Akent A09 (vt. LISA 3, Foto 69) ümbritsev ehisraam on samuti halvas seisus ning umbes pool sellest on lagunenu. Akna A10 (vt. LISA 3, Foto 71) ehisraam on rahuldavas olukorras, ent lagunenu – koos seinakonstruktsioonide paljastumisega – on ainult vasakpoolne ülemine serv, kuid samas on aja jooksul kaduma läinud ka ehisraami nurgalaiendused. Akna puitsillus tundub olevat läbivajunud. Akna A19 (vt. LISA 3, Foto 76) ehisraam on hävinud, kergelt aimatav on ainult ehisraami alumise serva kuju. Seetõttu on akna savitelistest paledel näha nii telliste lagunemist kui mõrdi väljauhtumist.

Karniisi üldine olukord on halb. Lõunapoolses nurgas on vähesel määral säilinud karniisi punakat-pruunikat värvi ning selle karniisiosa seisukord on ainukesena rahuldav, ülejäänud läänefassaadi karniis on halvas seisukorras. Eriti halb on olukord katuseviilu põhjapoolses osas, kus karniisilauad on juba tugevalt pehkinud ning terve viilu ulatuses on tõsised niiskuskahjustused ning puitdetailid on sammaldunud (vt. LISA 2, Foto 49). Kahjustused on põhjustatud puudulikust vihmaveesüsteemist ning katusekatte läbijooksudest.

Edasine tegevus

Idapoolse puidust pikenduse seintelt tuleb eemaldada nii eterniit kui Püssi papp ning seejärel ettevaatlikult ka voodrilauad, need sorteerida ning kasutamiskõlblik laudis säilitada ja restaureerida. Kitsaste ning liialt kahjustunud laudade asemele tellida vanade laudade eeskujul uued laudad. Uute ja vanade laudade sobitamisel tuleb arvestada, et laudade

omadused ei pruugi olla samasugused (näiteks ei püsi värv uuel ja vanal laual ühtemoodi). Seega tuleks võimalusel kombineerida erinevate seinade kasutuskõlblikke laudu ning katta üks või mitu seinapinda ainult vanade laudadega.¹¹⁰ Lauad kruntida ning värvida mitmes õhukeses kihis linaõlivärviga, juhindudes Muinsuskaitseameti poolt välja antud restaureerimise infovoldikus toodud soovitudest.¹¹¹ Hinnata seinapalkide seisundit ning kahjustunud palgid, olenevalt kahjustuste ulatusest, asendada või proteesida, teostada kahjuritõrjet. Vajadusel palgivahed või avade ümbrus tihendada näiteks linatakuga. Kaaluda tuleks seina lisasoojustamist villaga ning tuuletõkkeplaadiga, kuid paigaldada võib ka ainult tuuletõkkeplaadi, mille funktsiooni täidab hetkel Püssi papp ning eterniit. Soojustamisel tuleb arvestada sellega, et seinapind nihkub ettepoole ja seetõttu tuleks ettepoole liigutada ka aknaid, samuti väheneb katuseräästa pikkus.

Samuti tuleb ettevaatlikult eemaldada ka karniisilauad, kasutuskõlblik materjal sorteerida ja restaureerida ning pehkinud osade asemele tellida vanade eeksujul uued detailid. Taastada ajalooline karniisiprofiil kohtades, kus see on ümberehituste käigus hävinud. (vt. LISA 2, Foto 45) Karniisilaudade eemaldamise järel saab hinnata ka katuse- ning karniisi kinnituskonstruktsioonide seisukorda. Karniisid kruntida ning värvida linaõlivärviga.

Kivist hooneosas tuleb läbi viia täiendavaid uuringuid seinte seisukorra kohta, et hinnata pragude ulatust ning hinnata ka krohvi olukorda. Seejärel lahtine pudenev krohv eemaldada ning aluspinnad puhastada. Piirduda tuleb ainult kahjustunud krohvi eemaldamisega, sest ajalooline krohv on sama väärtuslik kui ajaloolised konstruktsioonid ning ukсед ja aknad.¹¹² Parandada seinas olevad praod ning täita vuugid, vajadusel asendada kive, parandada aknapaled. Eemaldada tsementkrohviga tehtud parandused. Seejärel teha lubikrohviga krohviparandused ning krohviga katmata seinaosad hoone fassaadil uuesti krohvida. Taastada liseenid ja ehisraamid akende ümber. Fassaad värvida lubivärviga. Paigaldada puuduvad aknaplekid, seejuures järgida, et plekk ulatuks üle ehisraami profiili ning kaitseks seda. Eelistada tuleks ajaloolisi valtsitud profiile, millega saab lähemalt tutvuda Muinsuskaitseameti poolt välja töötatud näidislahendusi tutvustavas trükises.¹¹³ Eeskuj

---

¹¹⁰ Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Puitmaja välislaudis – tüübid ja parandamine“ Lk. 7. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/10.%20Laudis.pdf> (13.05.2015)

¹¹¹ Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Linaõlivärvi kasutamine puitpindadel“ Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/16.%20linaolivarv.pdf> (13.05.2015)

¹¹² Tooming, K. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Lubi II – traditsiooniline lubikrohv ja – värv“. Lk. 4. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/20%20Lubi%20I.pdf> (13.05.2015)

¹¹³ Muinsuskaitseamet. Aknaplekid – kommentaaridega näiteid ajaloost ja kaasaja ehituspraktikast. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/Fotod%20kommentaariidega.%20Aknaplekid-1.pdf> (13.05.2015)

võib võtta aknal A10 ja A15 säilinud vanadest valtsitud aknaplekkidest, kusjuures akna A15 veeplokk on restaureeritav. (vt. LISA 3, Foto 72) Akende A12-A14 aknaplekkid võimalusel koos akendega välja vahetada.

AVATÄITED

AKNAD

Foto 12. PVC aken (A01) idapoolses puidust hooneosa põhjafassaadil (Foto: autor aprill 2015)

Foto 13. Algupärase tiheda ruudujaotusega aken (A02) kivist hooneosa põhjaküljel (Foto: autor, aprill 2015)

Kirjeldus

Hoonel on kokku 20 akent, lisaks 6 akent põhjapoolsel ja 4 akent lõunapoolsel verandadel. Kuna aknaid on aja jooksul korduvalt vahetatud, on akende ruudujaotus väga erinev. Säilinud on üks arvatavasti algupärase raamistusega tiheda ruudujaotusega (20 ruutu) aken (A-02). Samuti on säilinud tiheda ruudujaotusega ning metallornamendiga kaunistatud aknad A-09 ja A-16. Samamoodi varieeruvad aknaraamide värv ja materjal. Hoone põhjapoolses osas on kaks akent (A03 ja A04) tõenäoliselt nõukogude perioodil vahetatud puidust raamidega akende vastu, kuid akende raamijaotus on väga ebasobiv ning samamoodi on raami valge värv ülejäänud akendega mitte ühtiv. Hoone puidust osa põhjapoolsele

fassaadile on paigaldatud valge PVC aken, mille raamistus järgib küll üldjoontes ülejäänud maja aknaid. Lõunapoolsel fassaadil on neli akent 2005. aastal vahetatud puitakendest erineva raamistusega puit-alumiinium akende vastu.

Seisund

Akende seisund on üldjoontes rahuldav. Hinne 3 (vt. Tabel 2, lk 11). Aknaraamid esineb küll värvi- ning kitikadusid kuid puit ise pehkinud ei ole kui välja arvata valede remondivõtete (nt. naeltega raamide parandamine) tagajärjel tekkinud kahjustused.

Põhjafassaadil on 7 akent, millest neli (A02, A05, A06 ja A07) on kultuuriajaloolise väärtusega. Hoone puitosal olev aken A01 on välja vahetatud teiste akendega sarnase raamistusega valget värvi raamiga PVC akna vastu ning hoone kivist osas paiknevad aknad A03 ja A04 (vt. LISA 4 Foto 79 ja 80) on vahetatud 80-ndate lõpus ebasobiva raamistusega puitakende vastu. Raam ja lengid on värvitud valgeks, . Põhjafassaadil on säilinud üks tõenäoliselt algupärase raamistuse ja tiheda ruudujaotusega (20 ruutu) aken (A02). Kolm läänepoolsesse otsa jäävat akent on muudetud ruudujaotusega, kuid aknaraamid väivad pärineda samast perioodist.

PVC-akna A01 (vt. LISA 4, Foto 78) seisukord on hea, vana puidust aknaliist on hästi säilinud ning ära kasutatud, samuti on korrektselt paigaldatud veeplekk.

Algupärase ruudujaotusega aken A02 (vt. LISA 3, Foto 64) on rahuldavas seisukorras, esineb vähesel määral värvi- ja kitikadusid, kuid aknaklaasid on kõik säilinud ning aknaraamil ja –lengil ei esine suuremaid kahjustusi. Veepleki asemel on paigaldatud Püssi papp, mis on saanud tugevaid niiskuskahjustusi. Metallmanused on hästi säilinud, kuna on paksu värvikihi all. Aknaraamid ja lengid on värvitud tumedates pruunides toonides, pehkimist ei esine.

Aknad A03 ja A04 (vt. LISA 4, Foto 79 ja 80) on vahetatud nõukogude perioodil ning on rahuldavas seisus. Aknad on paigaldatud vanade lengide külge, on heas seisukorras, raamid ja lengil esineb värvikadusid. Metallhinged roostetavad ning akna A04 lengi on löödud teadmata põhjustel hulgaliselt naelu, mis on korrodeerunud ning kahjustavad vana lengi. Paksu värvikihi all on säilinud ka vanad metallmanused. Akende raamid ja lengid on värvitud valgeks. Kõik aknaklaasid on heas seisus.

Aknad A05, 06 ja 07 (vt. LISA 3, Foto 65, 66 ja 67) on rahuldavas seisus. Esineb suuremaid värvi- ja kitikadusid, metallmanused on korrodeerunud ning kohati puuduvad, akna A06 raami on proteesitud, kuid kasutatud on ebakvaliteetset puitu. Akende raamistus on sarnane aknaga A02, kuid raamide paksus on kohati erinev, samuti puudub tihe ruudujaotus. Aknal A05 on eraldi tuulutusakend, mis on arvatavasti lisatud 20 sajandi alguses. Aknaraamid ja lengid on värvitud heledamates pruunides toonides. Kõik aknaklaasid on ees, kuid akna A06 ülemises paremas aknaklaasis on pragu. Nendest kolmest aknast kõige paremas seisus on aken A07, kus esineb kõige vähem värvikadusid ning samuti on säilinud enamik metallmanuseid. Aknaraamide ja –lengide puit on pehkinud ainult nendes kohtades, kus puidu sisse on löödud nael, mis roostetab ja kahjustab puitu. Akendel puuduvad ka veeplekid, mistõttu on kahjustunud ka ehisraamid akende ümber.

Lõunafassaadil on 7 akent, millest 3 (A15, A16 ja A17) on kultuuriajaloolise väärtusega. Aknad A11-A14 (vt. LISA 4, Foto 81, 82, 83, 84) on vahetatud 2006. aastal valgete raamidega puit-alumiiniumakende vastu, millel on küll sarnane ruudujaotus teiste hoone akendega kuid raamistus on siiski erinev. Aknad on heas seisukorras Aknad on paigaldatud vanade lengide külge. Akendel A12-A14 on korrektselt paigaldatud veeplekid.

Lõunapoolsest verandast ida poole jääv aken A15 (vt. LISA 3, Foto 72) on rahuldavas seisus. Esineb kiti- ja värvikadu, eriti akna alumises osas, kuid puit pehkinud ei ole. Metallmanused ei ole korrodeerunud ning aknaklaasid on heas korras. Aknal on eraldi tuulutusrüü. Raamistus on sarnane põhjapoolsete akendega A05-A07. Aknaava puidust sillus ei ole kaitsva viimistluskihiga kaetud. Aken on värvitud tumedates pruunides toonides ning säilinud on ka vana valtsitud veeplekk, mis on korrodeerunud, kuid restaureeritav.

Puidust hooneosa aken A16 (vt. LISA 3, Foto 73) on tõenäoliselt pärit algupärase kivist hooneosa idafassaadi keskelt, sest on väga sarnane läänefassaadil paikneva aknaga A09. Aken on tiheda ruudujaotusega (16 ruutu) ning värvitud tumedates pruunides toonides. Akna seisukord on rahuldav. Esinevad värvi- ja kitikaod ning kohati on kahjustunud ka puit, kuid kõik aknaklaasid on säilinud ning metallmanused ei ole korrodeerunud. Samuti ei ole puit pehkinud. Aken on kaunistatud metallornamendiga, mis on sarnane aknaga A09 ning on rahuldavas seisus.

Aken A17 (vt. LISA 3, Foto 74) on identne aknaga A15 ning on rahuldavas seisus. Raami värv praktiliselt säilinud ei ole ning raamil kasvab samblik, mis on kahjustanud ka puitu.

Esinevad ulatuslikud kitikaod, kuid aknaklaasid on kõik säilinud. Metallmanused korrodeerunud ei ole.

Idafassaadil on 2 akent - poolkelpkatuse otsaviilu all olev aken A20 ning hoone keskteljest veidikene põhjapoole jääv aken A18.

Aken A18 (vt. LISA 3, Foto 75) on identne akendega A15 ja A17 ning aknaraam ja lengid on värvitud tumedates pruunides toonides ning värviparandusi aknaraami alumises osas on tehtud käepärase roosa värviga. Akna seisukord on rahuldav, esineb värvi- ja kitikahjustusi ning vähesel määral on niiskuskahjustusi saanud ka puit, mis siiski pehkinud ei ole. Metallmanused korrodeerunud ei ole, samuti on heas seisus aknaklaasid. Aknale on ka paigaldatud sobimatu veeplekk, kuid mis siiski täidab oma ülesannet.

Aken A20 (vt. LISA 3, Foto 77) on halvas seisus, värvi praktiliselt säilinud ei ole ning aknaraamid ja lengid on saanud niiskuskahjustusi. Korrodeerunud on ka metallosad. Aknaklaasid on ees, kuid esineb ulatuslikke kitikadusid, seega võivad klaasid lähiajal eest ära kukkuda. Aknaraamil esineb samblikku. Sisemise akna tuulutussava, raami iluliistu ning lengil olevate vanade hingede järgi võib öelda, et tegu ei ole algupärase aknaga.

Läänefassaadil on 4 akent, mis on kõik erineva raamistuse ja ruudujaotusega.

Aken A08 (vt. LISA 3, Foto 68) sarnaneb raamistusest aknaga A05 ning on rahuldavas seisus. Raamil ja lengil esineb suured värvikaod, mistõttu on niiskuskahjustusi saanud ka puit, mis siiski suures osas pehkinud ei ole. Lisaks on metallmanused korrodeerumise tõttu puitu veel lokaalselt kahjustanud. Kitt on enamike klaaside puhul asendatud liistudega, säilinud kitt on halvas seisus. Osad sisemised puitdetailid on niivõrd ka lagunened, et on lahti tulnud ning ripuvad. Selle põhjuseks on suure tõenäosusega vasakule alumisse nurka aknaraami puuritud auk, mis ei ole täidetud ning kust niiskus sisse pääseb. Ülemine vasak aknaraam ei ole oma hingedel, vaid püsib ees tänu lengi löödud naeltele. Lisaks esineb sellesamas ruudus aknaklaasis lai pragu.

Aken A09 (vt. LISA 3, Foto 69) asub hoone keskteljel ning on tiheda ruudujaotusega (6 ruutu) väike aken. Aken on halvas seisus, värvi säilinud ei ole, raam ja leng on saanud niiskuskahjustusi. Aknal puuduvad hinged ning aken on lengi külge naelutatud. Aknaklaaside kinnitusliistud on lahti ja kohati puuduvad. Lengi parempoolne serv on lõhenenud. Samuti on aknapiida sisse löödud palju naelu, mille otstarve jääb selgusetuks.

Kahe aknaraami vahel on kaunistuseks paigaldatud metallist ornament, mis on korrodeerunud. Aken on sarnane aknaga A16, kuid on väiksem. Võimalik, et aken on väiksemaks tehtud.

Aken A10 (vt. LISA 3, Foto 71) on olnud samasugune nagu aken A08, kuid alumised on tõenäoliselt nõukogude ajal ära vahetatud. Aken on halvas seisus. Vanal aknaraamil puudub pea täies ulatuses värv ning esineb tõsiseid niiskuskahjustusi, lisaks on vasaku ülemise ruudu raamis auk. Akna metallmanused on korrodeerunud ning lahti. Säilinud on originaalhinged, kuid uute aknaraamide paigalduse tõttu on paigaldatud ka uued hinged ning vanad on jäetud lengi külge ning kasutust ei leia. Aknal on säilinud valtsitud veeplekk, mis on aja jooksul läbi roostetanud ja akna lengi kahjustanud.

Edasine tegevus

Kuna vanade akende puit on reeglina väga vastupidav, sest see on hoolega valitud ning väga kvaliteetne, tuleb kõik puitaknad tuleb demonteerida ning restaureerida võimalikult palju originaalosi säilitades. Kui originaalosi säilitada pole võimalik või need puuduvad, tuleb need asendada olemasolevate eeskujul valmistatavate koopiatega. Aknad värvida linaõlivärviga. Välimine aknaraam tuleb säilitada algsel kujul, kuid akende soojapidavuse parandamiseks võib kaaluda sisemise aknaraami klaaside vahetamist kahekordsete klaaspakettide vastu ilma prosspulga jaotuseta.¹¹⁴ Välimisele aknaraamile klaaside paigaldamisel kasutada linaõlikitti, purunenud klaasid asendada. Eemaldada tuleb nõukogude perioodil akendele paigaldatud sobimatud metallhinged ning restaureerida olemasolevad või asendada koopiatega vanad sepistatud nurgikhinged ja sulused. Võimaluste olemasolul tuleks asendada nõukogude perioodil paigaldatud aknad A03 ja A04 vanade akende eeskujul valmistatud koopiatega ning taastada akna A10 raamistus esialgsel kujul. Samuti tuleks aja jooksul asendada PVC-aken A01 ning puit-alumiinium aknad A11- A14 puidust akendega. Kõigile akendele tuleb paigaldada ka sobivad valtsitud veeplekid.

---

¹¹⁴ Loit, M. Muinsuskaitseameti infovoldik „Akende ajalugu, puitaken ja selle remontimine“. Lk. 5.
Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/5.%20Akende%20ajalugu,%20hooldus%20ja%20remontimine.pdf>
(13.05.2015)

VÄLISUKSED

Kirjeldus

Hoonel on 3 välisust. Puidust hooneosa välisuks VU01 (vt. LISA 6, Foto 85) on kahepoolne puidust tahveldiste ja kõrge valgmikuga uks, mis on värvitud punakates toonides, valgniku osas pruunikates toonides. Ukse liistu kant on kaunistatud lihtsa, kuid efektse sisselõikega. Ukse külge on hiljem kinnitatud postkast, käepide ning lisaalukud. Kivist hooneosa peauks VU2 (vt. LISA 6, Foto 86) on uhke puidust tahveldistega kaunistatud paraaduks, mis on 2/3 ulatuses klaasitud. Klaasitud osa on jaotatud kuueks ruuduks. Uks on värvitud aaderdustehnikat kasutades. Ukse kohal on väike valgmik ning säilinud on vana ukسلukk ning käepide ning klaasid. Algselt on uks olnud kahekordne, kuid välimine uks on tänaseks päevaks hävinud. Lõunapoolsesse külge jääv uks VU03 (vt LISA 6, Foto 87) on nõukogude perioodil paigaldatud topeltuks, mis on samuti klaasitud. Uks on värvitud valgeks. Keldriuks VU04 (vt. LISA 6 Foto 88) on laudadest ja metallist sepsidetailide ja lukuga lihtne uks.

Seisund

Välisukse VU1 seisund on rahuldav. Hinne 3 (vt. Tabel 2, lk. 11) Ukse alumises osas esineb rohevetikat ja värvikahjustusi ning kohati on ka niiskuskahjustusi. Uks on kohati turbunud. Säilinud on aknaklaasid valgniku osas, mis ei ole küll algupärased, sest on mitmest klaasitükist kokku pandud ja seega ei ole ka sajaprotsendiliselt vettpidavad.. Ukse VU2 seisukord on hea, hinne 4 (vt. Tabel 2, lk. 11). Uksel on küll värvikadusid, kuid säilinud on originaalne aaderdustehnikas teostatud viimistlus ning ukسلukk, mis töötab ilma probleemideta. Uks ei ole ka kuidagi deformeerunud, säilinud on ka kõik klaasid, kaasaarvatud valgniku osas. Välisuks VU3 olukord on samuti hea, hinne 4 (vt. Tabel 2, lk. 11). Uksel ega lukul kahjustusi ei esine. Keldriukse VU04 seisukord on rahuldav, hinne 2 (vt. Tabel 2, lk. 11). Ukselaudadel esineb niiskuskahjustusi, kuid metallosadel suuremaid kahjustusi ei esine.

Edasine tegevus

Kivist hooneosa peasissekäigule ning puidust hooneosa uksele tuleb teostada täiendavad uuringud, et selgitada välja uste algupärane värv. Mõlemad ukсед koos lengidega demonteerida ning restaureerida kasutades ära võimalikult palju originaalosi, kaasaarvatud peasissepääsu ukسلukk. Peasissepääsu uste eeskujul tellida hävinud välimiste uste koopia

ning seeläbi taastada algupärane topeltustega peasissepääs. Välisuks VU03 välja vahetada veranda rekonstrueerimise käigus uksega VU01-ga analoogse uksega.

KATUSE KANDEKONSTRUKTSIOON

Kirjeldus

Hoonel on poolkelpkatus, mille kandekonstruktsioon koosneb kirvega tahatud ristpalkidest sarikate (mõõduga 21x16cm), pennide (21x16cm) ja toolvärgi (21x16cm) süsteemist, mis on omavahel ühendatud puidust punnidega, kusjuures pole kasutatud ühtegi naela. (vt. Tabel 2, lk 11) Katusekoormus kantakse edasi vahelaetaladele (25x20cm), nendelt müürlati (20x20cm) abil paekivist seintele. Sarikate otsad on viltuselt lõigatud ning kaetud väljastpoolt karniisi moodustava laudisega. Vanad ehitusmeistrid on teinud sarikatesse mitmeid sisselõikeid ning paljudes kohtades on sarikate peale ka lisalaudu löödud, et katusekuju paika rihtida. Vahelae moodustavad taladele toetuvad 5cm paksused põrandalauad. Pööning ise on täidetud vana mööbli ja rämpsuga

Seisund

Katuse kandekonstruktsioon on rahuldavas seisus. Hinne 3 (vt. Tabel 2, lk. 11). Katusekonstruktsioonide jäikus on tagatud ning kujudeformatsioone ei esine. Läbijooksud ei ole kandekonstruktsioone kahjustanud, väljaarvatud maja idapoolses küljes asuva korstna kõrval paiknev penn, mis on korstna kõrvalt sisse tunginud vee tõttu saanud niiskuskahjustusi. Kuigi katusekattes esineb läbijookse, on katuse kandekonstruktsioone vee eest kaitsnud eterniidi all paiknev soontega laudkatus (vt. LISA 2, Foto 43). Katusekonstruktsioonide suurim lokaalne deformatsioon asub kivist hooneosa keskpaigas, kus pärilin tundub mingil põhjusel olevat läbi saetud. Praeguseks on need kaks pärilinit omavahel paigast nihkunud ja väändunud (vt. LISA 2, Foto 50). See koht on hetkel prussiga toetatud.

Edasine tegevus

Kuna antud lõputöö käigus konstruktsioone ei avatud, tuleb katusekonstruktsiooni kandevõime ja kahjustuste kindlakstegemiseks täiendavalt uurida. Pööningult tuleks eemaldada sinna kogutud vanad asjad ja rämps ning põrandalaudade pealt ka liiv. Seejärel tuleb nähtavale, kas kuskil on vahelae võib esineda niiskuskahjustusi. Avada tuleks ka

müürisõlmes laetala ja sarika ühendused, hinnata kahjustusi ning teostada parandused, vajadusel puitdetaile proteesides. Seda teha ühe sõlme kaupa. Samuti tuleb paigaldada või asendada müüritise ja sõlme vahele hüdroisolatsioon ning töödelda sõlmed antiseptikuga. Samuti tuleb kontrollida kõikidel konstruktsiooni osadel niiskuskahjustusi ning vajadusel teostada parandustöid. Kindlustada tuleb ohtlik sõlm hoone keskosas, kus pärilin on läbi lõigatud ning konstruktsiooniosad on teineteise suhtes paigast nihkunud.

Rahaliste võimaluste olemasolul tuleks eterniitkate asendada S-kividest katusekattega. Sel juhul tuleb toolvärk kindlustada ja katus rihtida ning vajadusel välja vahetada sarikate peale löödud lisalauad. Katusekonstruktsiooni korrastamiseks ning katusekatte vahetamiseks on vaja nõuetekohast projektdokumentatsiooni.

KATUSEKATE

Kirjeldus

Hoonel on topeltkatus, mis koosneb soonega paksust kaaslaudisest, mille peal on roovitus ning eterniit, mis on paigaldatud 70-ndatel (vt. LISA 2, Foto 39). Algupäraseks pealmiseks katusekattematerjaliks on olnud S-savikivi.

Seisund

Katusekatte seisukord on üldiselt halb, kohati avariiline. Hinne 2 (tabel 2). Katuse põhjapoolne külg on tugevalt sammaldunud ning terve katuse ulatuses on eterniitkattes tuvastatavad läbijooksud, kuid eterniidi all oleva soontega laudkatuse on katusekonstruktsioone sadevete eest kaitsnud. Terve laudkatuse ulatuses esineb niiskuskahjustusi, eriti kahjustunud on põhjapoolsed lauad, mis räästapoolsest otsast on tugevasti pehkinud (vt. LISA 2, Foto 43). Mööda laudu alla voolav vesi kahjustab ka puidust karniise. Katuse harjaplekk on eriti puidust hooneosas kohati puudu või halvasti paigaldatud, mistõttu on ka puidust hooneosa laudkatus ning ka karniisid rohkem kahjustunud. Ka eterniitplaadid on kohati ära vajunud, paljastades laudkatuse ning plaatides esineb ka pragusid. Katuse kelba osa katvad harjalauad on halvas seisus ning edelanurgas olev harjalaud on kinnitustest lahti ja oma koha pealt ära nihkunud ning ripub ohtlikult katusekatte peal (vt. LISA 2, Foto 52). Korstende läbiviigud katusest on puudulikud, sest puudub plekist korstnakrae, mistõttu on vett sattunud ka pööningule ning kahjustunud on ka korstnajakalad.

Edasine tegevus

Kogu hoone katusekate on amortiseerunud ning vajab vahetust. Uue katusekatte paigaldamine nõuab aga suuri rahalisi väljaminekuid, seega tuleb esmajoones parandada augud ja äravajunud plaadid eterniitkattes, Tagada veekindlus kortsende ümber ja paigaldada puuduolevad harjaplekid. Eemaldada katuselt antennid.

Rahaliste võimaluste olemasolul aga kogu eterniit ning selle all olev laudkatus eemaldada. Kasutuskõlbulikud lauad tuleb välja sorteerida ning hooldada ja restaureerida. Kasutuskõlbmatud lauad tuleb olemasolevate laudade eeskujul valmistatavatega asendada. Uusi laudu paigaldades tuleb arvestada tuleb laudade kõmmeldumisega, et vett ei hakataks juhtima laudade vahele.¹¹⁵ Välja vahetada roovitus, mille samm võtta katusekivide järgi. Paigaldada plekist korstnakraed ning harjapealne traadist piksekaitse, mis tuleb korrektselt maandada.

KORSTNAD

Kirjeldus

Pastoraadihoone kivist osas on säilinud 2 algupärast paekividest mantelkorstent (vt. Foto 14, lk. 64), millele on hilisemate ümberehitustööde käigus külge ehitatud hulgaliselt uusi lõõre. Korstnajakalad on krohvitud lubikrohviga. Puidust hooneossa on hiljem lisatud savitellistest korsten. Hoone otstes paiknevate korstende pitsid on laotud savitellistest arvatavasti 20. saj. alguses ning keskmise korstna pits silikaattellistest 80-ndatel, kusjuures keskmise korstna pits on laiem kui äärmistel.

---

¹¹⁵ Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik "Puitkatus – tüübid, hooldus ja parandamine". Lk. 3. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/8.%20Sadevetesysteem%20ja%20selle%20korrashoid.pdf>

Foto 14. Läänepoolse mantelkorstna jalg.. (Foto: autor, aprill 2015)

Seisund

Korstnajalgade seisukord on rahuldav. Hinne 3 (vt. Tabel 2, lk. 11). Korstnapitside seisukord on halb. Hinne 2 (vt. Tabel 2, lk. 11). Kuna korstna läbiviikudel katusest ei ole paigaldatud kortnakraesid, siis voolavad sadeveed mööda korstnajalgasid alla ning seetõttu esineb niiskuskahjustusi. Korstnapitsid on lagunened, esineb suuri pragusid ning puudu on ka telliseid. Samuti ei ole paigaldatud korstnaplekke.

Edasine tegevus

Korstnaid tuleb hooldada ning korstnate tehnilise seisukorra hinnanguks tuleb läbi viia täiendavaid uuringuid ning konsulteerida pottsepp-ahjumeistriga. Silikaattelistest korstnapits lammutada ning asendada ülaosas karniisiga kaunistatud savitellistest korstnapitsiga, mis järgiks ülejäänud korstnapitside stiili. Hoone otstes asuvate korstende pitsid demonteerida ning võimalikult palju vanu kive kasutades uuesti laduda. Tuleb silmas pidada, et 18. sajandil oli korsten hoone arhitektuuriga kokkukõlav konstruktsioon. Korstnapitsidele paigaldada võimalikult vähe silmatorkavad plekist „mütsikesed“¹¹⁶ ning

¹¹⁶ Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Korstnapits – tüübid ja hooldus“. Lk.1. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/1.%20Korstnapits.%20tyybid%20ja%20hooldus.pdf> (13.05.2015)

korrektsed korstnakraed katuse läbiviigule. Barokkstiil järgib oma kujunduses antiigi eeskuju ning orderi üldine kujundusprintsip on, et orderi osade külge ei kinnitata muid ehitusdetalle ja orderi profiile ei kaeta. Seega peab ka korstnaotsa plekk-kate jätma pitsi profiili täies ulatuses vaadeldavaks, nii nagu see originaalis on olnud.¹¹⁷ Korstnapitsid krohvida lubikrohviga.

SADEVEESÜSTEEMID

Kirjeldus

Sadevete ärajuhtimine on lahendatud vihmaveerenniga katuse räästas. Vihmaveerennid juhivad sadeveed hoone ja verandade nurkadesse, kus need omakorda maha voolavad, sest vihmaveetorud puuduvad. Hoone põhjapoolses osas on vihmaveerenn ainult verandal ning hoone idapoolses nurgas puidust hooneosal, kus renn ulatub ka poolenisti aknani A2. Lõunaküljel on vihmaveerenn paigaldatud terve hoone ulatuses, kaasa arvatud verandale. Hoone ida- ja lääneviilude all puuduvad vihmaveerennid täiesti.

Seisund

Vihmaveerennide olukord on halb, kohati avariiline. Hinne 2 (vt. Tabel 2, lk. 11). Põhjapoolse fassaadi puitosa vihmaveerenn on vana, roostes, kohati auklik, lapitud ning ära vääändunud ja kõver, mistõttu ei ole renni kalded enam ühtlased ja vesi ei voola soovitud suunas, mistõttu ei täida renn suurema saju korral enam oma funktsiooni. (vt. Foto 15, lk 66) Põhjapoolse veranda vihmaveerenn on uuem ning paremas korras, kuid kohati natukene deformeerunud, läbijookse ei ole ja renn täidab oma funktsiooni. Lõunafassaadi vihmaveerennis on kohe veranda läänepoolsel küljel suur läbijooks, mis on põhjustatud renni valest kaldest ning hooletusest kahe rennisegmendi omavahel ühendamisel, mistõttu jookseb vihmavesi fassaadile ja soklile ning on neid olulisel määral kahjustanud. (vt. Foto 9, lk 49) Samuti on rennis ka väiksemaid läbijookse. Lõunapoolse veranda vihmaveerenn on rahuldavas olukorras, läbijookse ei tuvastatud ning kalded on ühtlased. Kuid veranda katusekatte lagunemise tõttu liiguvad sadeveed siiski veranda külgmisele viilule ja räästalaudadele ning on põhjustanud ulatuslikke niiskuskahjustusi. (vt. LISA 2, Foto 53)

---

¹¹⁷ Muinsuskaitseamet. Korstnapitsi katmine plekiga - kommentaaridega näiteid ajaloost ja kaasaja ehituspraktikast. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/Fotod%20kommentaaridega.%20Korstnapitsi%20katmine%20plekiga.-1.pdf> (13.05.2015)

Hoone puitosa vihmaveerenn on sarnaselt põhjapoolsega halvas seisus ja ebauhtlaste kalletega ning kohati esineb ka läbijookse.

Foto 15. Halvas seisus puidust karniis ning vihmaveerenni ots hoone kirdenurgas. (Foto: autor, mai 2015)

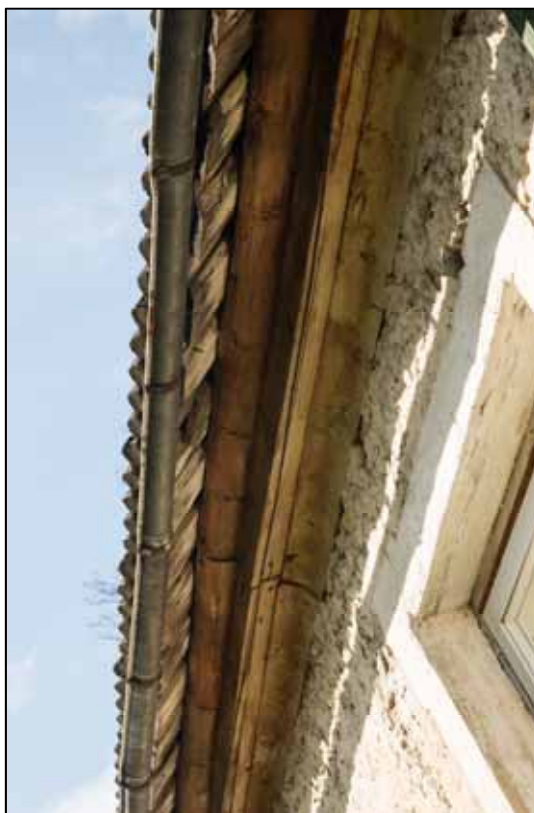

Foto 16. Lõunapoolisel fassaadil paiknev vihmaveerenn ning karniis. (Foto: autor, mai 2015)

Edasine tegevus

Kuna olemasolevad vihmaveesüsteemid on amortiseerunud ning ei täida oma funktsiooni, tuleb need eemaldada ning ehitada välja uus sadeveesüsteem. Kindlasti tuleb konsulteerida Muinsuskaitseametiga ning erialaspetsialistidega. Uued vihmaveerennid ja -torud tuleb paigaldada sellise arvestusega, et veekoormus jaguneks süsteemi osade vahel võimalikult ühtlaselt. Sadeveesüsteemid tuleks ehitada tsingitud terasplekist ning jälgida, et vihmaveetorud suubuksid maapinnale jõudes äravoolukanalitesse, mille all peab kindlasti olema paigaldatud hüdroisolatsioon kaldega hoonest eemale. Kui vihmaveesüsteeme ei ole võimalik kohe asendada hakata, tuleb kahjustuste süvenemise vältimiseks teostada hädaabiparandusi. Põhjapoolsele fassaadile tuleks käepärastest vahenditest rajada vihmaveerenn, olemasolevad rennid korrastada. Väiksemaid avausi ja pragusid võib ajutiselt

parandada tugeva kleeplindiga. Vee poolt ohustatud pinnad tuleks kinni katta ning rennidest tulev vesi tuleks hoonest eemale juhtida ajutiste torude või rennile toetatud roika või sinna riputatud keti abil.¹¹⁸

VÄLISTREPID

Kirjeldus

Hoonel on 3 välistreppi sissepääsude ees ning põhjapoolse veranda alt keldrisse suunduv trepp. Põhja- ja lõunapoolse veranda trepid on ehitatud koos verandadega 1970-ndatel betoonist. Puidust hooneosa sissepääsu ees on paekivist trepp.

Seisund

Treppide seisukord on rahuldav, kohati halb. Lõunapoolse veranda trepp on veranda vajumise ja deformatsioonide tõttu vajunud ning betoonist trepi ja paekivist sokli ühenduskohtades on suured praod. Põhjapoolse veranda trepp on heas seisus ning kahjustusi ei esine. Puidust hooneosa trepp on saanud niiskuskahjustusi ning trepil esineb rohevetikat (vt LISA 6, Foto 85), kuid üldjoontes on trepp rahuldavas olukorras. Keldritreppi seisukord on halb, kuna trepile on läbijooksude tõttu keldriluugist pidevalt vett sattunud ning seetõttu on trepiastmed lagunened.

Edasine tegevus

Verandade trepid koos verandadega lammutada ning asendada need verandade rekonstrueerimisel puidust treppidega. Puidust hooneosa sissepääsu ees olev trepp puhastada ja korrastada ja vajadusel täita pragusid. Peatada sadeveesüsteemide väljaehitamise ja vertikaalplaneeringu teostamisega sadevete valgumine trepile. Keldritrepi luuk tuleb veekindlaks teha ning parandada katkised trepiastmed.

---

¹¹⁸ Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Sadeveesüsteem ja selle korrashoid.“ Lk. 8
Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/8.%20Sadevetesysteem%20ja%20selle%20korrashoid.pdf>

VERANDAD

Kirjeldus

Hoone algupärase peasissepääsu ette ehitatud silikaattellistest veranda on materjali valikult ning arhitektuuri poolest pastoraadihoonega kokkusobimatu. Lõunapoolne veranda on ehitatud savitellistest ning on avariilises olukorras, kuna on valesti ehitatud ja vundamendis esineb vajumeid. Samuti ei ole arvestatud ülejäänud hoone arhitektuuri ja materjalivalikut ning lisaks on veranda ehitamisega kinni ehitatud köögi aknad ning valgmik, mistõttu jõuab köögi palju vähem loomulikku päevavalgust. Veranda aknad on rajamisaegsed, valgeks värvitud ning. Hiljem on veranda kirdenurka rajatud kuivkäimla. Mõlema veranda katusekatteks on eterniit.

Foto 17. Vaade lõunapoolsele verandale. (Foto: autor, aprill, 2015)

Seisund

Verandade olukord on halb, kohati avariiline. Hinne 2 (vt. Tabel 2, lk. 11). Lõunapoolne veranda on ehitatud vana puidust veranda paekivist vundamendile, mille edelanurk on hakanud vajuma tekitades pragusid ka veranda seintesse, piirettesse ja postidesse (vt. Foto 18 ja 19, lk 69). Vundamendi vajumise põhjused ei ole päris selged, kuid vanadelt fotodelt (60-ndatest) võib samuti näha, et veranda sokkel on halvas seisus. Veranda on ehitatud

savitelistest, mis on laotud ehitustehnoloogiliselt valesti ühekordse kihina seinteks ning piireteks ja ka veranda postid, mis katust üleval hoiavad, on laotud ühes kihis lihtsalt telliseid üksteise peale pannes. Seetõttu on veranda tänaseks konstruktiivselt väga halvas olukorras. Postid ja tellistest piire on välja nõtkunud ning seetõttu ei ole ka postide kandevõime enam tagatud ning ka koormused jaotuvad vundamendile ebahühtlaselt. Veranda katuse viilu- ja räästalaudad on tugevaid niiskuskahjustusi saanud, sest eterniidist katusekate on katki ning ei pea vett. (vt. LISA 2, Foto 53)

Kuigi põhjapoolsel verandal näilisi deformatsioone ei esine, on veranda katus avariilises olukorras, kuna katuse läbijooksude tõttu on puidust kandekonstruktsioonid pehkinud ning varisemisohtlikud. Konstruktsioone on küll käepäraste vahenditega tugevdatud ning katusekatte alla on paigaldatud konstruktsioonide kaitseks kile, kuid katusekonstruktsioonid vajavad siiski asendamist. (vt. LISA 2, Foto 54) Silikaattelistest seinad on heas seisus ning pragusid ega deformatsioone ei esine.

Foto 18. Lõunapoolse veranda väljanõtkunud postid. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 19. Pragu lõunapoolse veranda piirdemüüris ja soklis. (Foto: autor, aprill 2015)

Edasine tegevus

Mõlemad verandad tuleb nende halva seisukorra ning ehitustehnoloogiliste vigade tõttu lammutada ning rekonstrueerida 19. sajandi alguses ehitatud puidust verandad. Enne verandade rekonstrueerimist tuleb eemaldada soklilt tsementkrohv, hinnata vundamentide kandevõimet ja teha vajalikud parandused ning kaaluda hüdroisolatsiooni paigaldamist. Sokliosa krohvida lubikrohviga.

4.6.2. Sisemised hooneosad ja tarindid

Käesolevas peatükis käsitletakse ainult pastoraadi kivist hooneosa, sest autoril puudus ligipääs idapoolsesse puidust pikendusse. Antud siseruumise kirjeldus on jaotatud kaheks. Eraldi kirjeldatakse põhja ja lõunapoolsete ruume, sest lõunapoolseid ruume kasutatakse eluruumidena, aga põhjapoolseid mitte.

Arvestades magistritööks ette antud mahti ja fakti, et pastoraadihoone siseviimistlus on 20. sajandil tehtud remont- ning ümberehitustööde käigus suuremas osas hävinud ja seetõttu leidub säilitamisväärsel vähe ja paljude ruumide seisukord on halb, siis on käesolevas peatükis antud ainult lühiülevaade siseruumide seisukorrast.

Põhjapoolsed ruumid

Põhjapoolset hooneosa ei kasutata eluruumidena ning seega ruume ei kõeta. Tubades ladustatakse ehitusmaterjale, küttepuid ja muid esemeid. Põhjapoolsete ruumide seisukord on halb. Hinne 2 (vt. Tabel 2, lk. 11)

Kõigis põhjapoolse hooneosa ruumides on laudpõrand, mille laudade laius ning viimistlus on varieeruv. Vestibüülis on säilinud algupärane 30cm laiustest laudadest ehitatud põrand. (vt. Tabel 3, lk. 39) Teiste ruumide põrandate all võib samuti olla vana põrand säilinud, kuid hetkel on ülejäänud ruumide põrandalauad kas asendatud või üle löödud ning antud lõputöö raames ei ole konstruktsioone avatud.

Ruumide seinakatteks on tapeet, mille all on roomattidel krohv. Tapeedid pärinevad eelmise sajandi 50-60-ndatest aastatest. Ruumis 2 on tapeedi all säilinud seinamaalingu või seinavärvi fragmente (vt. Tabel 3, lk. 39), mis pärinevad tõenäoliselt esimese Eesti Vabariigi aegsest remondist ning on hiljem kaetud mitme tapeedikihiga. Vestibüüli seinakatteks on krohv.

Ruumide laed on algupärase kõrgusega ning kaetud enamikes ruumides pingupapiga, mis on värvitud. Ruumis 2 on laeviimistlus alla kukkunud ning paljastunud on laelaudis, mis pärineb arvatavasti 50-ndatest aastatest. Ruumi 3 laeviimistluse all on säilinud karniisi moodistavad profileeritud ehisliistud. Vestibüüli laes on eksponeeritud võimsad laetalad.

Põhjapoolsetes ruumides on säilinud 2 ust, mis pärinevad 20-ndatest aastatest. (vt. Tabel 3, lk. 39 ja LISA 2, Foto 56) Uksed ühendavad ruumi 2 ja 3 maja läbiva koridoriga, kuid ruumi 3 uks on hetkel kinni ehitatud. Säilinud on ka samast ajast pärit ukسلeng ruumide 2 ja 3 vahel ning üks vanem ukسلeng, mis ühendab ruumi 2 vestibüüluga.

Lõunapoolsed ruumid

Lõunapoolsete ruumide seisukord on rahuldav, hinne 3 (vt. Tabel 2, lk. 11). Ruumid on eelmise aastakümne esimeses pooles remonditud ning seetõttu ei ole hetkel võimalik tuvastada viimistluskihtide all paiknevaid kultuuriväärtuslike detaile.

Ruumide 5 ja 7 põrandaid katab laminaatparkett ning nende vahele jäävas ruumis 6 on põrandakatteks papp ja köögi põrandat katab linoleum. Tõenäoliselt on nende põrandakatete all säilinud vana laudpõrand. Köögi ruumide seinu katab tapeet. Ruumide laed on alla lastud ja seega on muutunud ka ruumide algupärased proportsioonid. Lagesid katavad köögis (Ruum 8) ja ruumis 6 papptahvlid ning ruumis 5 ja 7 pingupapp.

Lõunapoolsetes ruumides on säilinud 4 1920-ndatest aastatest pärinevat ust, millest ruumide 5 ja 6 vahel paiknev (vt. Tabel 3, lk. 39 ja LISA 2, Foto 56) on restaureeritud ning ülejäänud rahuldavas seisus. 2 ust on seejuures tubade poolt kinni ehitatud, kuid tuvastatavad vaid koridoris. Kööki (Ruum 8) on aastal 2008 raiutud uus ukseava, mis ühendab kööki endise koridoriga ja kust pääseb põhjapoolsesse hooneossa.

Koridoris on säilinud krohvitud ja värvitud seinad ning laed. Põrandakatteks on saepuruplaat. Koridori üldine seisukord on rahuldav. (vt. LISA 2, Foto 37)

Kivist hooneosas on 3 ahju, 2 pliiti ja kamin, millest ükski pole algupärane ning millest vanim võib pärineda 60-ndatest aastatest ning kõige uuem ahi ja pliit aastast 2013. (vt. LISA 2, Foto 60) Algupäraseid ahjude asukohti autoril tuvastada ei õnnestunud. Äramärkimist tasub asjaolu, et küttekollete lõõrid jooksevad seinte seest ning enamik küttekoldeid on ühendatud keskmise korstnaga. Endiste majaelanike jutu järgi ei tõmba läänepoolse korstnaga ühendatud küttekolded (näiteks kamin ruumis 6) nii hästi. Üks küttekolle hoone põhjapoolses osas ruumis 2 on välja lõhutud.(vt. LISA 2, Foto 62)

Pööningul paikneb läänepoolse viilu all üks tuba, mille seisukord on halb. Kirikukroonika andmetel ehitati idapoolne pööningutuba välja aastal 1892, kuid arvestades ehituskvaliteeti ning fakti, et kirikukroonikas pööningutubade kohta edasised andmed puuduvad, siis võib oletada, et läänepoolne tuba on ehitatud nõukogude perioodil. Toa siseviimistlus on hävinud ning toas ladestatakse kasutult seisvaid asju.

Hoone vahelagedel välise vaatluse põhjal deformatsioone ei tuvastatud.

Edasine tegevus

Läbi viia täiendavaid uuringuid koos konstruktsioonide avamisega selgitamiseks välja kas ja mis seisus on viimistluskihtide all säilinud kultuuriväärtuslike detaile. Detailid kirjeldada ja inventariseerida. Hoone uuel omanikul luua põhjalikult läbitöötatud kontseptsioon hoone ruumide kasutusviisist ning sellele tuginedes töötada välja restaureerimiskava. Lähtuvalt vajadusest on lubatud välja ehitada pesu- ning tualettruumid. Samuti tuleks kaaluda hoone kesksesse koridori ehitatud seinte lammutamist. Samuti võiks avada tubadest koridori suunduvad ukсед ja ehitada kinni köögi seina raiutud ukseava. Säilitamisele kuuluvad laiadest laudadest ehitatud laudpõrandad ning esimese Eesti Vabariigi aegsed siseuksed. Ülejäänud detailide väärtused ja säilitamisvajadused peavad määrama edasised uuringud.

Kindlasti tuleb uurida ka seinte sees kulgevate lõõride olukorda. Hoonesse on ehitatud 2013. aastal uus ahi ja pliit, mis kuuluvad säilitamisele ning millega ei ole probleeme tekkinud, kuna nende lõõrid on ühendatud keskmise korstnaga. Küll aga on probleeme esinenud kaminaga, mille lõõrid suubuvad läänepoolsesse korstnasse.

4.6.3. Üldine hinnang hoonele

Üldine hinnang hoonele on rahuldav. Hinne 3 (vt. Tabel 2, lk. 11). Hoone katusekate ja sadeveesüsteemid on amortiseerunud ning vajavad kiiremas korras vahetamist, et ei satuks ohtu mälestise säilimine. Hoone eksterjööris on säilinud palju kultuuriväärtuslike detaile nagu puitkarniisid, krohv koos ehisraamidega akende ümbruses ning puidust aknad ja välisüksed. Pastoraadihoone sees on aegade jooksul tehtud palju ümberehitusi, mille tulemusena ei ole siseviimistlus suuremas osas säilinud, kuid ka sealt võib leida kultuuriväärtuslike detaile nagu ukсед ja laudpõrandad. Samuti on Lüganuse pastoraadi näol tegemist ühe terviklikumalt säilinud pastoraadikompleksiga Eestis, mis kannab endas mälestusi sajandite pikkusest pastoraadikultuuri traditsioonist. Arvestades hoone vanust ja

lähedalasuvat mereranda ja Ida-Virumaa kaunist loodust ning ka suurarendusi nagu Kiviõli Seikluspark ja maailmamastaabis unikaalne Aidu Veespordikeskus, on pastoraadi peahoone ja kogu pastoraadikompleks väärt restaureerimist. Restaureerimistöde käigus tuleb taastada ka hoone endine välisilme puidust historitsistlike verandade rekonstrueerimisega.

4.7. Verandade rekonstrueerimise arhitektuurne lahendus

Verandade rekonstrueerimise arhitektuurse lahenduse väljatöötamisel on tuginetud väga suures osas visuaalsetele allikatele, ehk ajaloolistele fotodele Lüganuse pastoraadihoonest ning samuti sarnastele verandadele mujal Eestis. Pastoraadi verandadega väga sarnase väljanägemisega veranda võib leida Püssi mõisa moonakamaja idaküljelt ning peahoone verandade rekonstrueerimise aluseks on just see veranda. On ka väga tõenäoline, et nii Lüganuse pastoraadi kui ka Püssi mõisa moonakamaja verandad on ehitatud sama meistri poolt. Verandad tuleb taastada võimalikult originaalilähedaselt. Mõlema veranda vundament ja sokkel on säilinud ning ehitatud paekivist ning sokliosas krohvitud. Enne verandade rekonstrueerimisega alustamist tuleb viia läbi täiendavad uuringud vundamentide seisukorra hindamiseks ning vundamente korrastama ja parandama ja vajadusel ümber ehitama.

Põhjapoolne veranda

Verandade kandekonstruktsioon moodustub 195x195mm prussidest, mille vahel on puittahveldis ja ühekordsed puitaknad. Puittahveldise ning postide profiilide valikul ja kujunduses on lähtutud ajaloolistest fotodest ning Püssi mõisa moonakamaja säilinud veranda kujundusest. (vt. LISA 7) Viilualune tahveldis on kujunduselt sarnane akende aluse tahveldisega, kuid kujunduselemendid on ristiküliku asemel kolmnurksed. Sisemine tahveldis on analoogne välimisega.

Verandade laekonstruktsioon on 195x195mm taladest. Lagi on profileeritud laudadest, mis on paigaldatud laetalade peale, mille vahel on profileeritud liist. Verandal on viilkatus, mille konstruktsiooni moodustavad 195x195mm sarikad. Katusekatteks on ette nähtud valtsitud plekk, kuid kaaluda võib ka –kividest katust.

Akende ja uste jaotus ning detailid lähtuvad säilinud puitustest ja –akendest, ajaloolisest fotomaterjalist ja Püssi mõisa moonakamaja akende kujundusest. Trepid on projekteeritud puidust ning nende kujundus lähtub säilinud fotomaterjalist.

Sokli ja puidust konstruktsioonelementide vahele tuleb paigaldada hüdroisolatsioon ning sokkel krohvida lubikrohviga.

Lõunapoolne veranda

Lõunapoolne veranda on ajalooliselt olnud sarnane põhjapoolsega, kuid kuna tegemist ei ole hoone peasissepääsuga, siis on veranda dekoorielemendid olnud lihtsamad ning samuti on erinev akende kujundus ning veranda ida- ja lääneseinas asuvad aknad on olnud avatavad. Sellest on lähtunud ka verandade rekonstrueerimisel

Sarnaselt põhjapoolse verandaga, moodustub kandekonstruktsioon 195x195mm prussidest, mille vahel tahveldise asemel puitlaudis, samuti on viilualune osa kaetud puitlaudisega. Ehisliistude profiilid on analoogsed põhjapoolsega. Sisemised liistud ja aknalauad on analoogsed põhjapoolsega.

Lõunapoolse veranda laetalad on samuti 195x195mm taladest ning lagi on kaetud profileeritud laudisega. Laetalade vahel on profileeritud liist. Verandal on viilkatus, mille konstruktsioonid moodustavad 195x195mm sarikad. Katusekatteks on ette nähtud valtsitud plekk, kuid kaaluda võib ka s-kividest katust.

Akende ja uste kujunduses on lähtunud ajaloolistest fotodest ning akende kujundus erineb oluliselt põhjapoolsest verandast.

Sokli ja puidust konstruktsioonelementide vahele tuleb paigaldada hüdroisolatsioon ning sokkel krohvida lubikrohviga. Enne veranda ehitamisega alustamist tuleb sokkel ja vundament korrastada ja parandada ning vajadusel ümber ehitada.

Mõlema veranda konstruktsioonelementide mõõtmed on esialgsed ning võivad muutuda. Lisaks verandade aluste vundamentide ekspertiisile tuleb kindlasti koostada ka verandade rekonstrueerimise konstruktiivne tööprojekt ning projekteerijaga läbi arutada erinevad katusekattematerjalide lahendused.

KOKKUVÕTE

Töös on põhjalikumalt käsitletud pastoraadikomplekside ja verandade ajaloolist kujunemist ning muutust ajas ja on antud üldine ülevaade Eestis säilinud pastoraatide peahoonete arhitektuursest väljanägemisest, kasutamisest ning seisukorrast.

Käesoleva magistritöö tulemusena on valminud Lüganuse pastoraadi peahoone väärtuslike ajaloolis-kultuuriliste detailide nimekiri ning kompaktne nõuannete kogum hoone esmasteks remont- ning restaureerimistöödeks. Samuti on koostatud ajalooliste fotode alusel historitsistlike puidust verandade rekonstrueerimise arhitektuurne lahendus.

Uuriti nii kiriku kui ka pastoraadi peahoone ajaloolist kujunemist, milles tugineti suures osas 1902. aastal koostatud Lüganuse kiriku kroonikale. Dokumenteeriti pastoraadi peahoone praegune tehniline seisund ja anti numbrilise hindamise metoodika alusel ülevaade tarindite ja kultuuriväärtuslike detailide seisukorrast.

Käesoleva töö eesmärgiks seadis autor müügis oleva pastoraadi peahoone potentsiaalsele ostjale koostada ettepanekute kogum hoone remont- ja parandustöödeks, mis võimaldaks koostada restaureerimistööde eelarve ja hinnata investeeringu tasuvust. Käesolevat magistritööd on võimalik tulevikus kasutada muinsuskaitse eritingimuste ning muu projektdokumentatsiooni koostamise algmaterjalina. Hoone hetkeseisund tingis vajaduse rekonstrueerida 19. sajandi lõpust pärinevad historitsistlikud puitverandad.

Lüganuse pastoraadi üldine tehniline seisukord on rahuldav ning säilinud on küllaltki palju kultuuriväärtuslike detaile. Hoone eterniidist katusekate on amortiseerunud ja hetkel takistab sadevete pööningule tungimist eterniidi all paiknev laudkatus, mis on kohati juba praegu saanud tõsiseid niiskuskahjustusi ning olukord liigub halvemuse poole. Seetõttu võib hoone tehniline seisukord kiiresti muutuda ning mälestise säilimine võib ohtu sattuda. Lüganuse pastoraadi juures paiknev sarnase katusekonstruktsiooniga tühjalt seisev köstrimaja on juba praegu väga halvas seisus. Samuti on puudulikud hoone sadeveesüsteemid, mistõttu lagunevad hoone kandekonstruktsioonid ja krohv ning muud välised ajaloolis-kultuurilised detailid. Seetõttu on hoone uuel omanikul tarvis esmajärjekorras välja vahetada hoone katusekate ning ehitada korrektsed sadeveesüsteemid ja korrastada pinnase kalded hoone ümbruses.

Lüganuse pastoraadi peahoone tellistest verandade seisukord on ehitustehnoloogiliste vigade ning põhjapoolse veranda katuse läbijooksude ja lõunapoolse veranda vundamendi

vajumisest tingituna avariiline. Samuti ei sobi olemasolevad verandad oma materjalivaliku ja arhitektuurse lahenduse poolest kokku ülejäänud hoonega. Nendele asjaoludele tuginedes tuleks verandad lammutada ning taastada 19. sajandi lõpust pärinevad historitsistlikud puitverandad. Töö autor on ajaloolistele fotodele ja sarnasele Püssi mõisa moonakamaja veranda arhitektuurse lahendusele tuginedes välja töötanud rekonstrueeritavate verandade võimaliku arhitektuurse lahenduse. Enne verandade rekonstrueerimistöödega alustamist tuleb koostada konstruktiivne tööprojekt ning selgitada välja lõunapoolse veranda vundamendi vajumise põhjused ning töötada välja vundamendi tugevdamiskontseptsioon.

Lüganuse pastoraadi näol on tegemist küllaltki terviklikult säilinud pastoraadiansambliga ning peahoone vanust arvestades on hoone kindlasti restaureerimist väärt. Antud töö autor ei eelda, et peahoone peaks tulevikus kasutust leidma kindlasti elumajana, sest mälestise säilimise seisukohalt on väga oluline, et hoonet kasutataks. Potentsiaalseid tulevase kasutusfunktsioone on lähedalasuvaid spordikomplekside suurarendusi silmas pidades mitmeid, kuid kõige tähtsam on, et hoone näol säiliks tulvastele põlvedele sild minevikku ja hääbunud pastoraadikultuuri juurde.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Arhiiviallikiad

1. Lüganuse vald. Lüganuse kirikumõis. Eesti NSV mõisaarhitektuur. ERA.T-76.1.16484.
2. Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaatus. Kohtla-Järve rajoon. Tallinn 1977. ERA.T-76.1.3140
3. Pungas, V., Raud, A. Lüganuse pastoraadi ait. Muinsuskaitse eritingimused katuse restaureerimiseks. Jõhvi, 2006 ERA.5025.2.7654
4. Karte von den gegenwärtig in unvermarkten Grenzen bestehenden Ländereien der St. Johannis zu Luggenhusen (Lüganuse). Maamõõtja Georg Gustav Storch. [M 1 : 4200]. EAA.854.4.393
5. Lüganuse kiriku maade ja vara võõrandamine. ERA.1545.1.239
6. Walther, F., tõlkija Martin, A. Lüganuse Püha Johannese Kiriku kroonika. Lüganuse 1902, tõlge Kohtla-Järve 1978. Kangro, A. isiklikus arhiivis.
7. Saar, Ü. Lüganuse vald. Lüganuse köstrimaja. Komplekssed teaduslikud uuringud. Lüganuse köstrimaja ülesmõõtmine. Kd I. Tallinn 1990. ERA.T-76.1.14239
8. Jõgi, J., Metsa, H. Lüganuse vald, Lüganuse köstrimaja. Tehnilise seisukorra hinnang. Tallinn 1994. ERA-T-76.1.10176
9. KEK Invest AS. Ida-Viru maakond Lüganuse vald Lüganuse alevik. Lüganuse köstrimaja. Muinsuskaitse eritingimused. Rakvere, 2005. ERA.5025.2.7189
10. Laidvere, T., Saar, Ü., AB Room. Lüganuse vald, Lüganuse köstrimaja ja tall. Restaureerimiskontseptsioon. Kohaldamine muuseumiks. Kd I. Tallinn 1990. ERA.T-76.1.9716

Kirjandus

11. Soikkeli, A. Suomen vanhat pappilat – menneisyyden tulevaisuus. Oulu: Oulu University Press, 2000. 486 lk.
12. Soiri-Snellman, H. Ruissalon huvilat: Turun Ruissalon, Iso-Pukin ja Pikku-Pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennusluettelo. Turu: Turun maakunamuseo, 1985. 388 lk.

13. Gypfel, J. Arhitektuuri ajalugu antiikajast tänapäevani. Tallinn: Koolibri, 2006. 120 lk.
14. Raam, V. Eesti arhitektuur 3. Tallinn: Valgus, 1997. 224 lk.
15. Jürjo, V. Simson, S. Viru praostkonna kirikud. Tallinn: Logos, 2003. 80 lk.
16. Jõhvi Muuseumi Selts. Jõhvi Muuseumi Seltsi toimetised I. Jõhvi kindluskirik – legendist tegelikkuseks. Jõhvi 2003. 296 lk.

Internetiallikad

17. Ehitismälestiste seisukorra hindamise kriteeriumid. Kättesaadav:
<http://www.muinas.ee/files/Ehitismalestise%20seisukorra%20hinnangu%20kriteeriumid.xls> (01.05.2015)
18. Mõisate liigid. Eesti mõisaportaal. Kättesaadav: <http://mois.ee/liigid.shtml> (03.05.2015)
19. Kultuurimälestiste riiklik register. Pastoraadi peahoonete nimekiri. Kättesaadav:
http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monumentwithimage&_filter%5Bisregistered%5D=1&_filter%5Bistemporaryprotection%5D=1&_filter%5Bname%5D=pastoraadi+peahoone (10.05.2015)
20. Kultuurimälestiste riiklik register. Kirikumõisate nimekiri. Kättesaadav:
http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monumentwithimage&_filter%5Bisregistered%5D=1&_filter%5Bistemporaryprotection%5D=1&_filter%5Bname%5D=kirikum%C3%B5is (10.05.2015)
21. Keila pastoraadi peahoone (reg. Nr. 28725). Mälestise ajalugu. Kultuurimälestiste riiklik register. Kättesaadav:
<http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=28725> (03.05.2015)
22. Balconies through the ages.
http://www.balconette.co.uk/articles/History_of_Balconies.aspx (07.05.2015)
23. Feeny, J. The Magic of Mashrabiya. Aramco World 1974 Vol. 25, Nr. 4.
 Kättesaadav:
<http://www.aramcoworld.com/issue/197404/the.magic.of.the.mashrabiya.htm> (05.05.2015)
24. 1 Ott, S. Maltese Balcony Mystery. Kättesaadav:
<http://www.ottsworld.com/blogs/maltese-balcony-origins/> (05.05.2015)

25. Xuereb, M. The Maltese timber Balcony: Past, Present and Future. University of Malta, 2006. Kättesaadav: Ott, S. Maltese Balcony Mystery.
<http://www.ottsworld.com/blogs/maltese-balcony-origins/> (05.05.2015)
26. Kolk, T. Võluv veranda – edev suvetuba väärrib väärtustamist. 15.07.2012.
Postimees. Kättesaadav: <http://majandus24.postimees.ee/907290/voluv-veranda-edev-suvetuba-vaarib-vaartustamist> (05.05.2015)
27. The history of the Greenhouse. Kättesaadav:
<http://www.cambridgeglasshouse.co.uk/news/history-of-the-greenhouse>
(05.05.2015)
28. Kultuurimälestiste riiklik register. Lüganuse kirik, arhitektuurimälestise pass.
Kättesaadav:
<http://register.muinas.ee/public.php?menuID=archivalmaterial&action=view&id=1653> (03.05.2015)
29. Kultuurimälestiste riiklik register. Lüganuse pastoraadi peahoone, 18.saj (reg. Nr. 13923). Kättesaadav:
<http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=13923>
(03.05.2015)
30. Kultuurimälestiste riiklik register. 13926 Lüganuse pastoraadi abihoone, 19.saj.
Kättesaadav:
<http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=13926&edit=1>
31. Muinsuskaitseamet. Juhend omanikule/valdajale mälestisel ja muinsuskaitseala ehitisel hooldus- ja remonttööde tegemiseks. Kättesaadav:
<http://muinas.ee/sinule/omanikule/hooldus-ja-remont>
32. Vali, J. Enam tähelepanu vajavad osad arhitektuurimälestiste restaureerimisprojektides. Kättesaadav: http://muinas.ee/files/Puudused_Vali.pdf
(12.05.2015)
33. Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Vundament ja sokkel – parandamine ja parendamine.“ Kättesaadav:
<http://muinas.ee/files/12.%20Vundament%20ja%20sokkel.pdf> (12.05.2015)
34. Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Puitmaja välislaudis – tüübid ja parandamine“ Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/10.%20Laudis.pdf>
(13.05.2015)

35. Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Linaõlivärvi kasutamine puitpindadel”. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/16.%20linaolivavr.pdf> (13.05.2015)
36. Tooming, K. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Lubi II – traditsiooniline lubikrohv ja –värv“. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/20%20Lubi%20I.pdf> (13.05.2015)
37. Muinsuskaitseamet. Aknaplekid – kommentaaridega näiteid ajaloost ja kaasaja ehituspraktikast. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/Fotod%20kommentaaridega.%20Aknaplekid-1.pdf> (13.05.2015)
38. Loit, M. Muinsuskaitseameti infovoldik „Akende ajalugu, puitaken ja selle remontimine“. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/5.%20Akende%20ajalugu,%20hooldus%20ja%20remontimine.pdf> (13.05.2015)
39. Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik “Puitkatus – tüübid, hooldus ja parandamine”. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/8.%20Sadevetesysteem%20ja%20selle%20korrashoid.pdf> (13.05.2015)
40. Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Korstnapits – tüübid ja hooldus“. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/1.%20Korstnapits.%20tyybid%20ja%20hooldus.pdf> (13.05.2015)
41. Muinsuskaitseamet. Korstnapitsi katmine plekiga - kommentaaridega näiteid ajaloost ja kaasaja ehituspraktikast. Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/Fotod%20kommentaaridega.%20Korstnapitsi%20katmine%20plekiga.-1.pdf> (13.05.2015)
42. Loit, M. Muinsuskaitseameti restaureerimise infovoldik „Sadeveesüsteem ja selle korrashoid.“ Kättesaadav: <http://muinas.ee/files/8.%20Sadevetesysteem%20ja%20selle%20korrashoid.pdf>

Suulised allikad

43. Sillat, A. Endine majaelanik. Autori intervjuu. Lüganuse. 16. märts 2015.

Fotode allikad

44. Foto Jiddah linna suletud puidust röödudest. Charles Roffey. Kättesaadav:
<https://www.flickr.com/photos/charlesfred/5220448344/in/gallery-90346663@N05-72157647609293776/> (06.05.2015)
45. Foto Valletta klaasitud röödudest. Daniel Draghici. Kättesaadav:
<http://www.trekearth.com/gallery/Europe/Malta/South/Malta/Valletta/photo1453675.htm> (06.05.2015)
46. Kristallpalee. Autor teadmata. Kättesaadav:
<http://rentomod.files.wordpress.com/2013/04/paxton-crystalpalace.jpg> (06.05.2015)
47. Ajaloolised fotod Lüganuse pastoraadist ja kirikust. Ants Kangro isiklik arhiiv
48. Ajaloolised fotod Lüganuse pastoraadist .Anne Liinaku isiklik arhiiv
49. Foto põhjapoolsest puidust verandast. Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaatus. Kohtla-Järve rajoon. Tallinn 1977. ERA.T-76.1.3140

LISAD

LISA 1. Ajaloolised fotod Lüganuse pastoraadist ja kirikust

Foto 20. Vaade Lüganuse kirikule läänest. Foto 1935.¹¹⁹

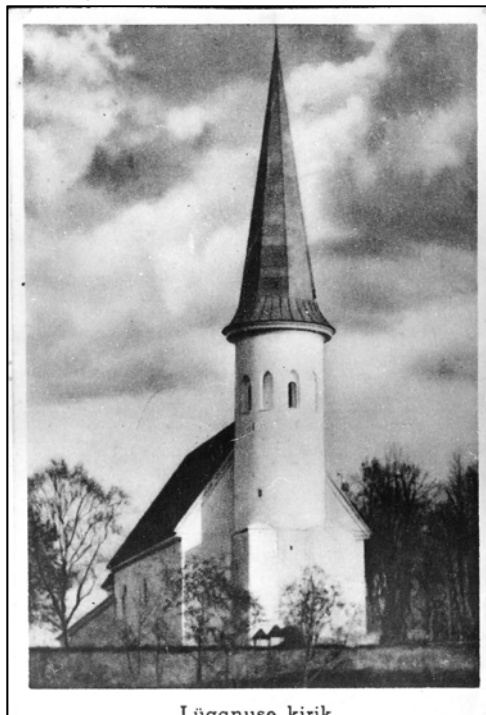

Foto 21. Vaade Lüganuse kirikule läänest. Foto 1936¹²⁰

Foto 22. Lüganuse pastor Ferdinand Walther. Foto 20. saj algusest¹²¹

Foto 23. Majaelanik. Taustal lõunapoolne veranda. Foto 1960-ndatest¹²²

¹¹⁹ Foto A. Kangro isiklikust arhiivist

¹²⁰ Foto A. Kangro isiklikust arhiivist

¹²¹ Foto A. Kangro isiklikust arhiivist

¹²² Foto A. Liinaku isiklikust arhiivist

Foto 24. Vaade Lüganeuse kirikule ja kabelile loodest. Taamal paistab tänaseks hävinud leerimaja. Foto 1930-ndatest aastatest.¹²³

Foto 25. Foto Lüganeuse kirikule lõunast. Paremalt servas asub köstrimaja ning näha on ka tänaseks hävinud püüdemüür. Foto 1936.¹²⁴

Foto 26. Õpilaste laulu- ja võimlemispeo rongkäik kirikusse viival teel. Foto 1935.¹²⁵

Foto 27. Leerilapsed pastoraadihoone edelanurgas. Foto 1930-ndatest aastatest.¹²⁶

Foto 28. Vaade Lüganeuse pastoraadihoonele loodest. Näha on põhjapoolne puidust veranda. Foto 1939.¹²⁷

Foto 29. Vaade Lüganeuse pastoraadihoonele loodet. Pildil näha ka põhjapoolne puidust veranda. (Foto: V.Ranniku, 1969)¹²⁸

¹²³ Foto A. Kangro isiklikust arhiivist

¹²⁴ Foto A. Kangro isiklikust arhiivist

¹²⁵ Foto A. Kangro isiklikust arhiivist

¹²⁶ Foto A. Liinaku isiklikust arhiivist

¹²⁷ Foto A. Kangro isiklikust arhiivist

¹²⁸ ERA.T-76.1.3140. Foto kättesaadav:

ftp://195.80.111.130/pub/HTTP/Fotokogu/P3266/Lyganuse_pastoraat.pdf

Foto 30. Vaade lõunapoolsele verandale. Foto 1960-ndatest.¹²⁹

Foto 31. Vaade pastoraadihoonele edelast. Pildil on näha ka lõunapoolne veranda. Foto 1969-ndatest.¹³⁰

Foto 32. Vaade lõunapoolsele verandale. Pildil on näha sokli kahjustused. Foto 1960-ndatest.¹³¹

Foto 33. Majaenaikud. Taamal paistab lõunapoolne veranda. Foto 1960-ndatest.¹³²

Foto 34. Vaade lõunapoolsele puitverandale. (Foto: Ester Tartlan, 1964).¹³³

Foto 35. Vaade lõunapoolsele puitverandale. (Foto: Ester Tartlan, 1964)¹³⁴

¹²⁹ Foto A. Liinaku isiklikust arhiivist

¹³⁰ Foto A. Liinaku isiklikust arhiivist

¹³¹ Foto A. Liinaku isiklikust arhiivist

¹³² Foto A. Liinaku isiklikust arhiivist

¹³³ Foto A. Liinaku isiklikust arhiivist

¹³⁴ Foto A. Liinaku isiklikust arhiivist

LISA 2. Fotod pastoraadihoone eksterjöörist ja interjöörist.

Foto 36. Põhjapoolse fassaadi sokli niiskuskahjustused akna A02 all. (Foto: autor, märts 2015)

Foto 37. Hoone keskel paiknev koridor. Vaade läände. (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 38. Detail välisukse VU02 tahveldisest. (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 39. Vaade hoone katusekattele ning läänepoolsele korstnapitsile. (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 40. Praod soklis ja seinas hoone lõunafassaadil.
(Foto: autor, aprill 2015)

Foto 41. Lagunenud soklikivid keldritrepi kõrval asuvas sokliosas. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 42. Hoone lõunapoolse fassaadi idapoolne ots. Pildil näha ka lõunapoolse veranda kõrval kasvav taimestik. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 43. Pehkinud laudkatus ning niiskuskahjustused karniisil hoone põhjapoolsel fassaadil. (Foto: autor, aprill, 2015)

Foto 44. Vaade pastoraadhoonele kirdest. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 45. Lihtsama profiiliga karniis puidust hooneosa lõunaküljel. (Foto: auto, aprill, 2015)

Foto 46. Pehkinud alumised palgid puidust hooneosas. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 47. Kahjustused soklis hoone põhjafassaadil. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 48. Akna A02 ees kasvav puu (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 49. Pehkinud puitkarniis hoone läänefassaadil. (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 50. Deformeerunud katusekonstruktsioonide sõlm (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 51. Lõunapoolse fassaadi lagunenud krohv. (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 52. Lahtine harjalaud hoone edelanurgas. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 53. Lõunapoolse veranda lagunenu katusekate ja laudis. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 54. Põhjapoolse veranda katusekonstruktsioon.. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 55. Kahjustunud Keldritrepp. (Foto: autor, aprill, 2015)

Foto 56. Siseukse SU09 ukseliistu profileering.. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 57. Hoovi peal paiknev abihoone. (Foto: auto, aprill, 2015)

Foto 58. Hoovi peal paiknev ait.. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 59. Abihoone taga paiknev põlenud hoone. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 60. 2013. aastal valminud ahi ruumis 7. (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 61. Köögi (Ruum 8) ja koridori (Ruum 9) vahelisse seinä raiutud ukseava. (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 62. Väljalõhutud ahi ruumis 2 (Foto: autor, aprill 2015).

Foto 63. Ruum 2. (Foto: autor, aprill 2015).

LISA 3. Säilitamisele kuuluvad puidust aknad ja nende metallmanused

Foto 64. Aken A02. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 65. Aken A05. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 66. Aken A06. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 67. Aken A07. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 68. Aken A08. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 69. Aken A09. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 70. Akna A09 sepidetail. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 71. Aken A10. (Foto: autor, april 2015)

Foto 72. Aken A15. (Foto: autor, april 2015)

Foto 73. Aken A16. (Foto: autor, april 2015)

Foto 74. Aken A17. (Foto: autor, april 2015)

Foto 75. Aken A18. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 76. Aken A19. (Foto: autor, aprill 2015)

Foto 77. Aken A20. (Foto: autor, aprill 2015)

LISA 4. Pastoraadihoone asendatud aknad

Foto 78. Aken A01. (Foto: autor, märtsl 2015).

Foto 79. Aken A03. (Foto: autor, märts 2015).

Foto 80. Aken A04. (Foto: autor, märts 2015).

Foto 81. Aken A11. (Foto: autor, märts 2015).

Foto 82. Aken A12(Foto: autor, märts 2015).

Foto 83. Aken A13. (Foto: autor, märts 2015).

Foto 84. Aken A14 (Foto: autor, märts 2015).

LISA 5. Pastoraadihoone välisused

Foto 85. Välisuks VU01. (Foto: autor, märtsl 2015).

Foto 86. Välisuks VU02. (Foto: autor, märts 2015).

Foto 87. Välisuks VU03. (Foto: autor, märts 2015).

Foto 88. Keldri uks VU04. (Foto: autor, märts 2015).

LISA 6. Fotod Püssi mõisa moonakamaja verandast

Foto 89. Veranda profileeritud sarikaatsad. (Foto: autor, mai 2015).

Foto 90. Dekooridetailid. (foto: autor, mai 2015).

Foto 91. Viilualune tahveldis. (Foto: autor, mai 2015)

Foto 92. Vaade verandale. (Foto: autor, mai 2015)

Foto 93. Veranda aknad ja tahveldis. (Foto: autor, mai 2015)

Foto 94. Veranda tahveldise ja ehislistu detailid. (Foto: autor, mai 2015)

LISA 7. GRAAFILINE OSA.
LÜGANUSE PASTORAADI PEAHOONE TEHNILISE SEISUKORRA
HINNANG NING PUIDUST HISTORITSISTLIKE VERANDADE
REKONSTRUEERIMISE ARHITEKTUURNE LAHENDUS

APPENDIX 7. BLUEPRINTS
TEHNICAL SURVEY OF THE PARSONAGE BUILDING IN LÜGANUSE PARISH
AND ARCHITECTURAL DESIGN PROJECT FOR THE RECONSTRUCTION OF 19TH
CENTURY WOODEN VERANDAHS

Magistritöö
Tööstus- ja tsiviilehituse ehitiste restaureerimise erialal

Üliõpilane: **Rasmus Vare**

Juhendaja: **Epi Tohvri, PhD**

Tartu, 2015

Olen koostanud lõputöö iseseisvalt.
Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite
tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt
pärinevad andmed on viidatud.

..... (töö autori allkiri ja kuupäev)

Üliõpilase kood: 083412NAEI

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele

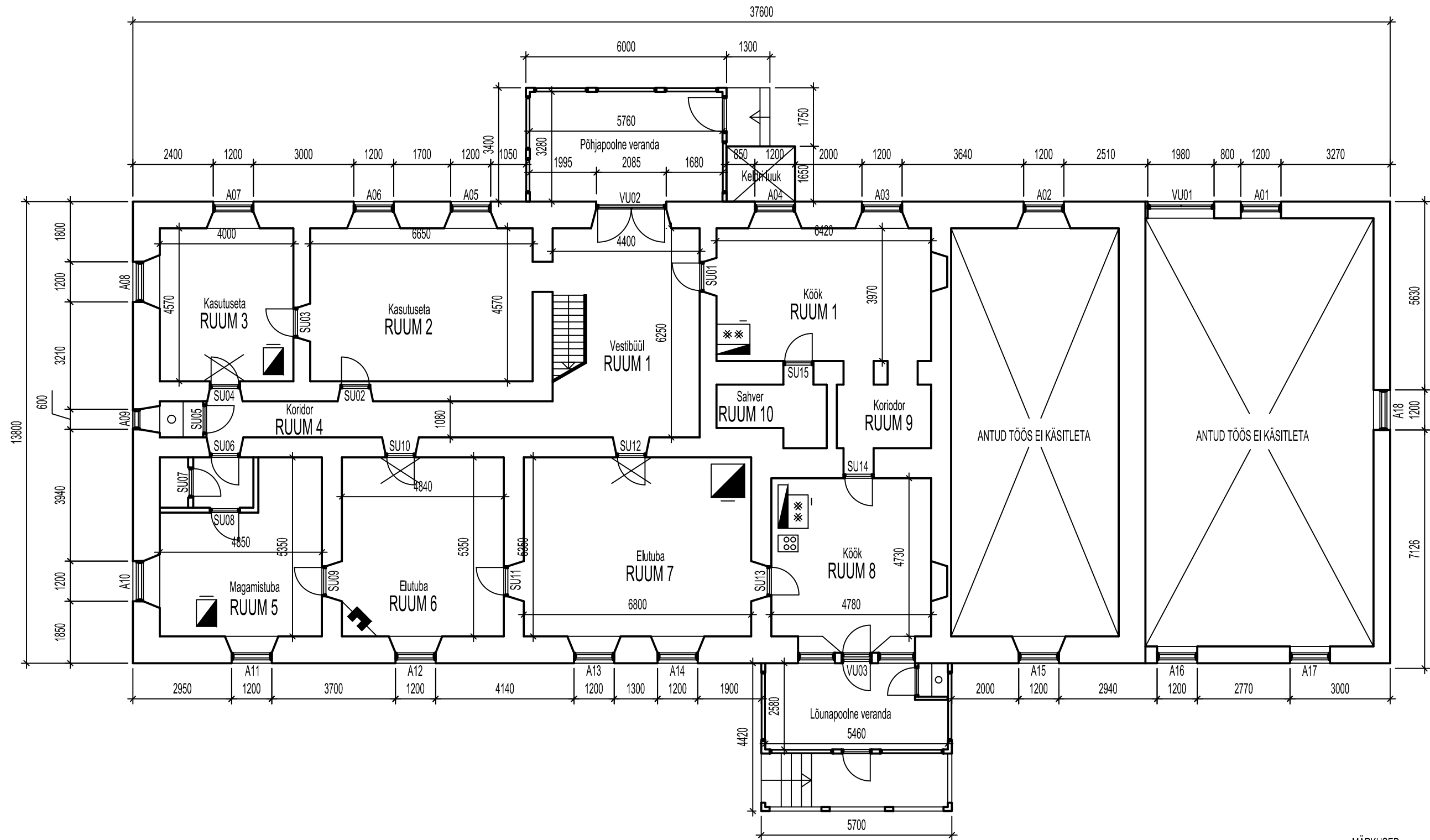
..... (juhendaja allkiri ja kuupäev)

Kaitsmisele lubatud: ..... (kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: ..... (allkiri)

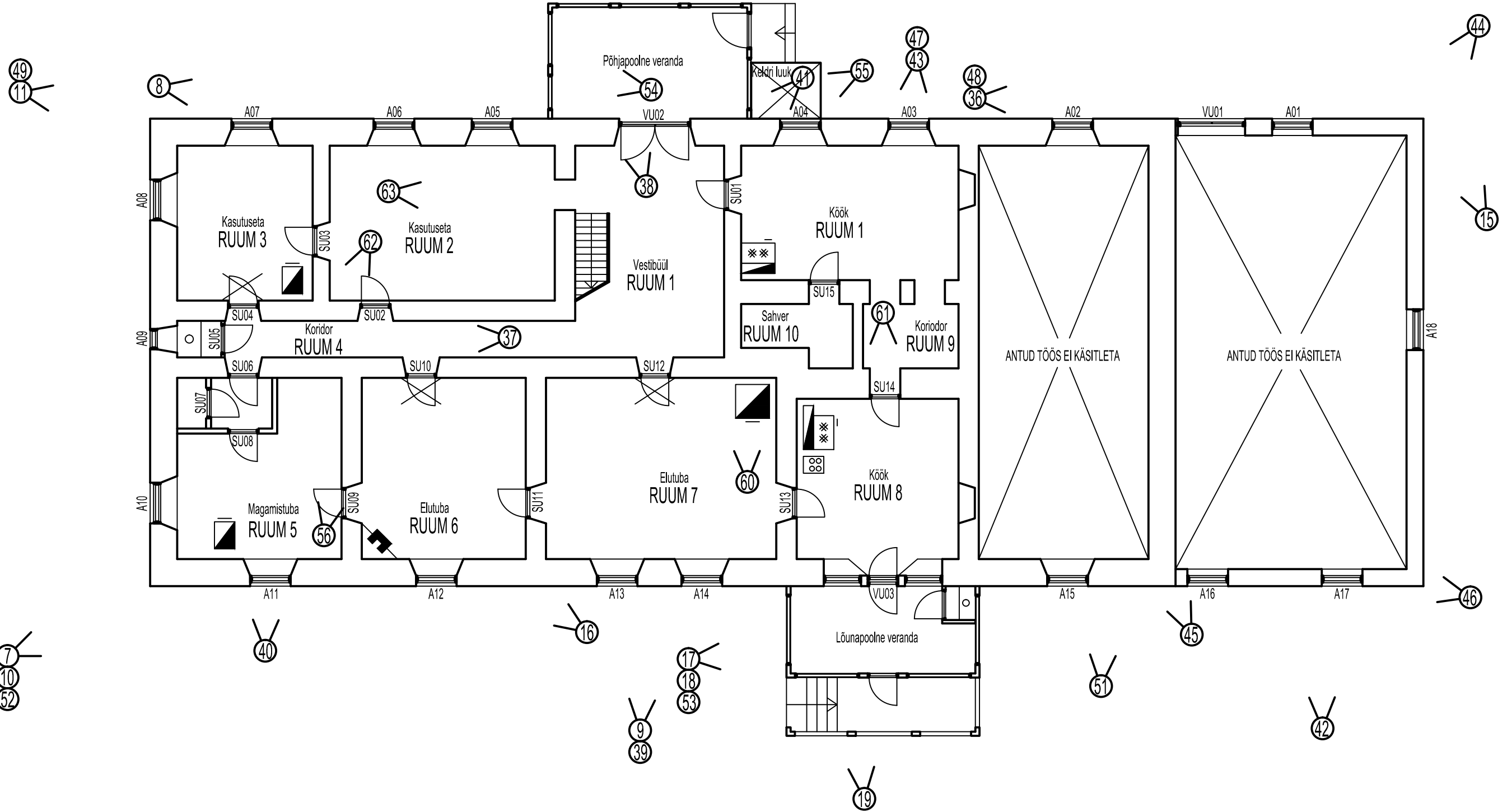
SISUKORD

1. Põhikorruse plaan	M1:125
2. Pildistamise suunad koos foto numbritega	M1:125
3. Vaade põhjast ja lõunast	M1:150
4. Vaade idast ja läänest	M1:150
5. Põhjapoolse veranda plaan, lõiked ja vaated	M1:50
6. Lõunapoolse veranda plaan, lõiked ja vaated	M1:60
7. Aken A21	M1:10
8. Aken A22	M1:10
9. Aken A23	M1:10
10. Aken A24	M1:10
11. Välisuks VU05	M1:15
12. Välisuks VU06	M1:15
13. Lõunapoolse veranda aknaalune tahveldis	M1:10

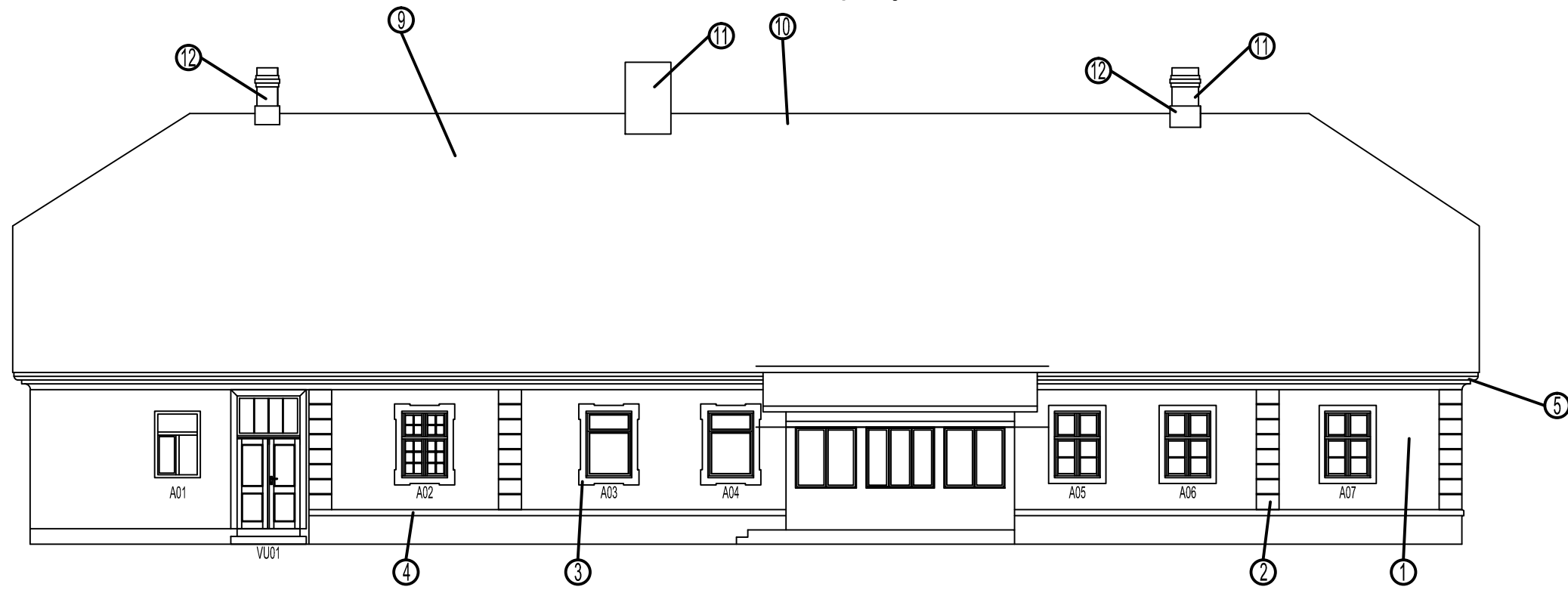
MÄRKUSED:
Ristiga märgitud kinniehitatud uksed

	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
	Nimi	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Koostas	Rasmus Vare			Põhikorruse plaan		
Juhendas	Epi Tohvri					
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Mõõtkava
				1	13	1:125

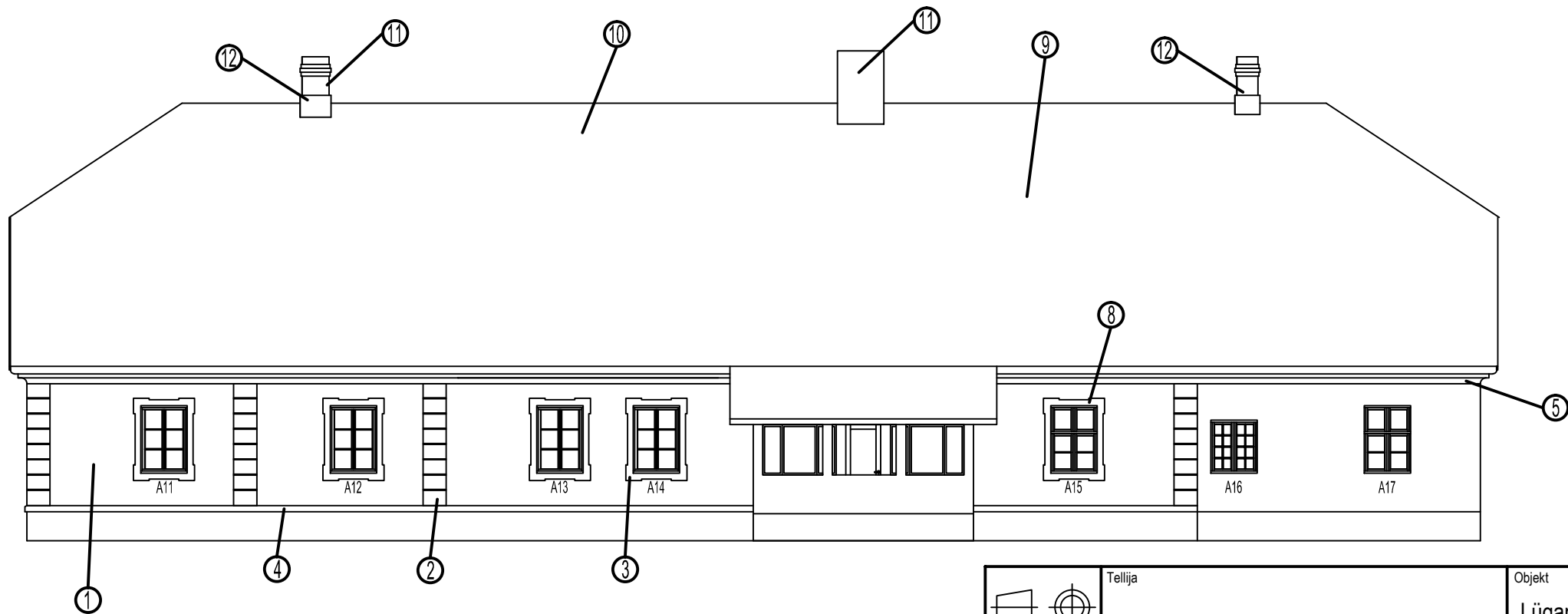

		Tellija		Objekt	
				Lüganuse pastoraadi peahoone	
		Nimi	Allkiri	Kuupäev	Nimetus
Koostas	Rasmus Vare				Pildistamise suunad koos foto numbriga
Juhendas	Epi Tohvri				
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Mõõtkava
				2	13 1:125

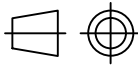
Vaade hoonele põhjast

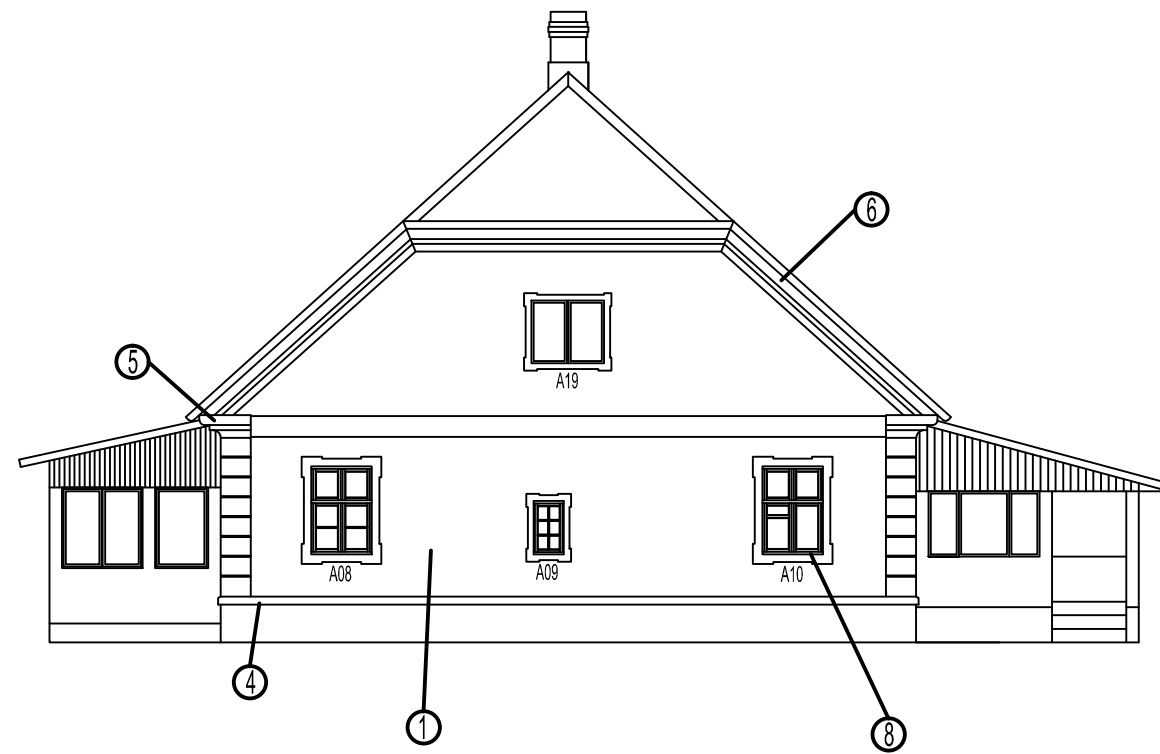
Vaade hoonele lõunast

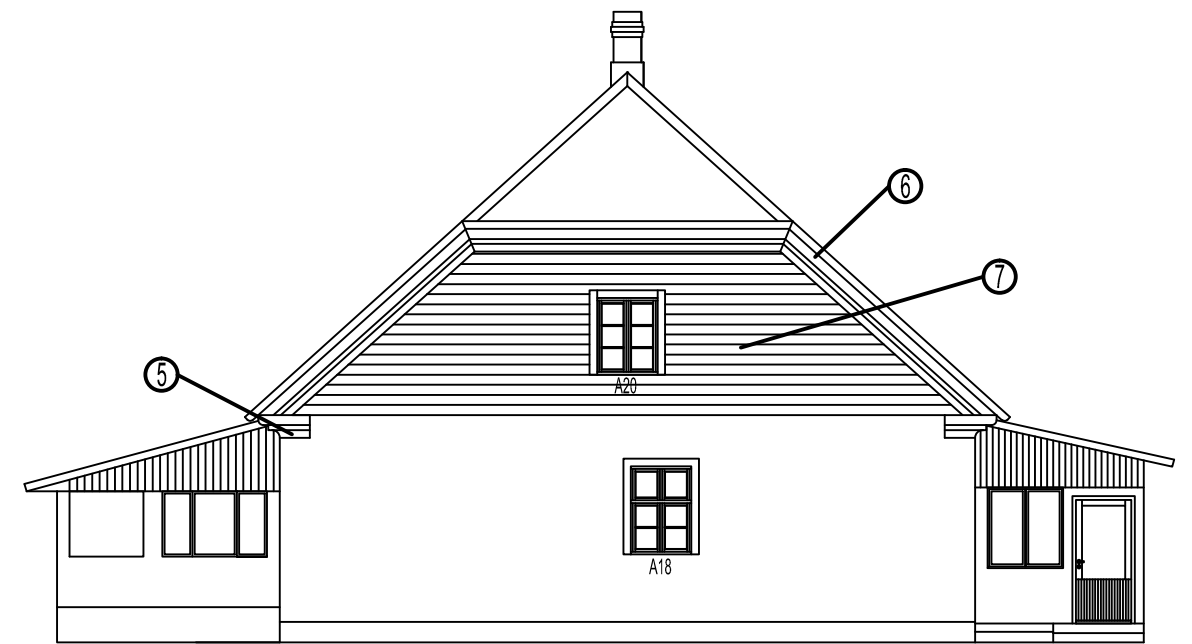
MÄRKUSED
 Numbritega märgitud kultuuriväärtusliku
 detaili number. vt. Tabel 3, lk 39

			Tellijaja	Objekt	
				Lüganuse pastoraadi peahoone	
			Nimi	Allkiri	Kuupäev
Koostas			Rasmus Vare		
Juhendas			Epi Tohvri		
TTÜ Tartu Kolledž			Leht	Lehti	Möötkava
			3	13	1:150

Vaade hoonele läänest

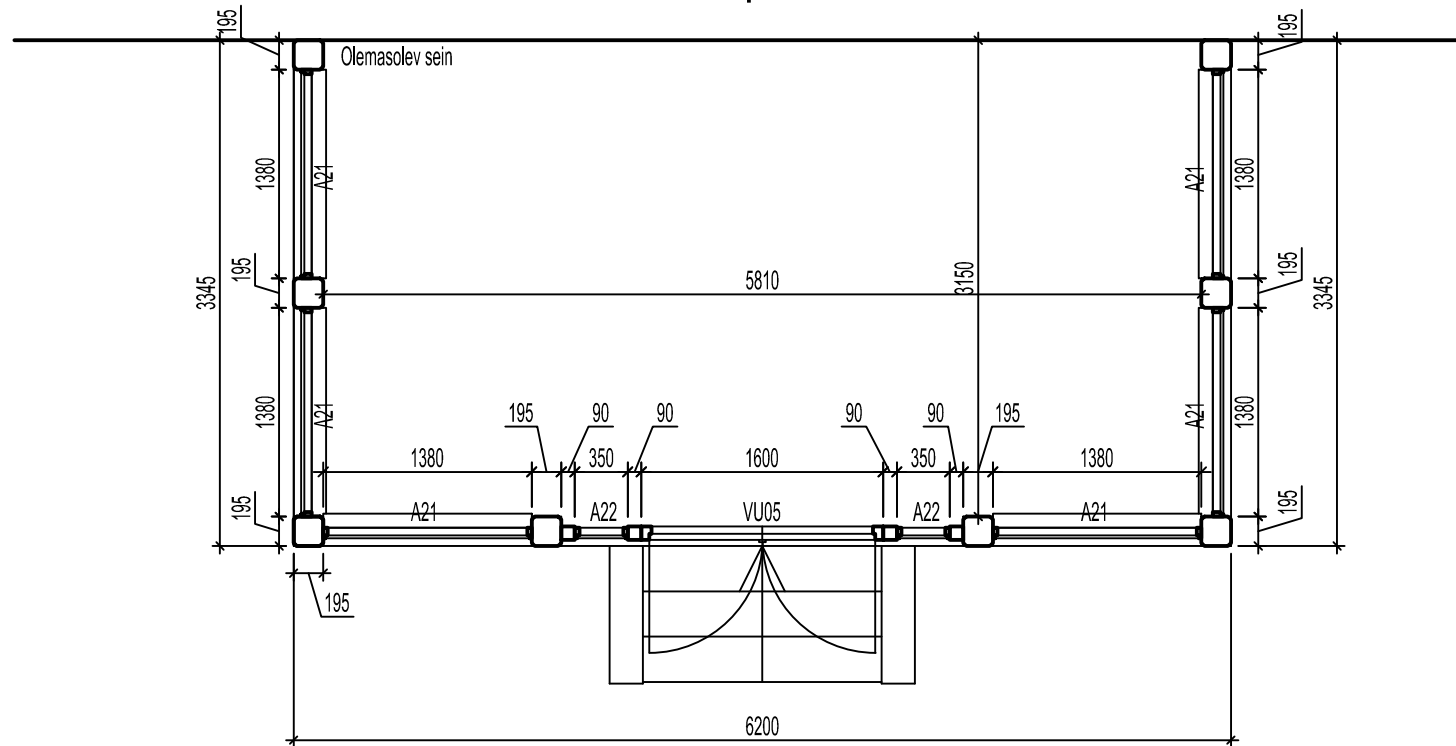
Vaade hoonele idast

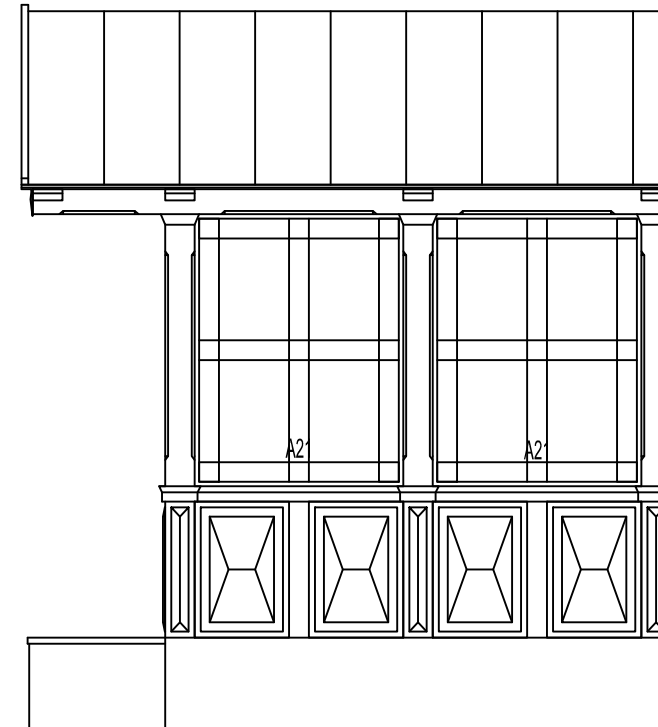
MÄRKUSED
 Numbritega märgitud kultuuriväärtusliku
 detaili number. vt. Tabel 3, lk 39

	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
	Nimi	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Koostas	Rasmus Vare			Vaade idast ja läänest		
Juhendas	Epi Tohvri					
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Möötkava
				4	13	1:150

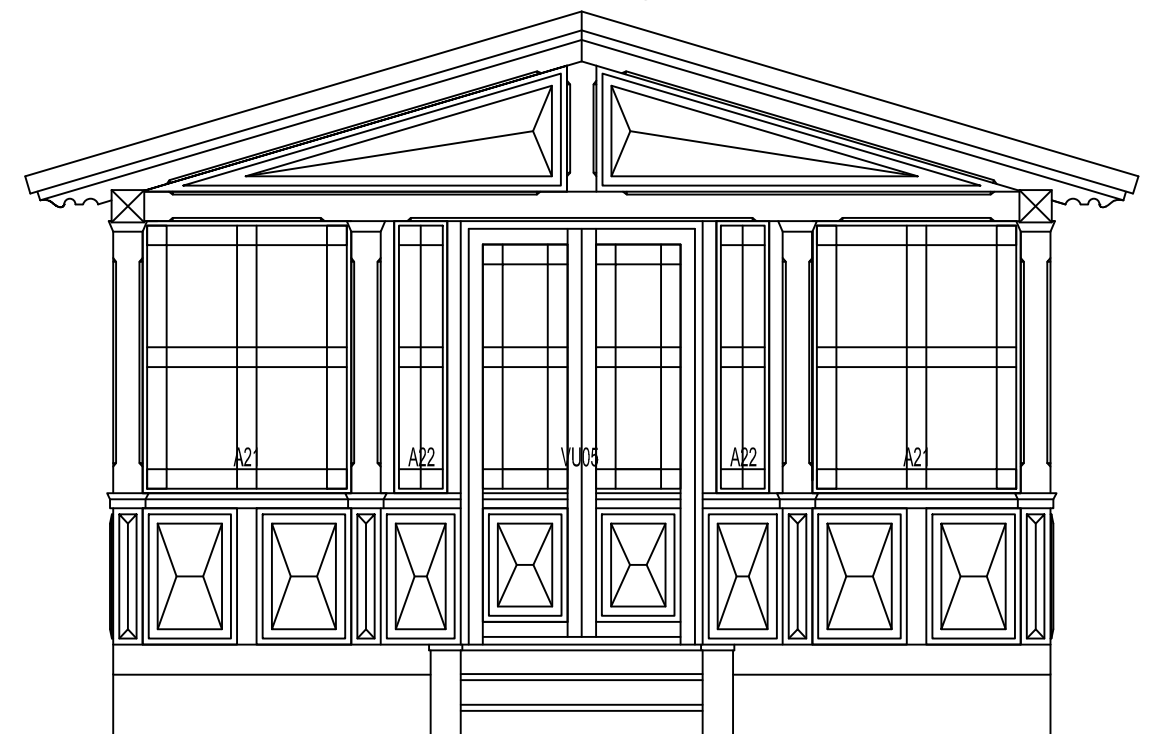
Veranda plaan

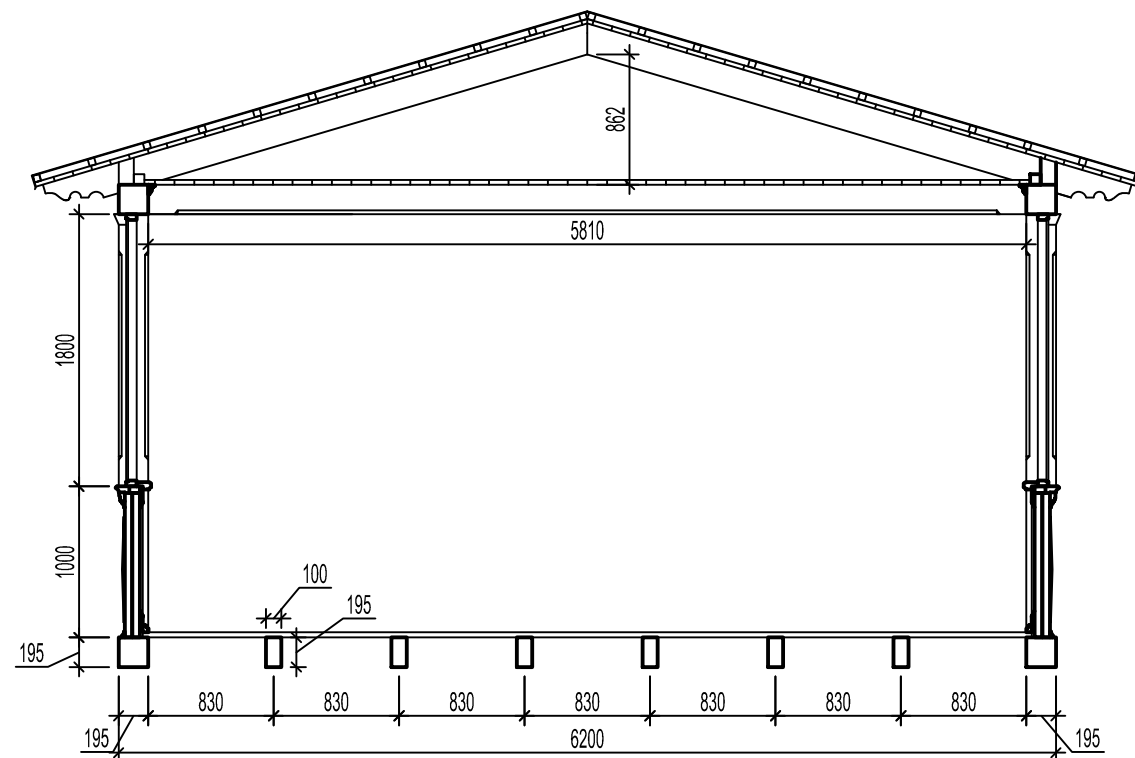
Vaade läänest

Vaade põhjast

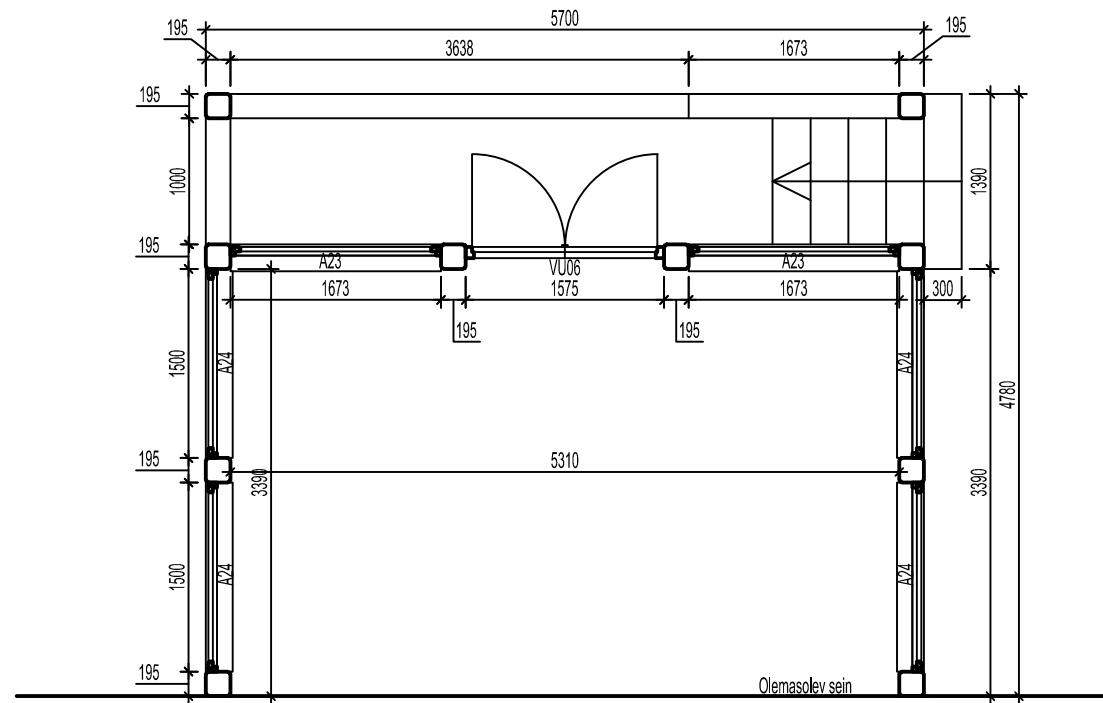
Veranda lõige

	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
Koostas	Rasmus Vare	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Juhendas	Epi Tohvri			Põhjapoolse veranda plaan, lõiked ja vaated		
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Mõõtkava
				5	13	1:50

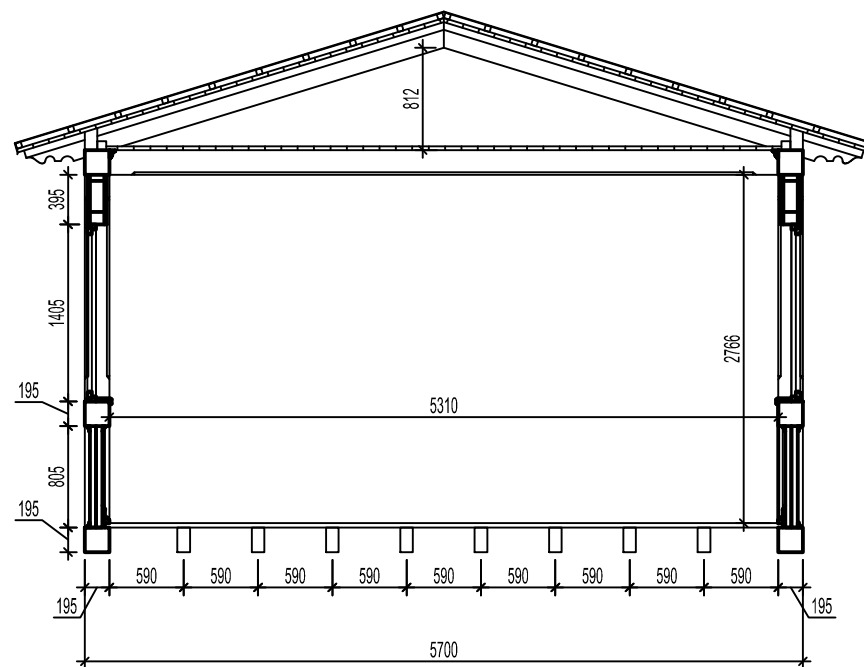
Veranda plaan

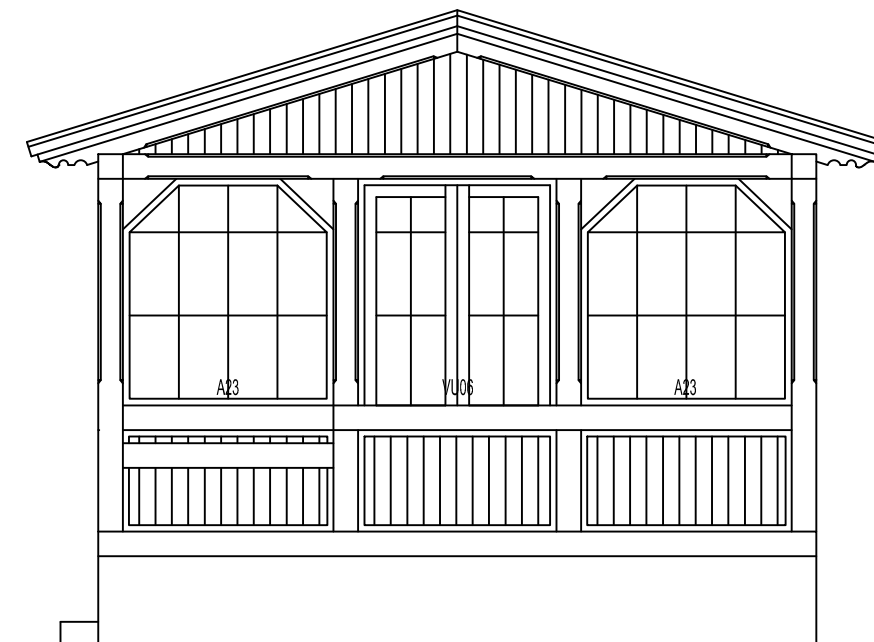
Vaade idast

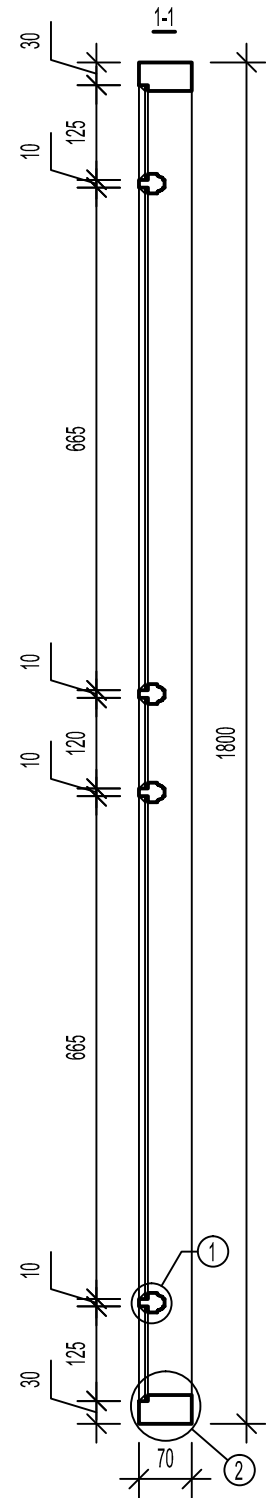
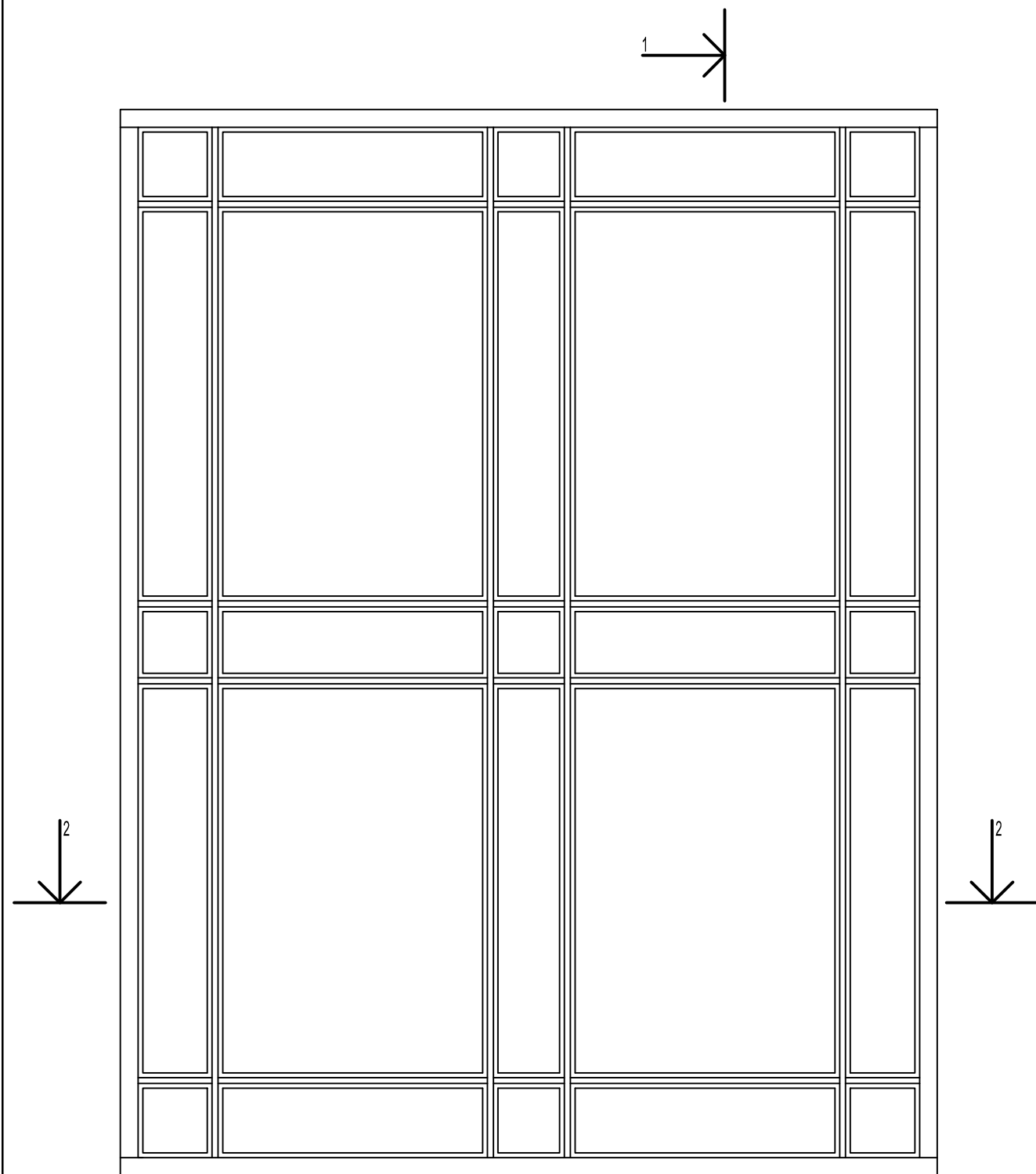
Veranda lõige

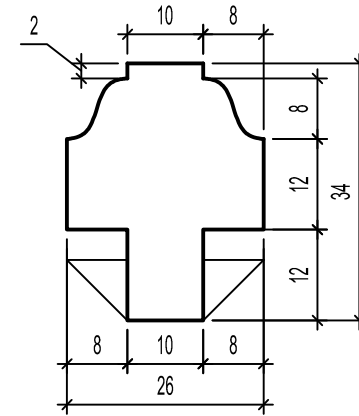
Vaade lõunast

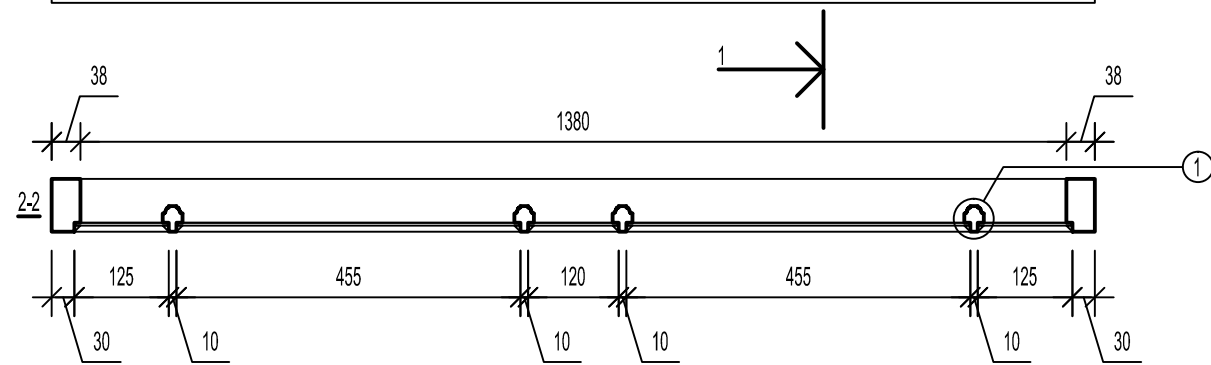
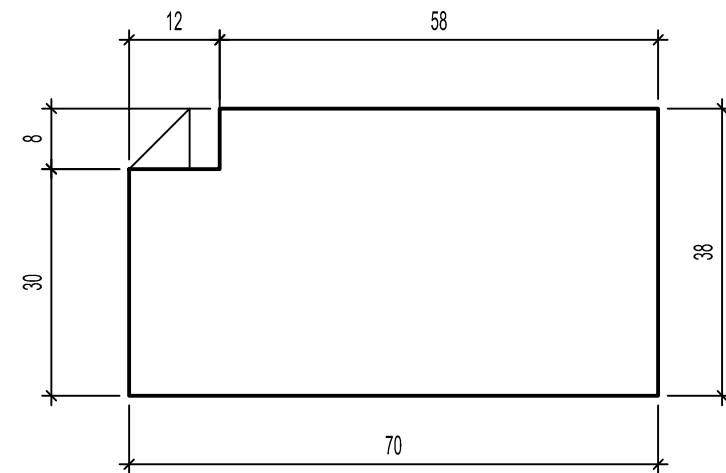
	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
	Nimi	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Koostas	Rasmus Vare			Lõunapoolse veranda plaan, lõiked ja vaated		
Juhendas	Epi Tohvri					
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Mõõtkava
				6	13	1:60

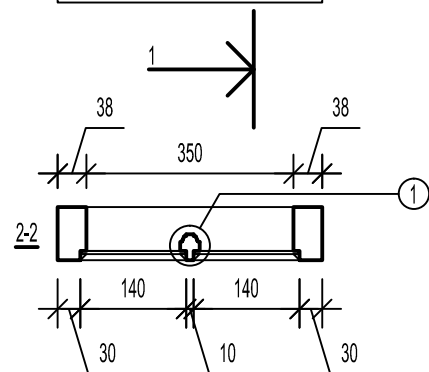
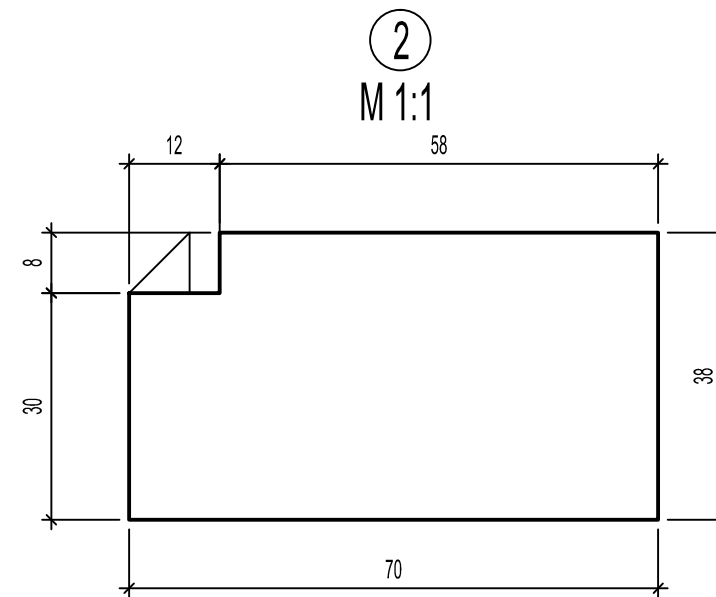
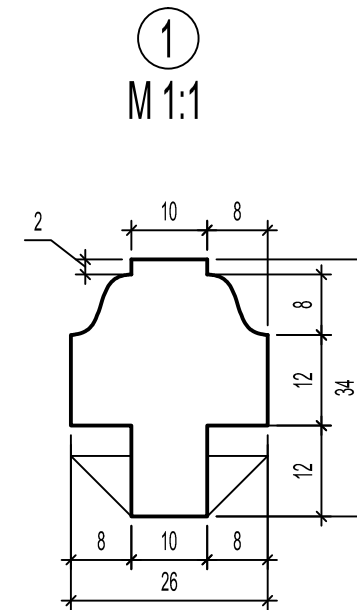
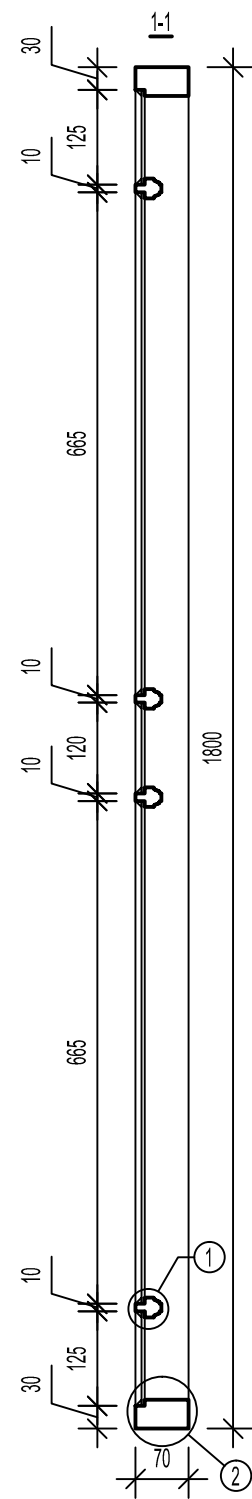
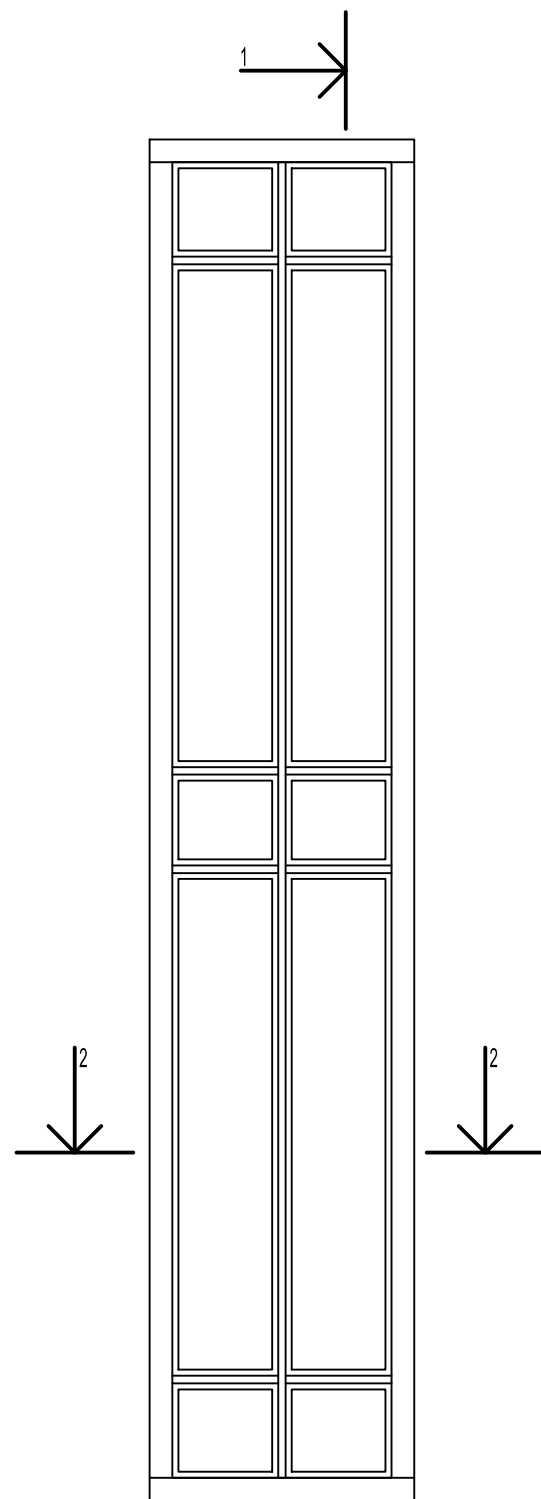
①
M 1:1

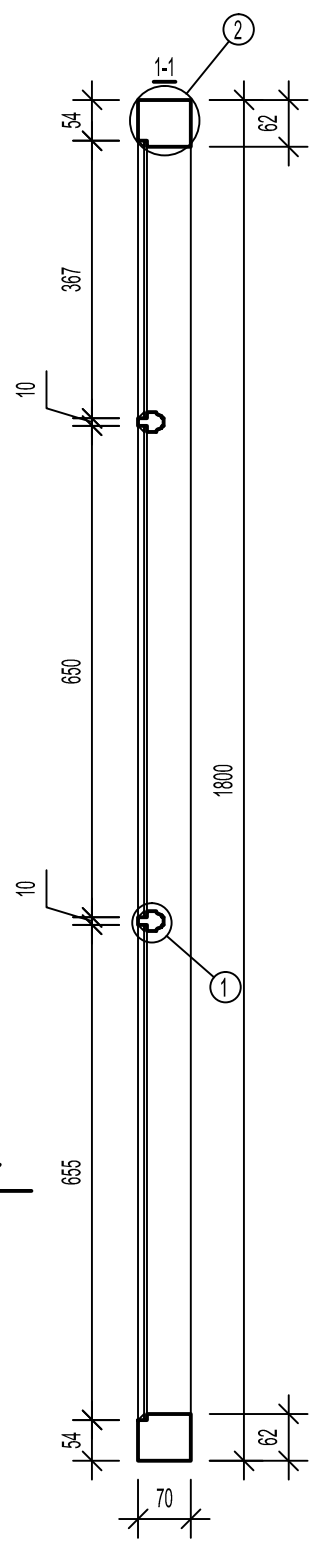
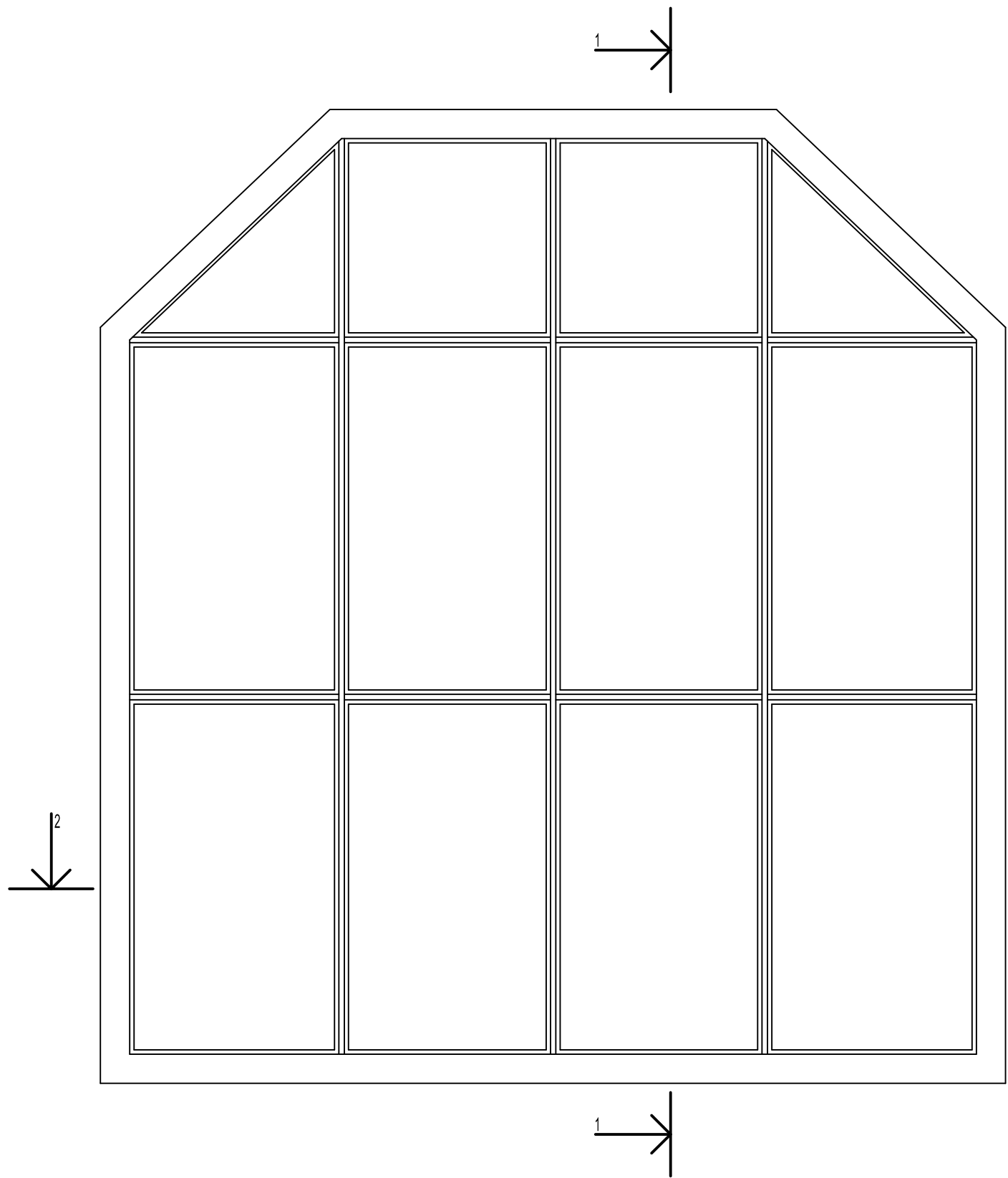
②
M 1:1

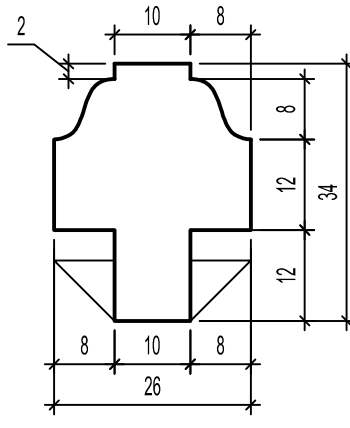
	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
	Nimi	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Koostas	Rasmus Vare			Aken A21		
Juhendas	Epi Tohvri					
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Mõõtkava
				7	13	1:10

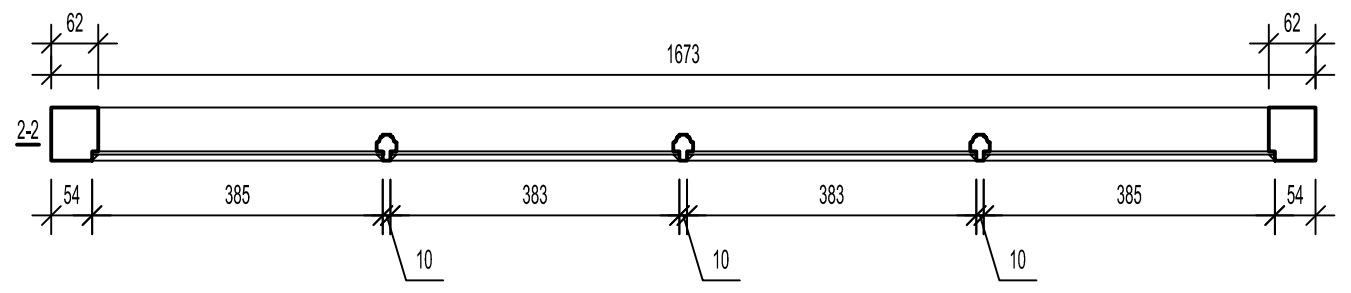
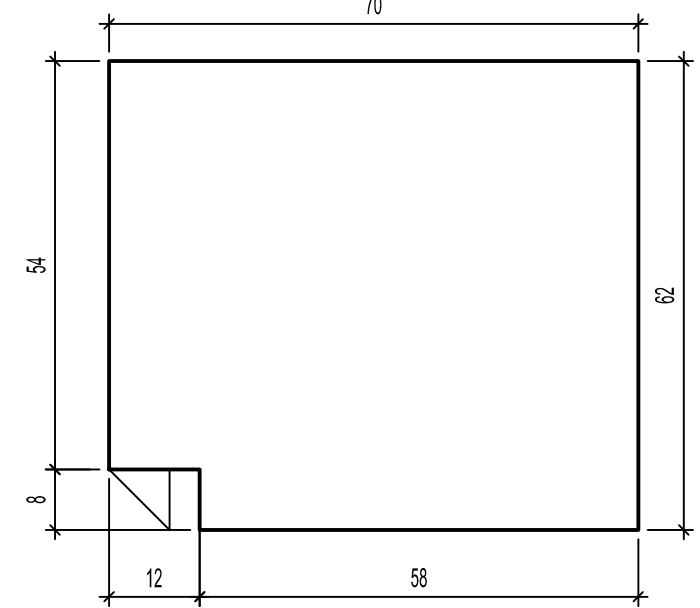
	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
	Nimi	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Koostas	Rasmus Vare			Aken A22		
Juhendas	Epi Tohvri					
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Mõõtkava
				8	13	1:10

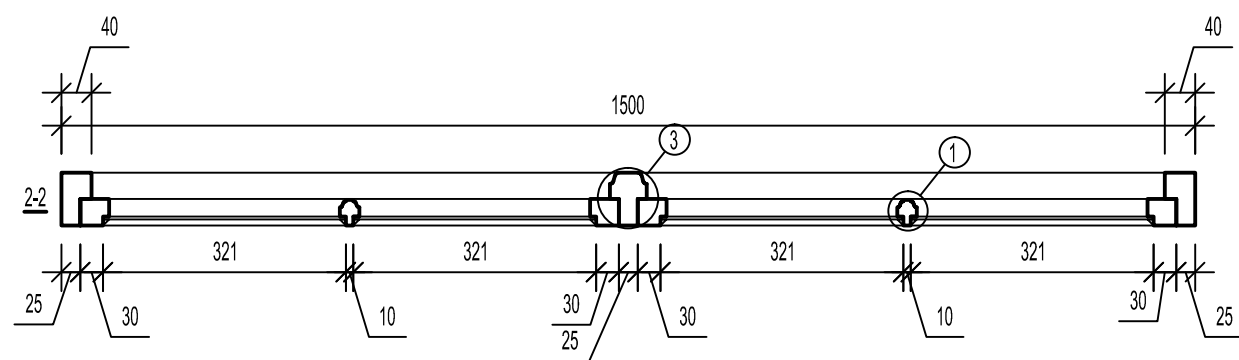
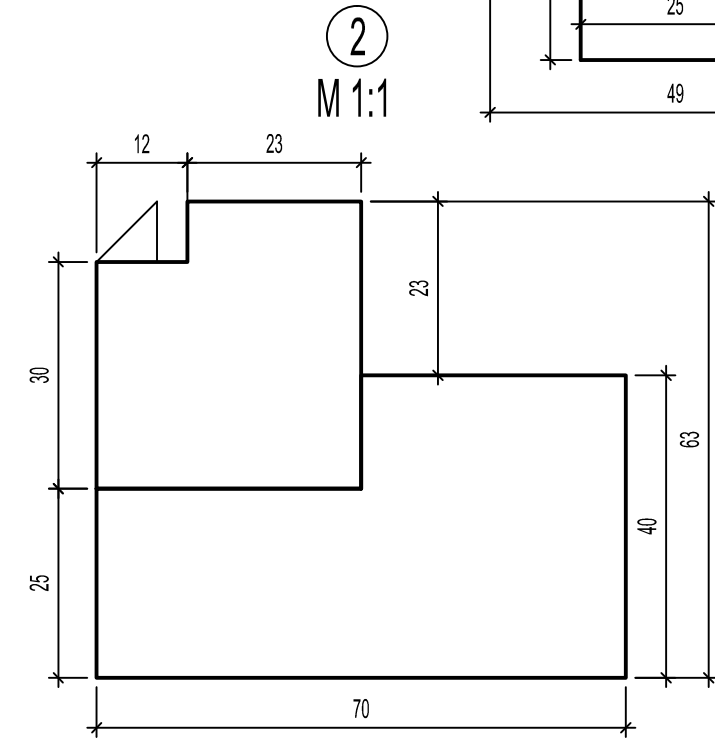
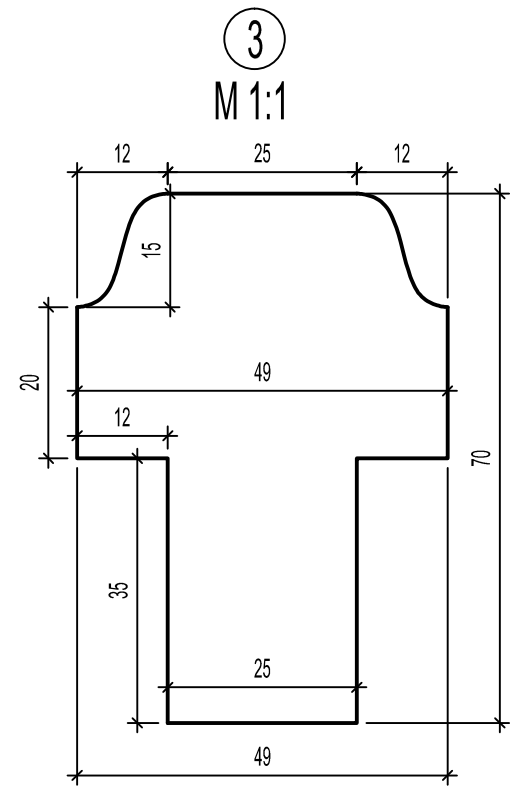
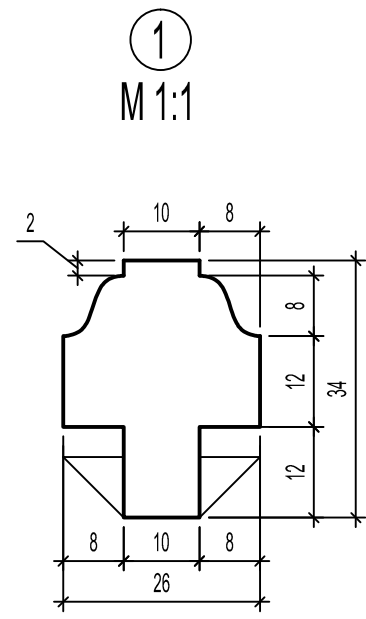
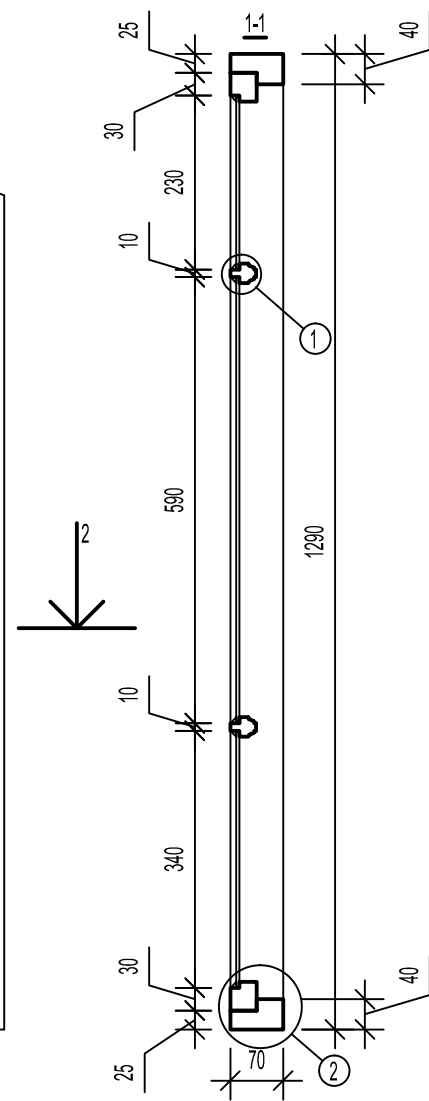
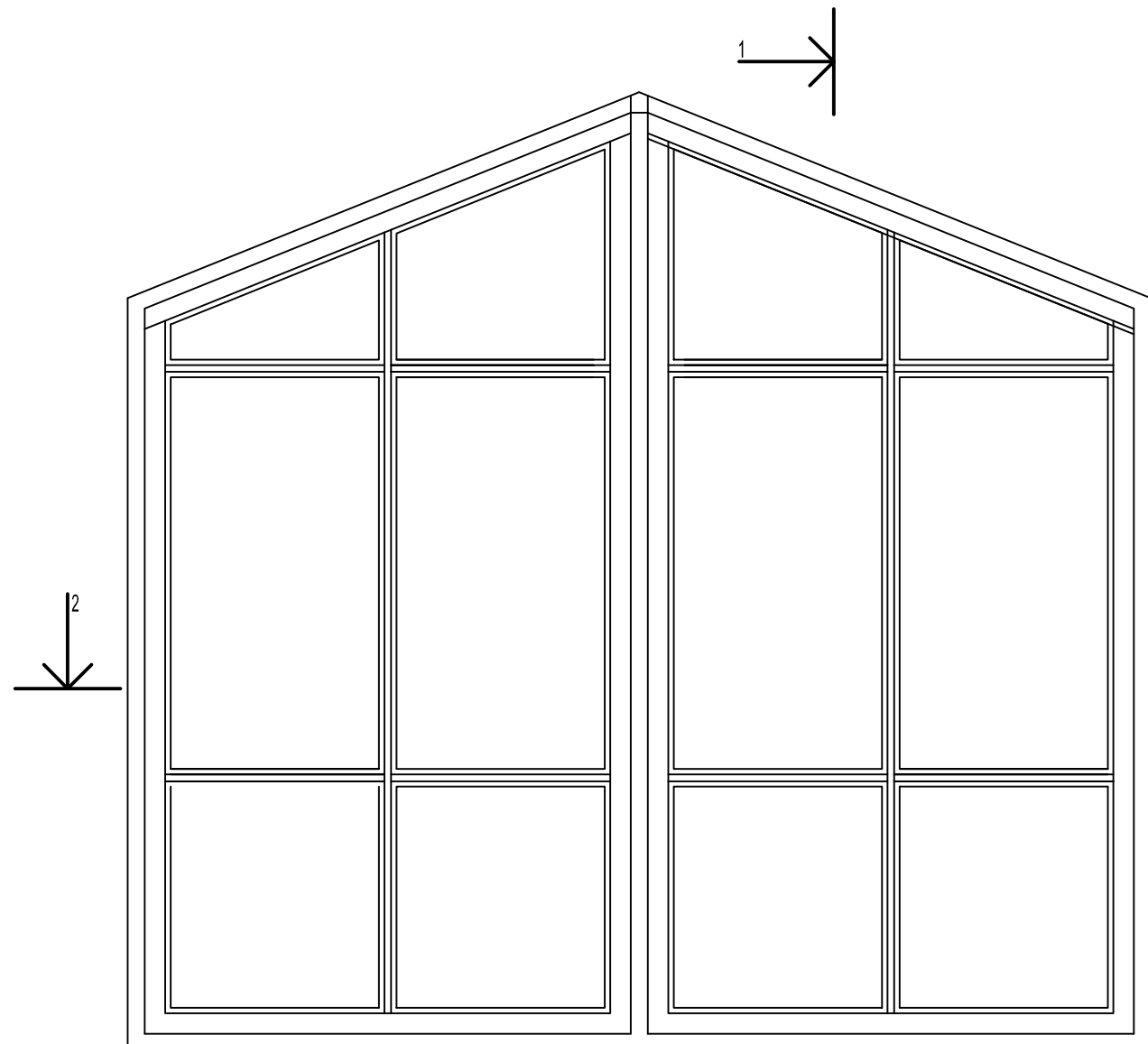
1
M 1:1

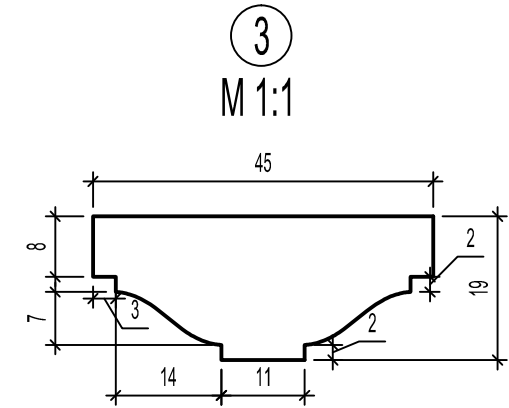
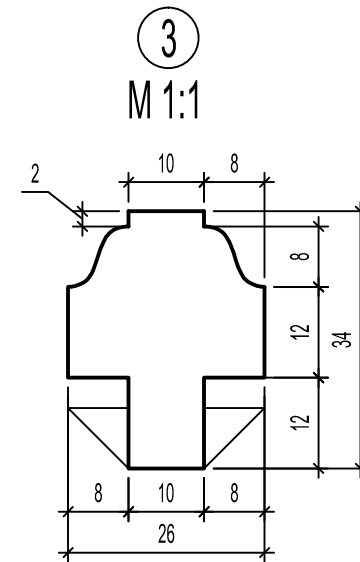
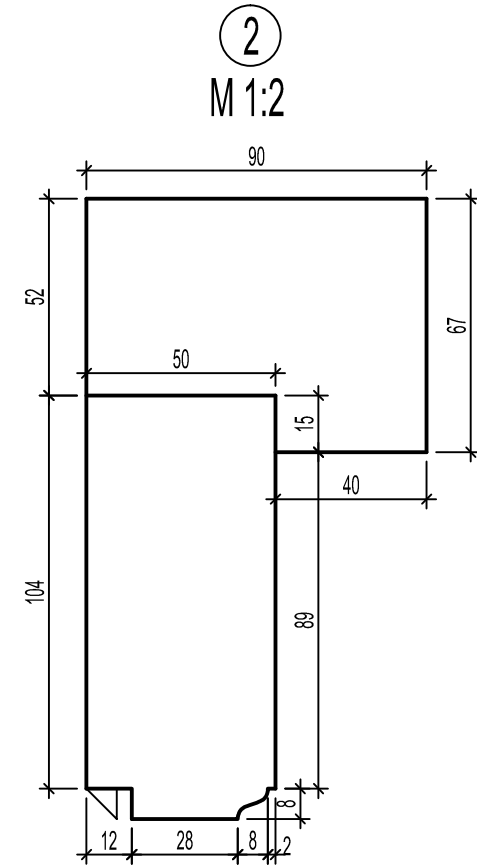
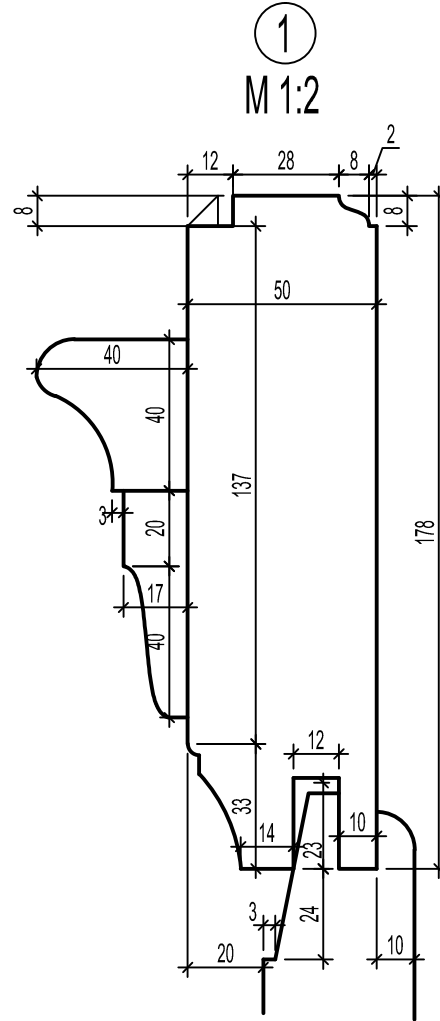
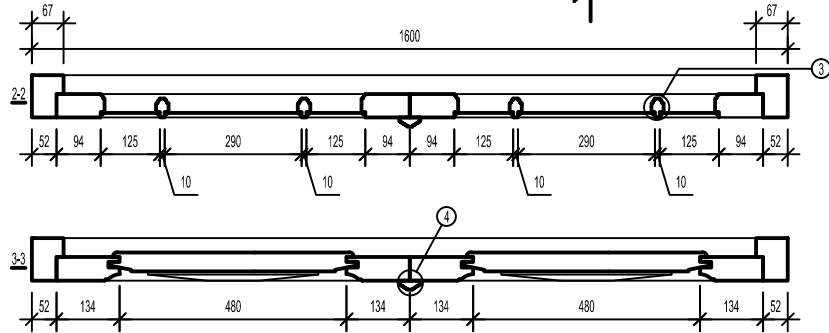
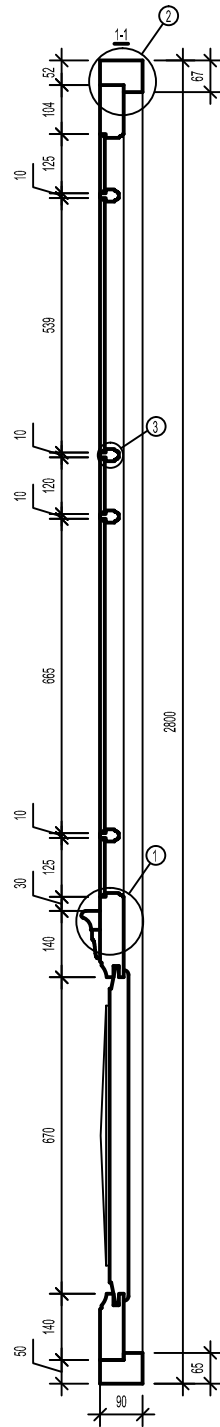
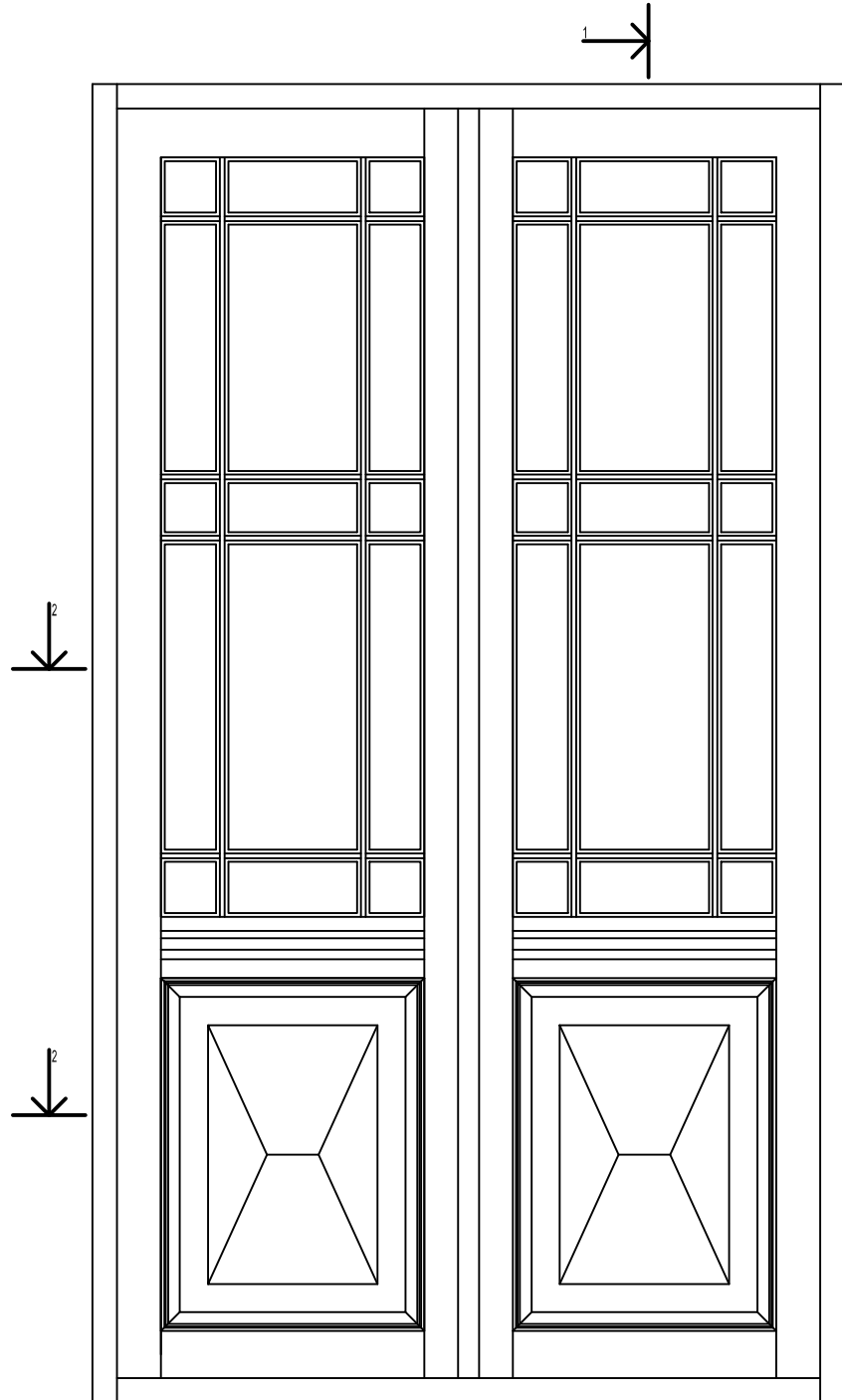
2
M 1:1

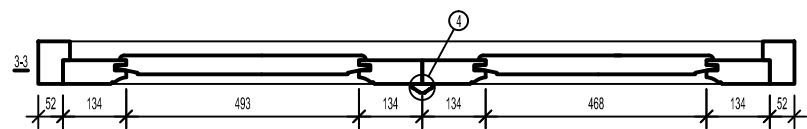
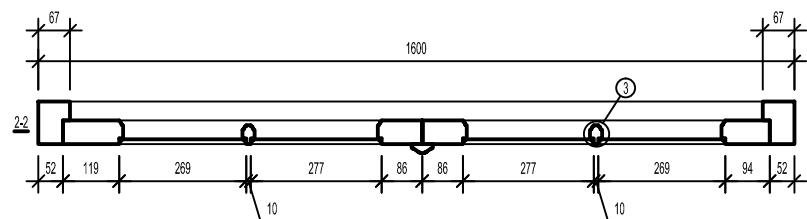
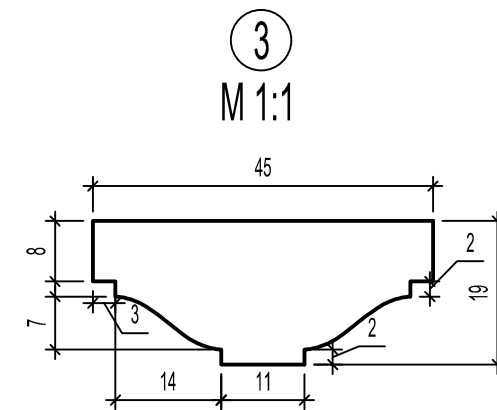
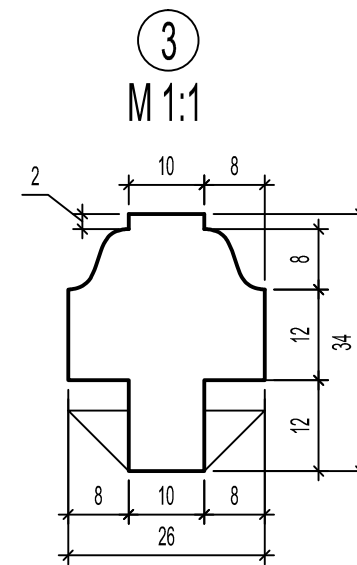
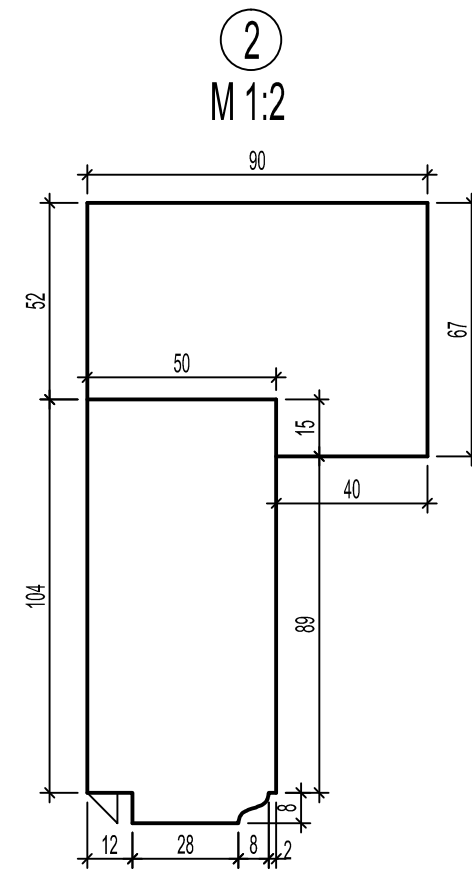
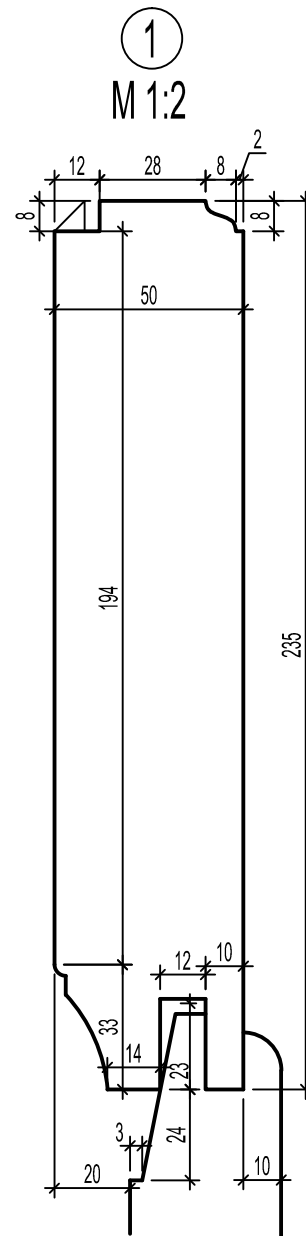
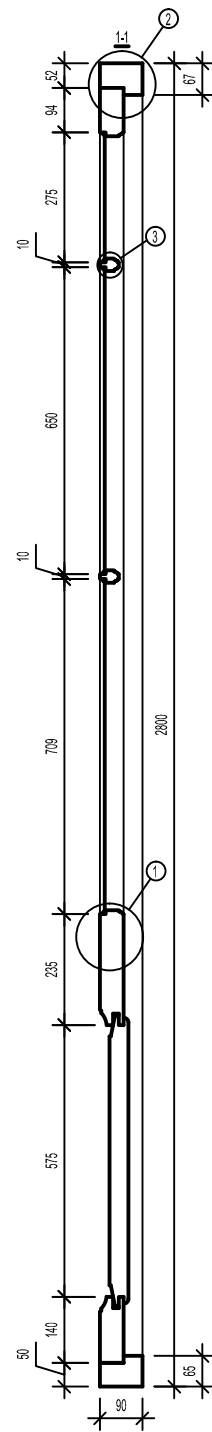
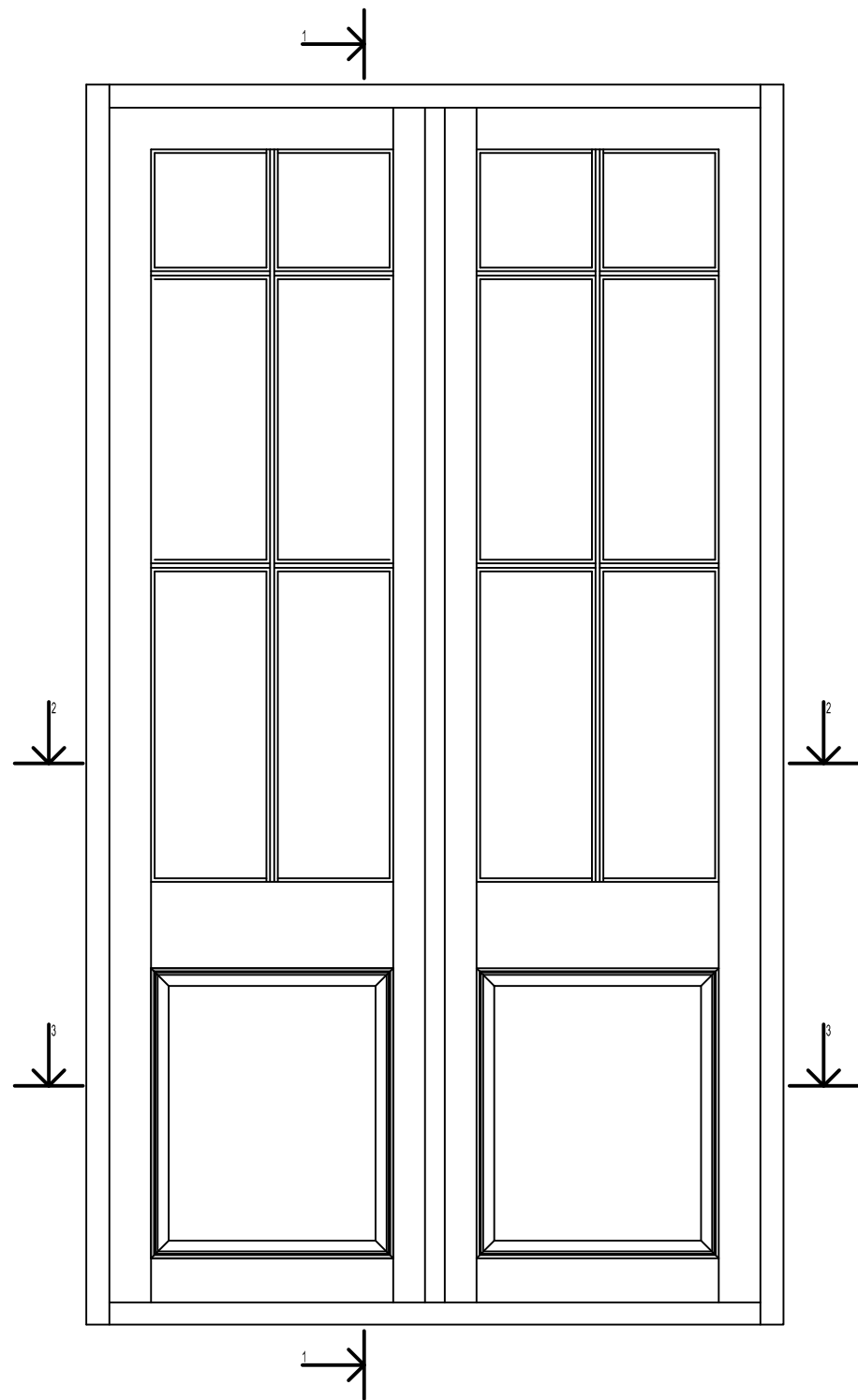
		Tellija		Objekt	
				Lüganuse pastoraadi peahoone	
		Nimi		Allkiri	
		Kuupäev		Nimetus	
Koostas		Rasmus Vare		Aken A23	
Juhendas		Epi Tohvri			
TTÜ Tartu Kolledž		Leht		Lehti	
		9		13	
				Mõõtkava	
				1:10	

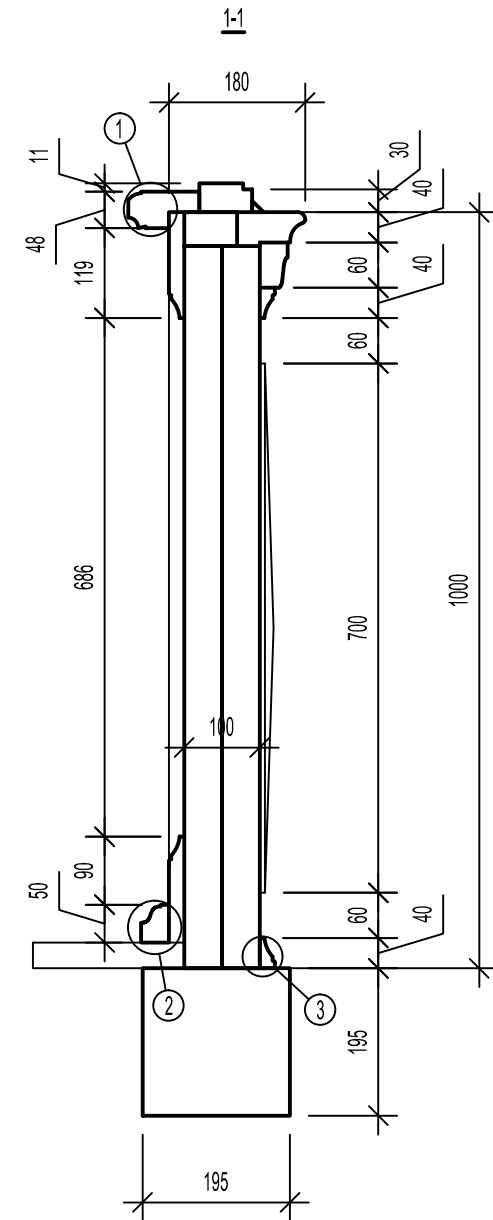
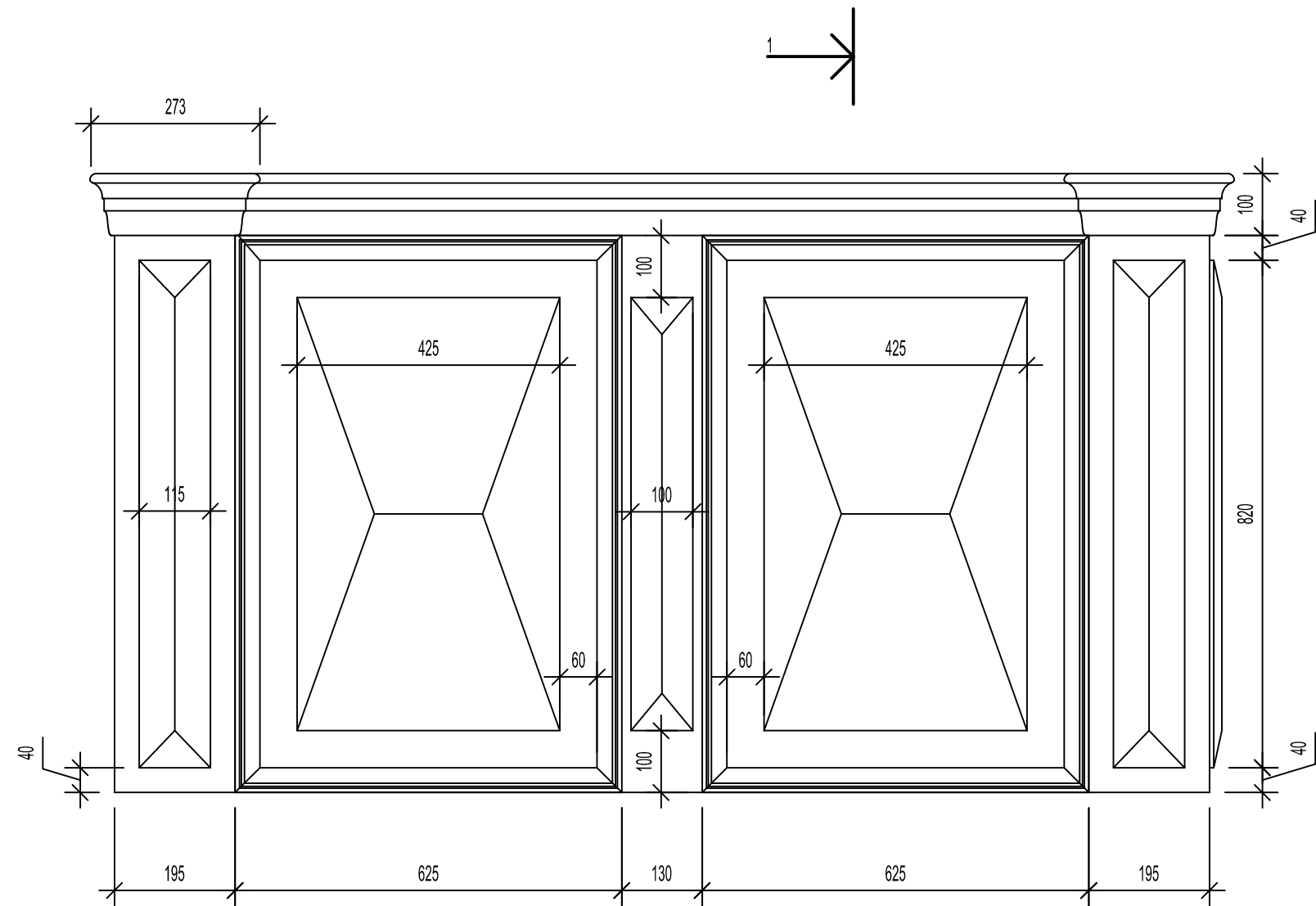
	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
	Nimi	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Koostas	Rasmus Vare			Aken A24		
Juhendas	Epi Tohvri					
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Mõõtkava
				10	13	1:10

	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
	Nimi	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Koostas	Rasmus Vare			Välisuks VU05		
Juhendas	Epi Tohvri					
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Mõõtkava
				11	13	1:15

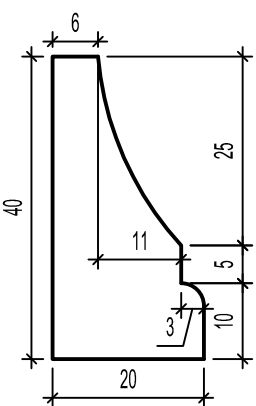
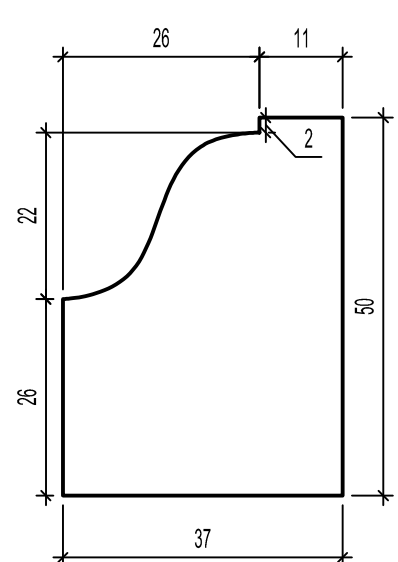
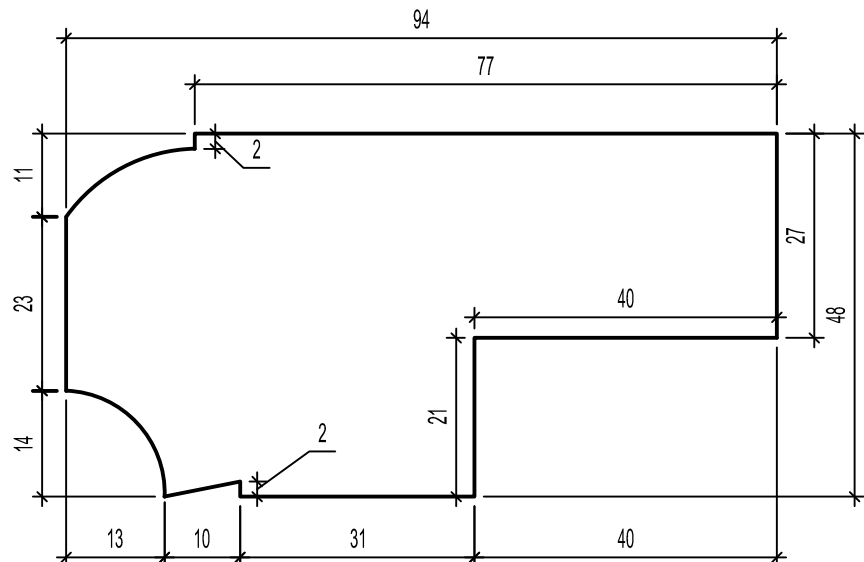
	Tellija			Objekt		
				Lüganuse pastoraadi peahoone		
Koostas	Rasmus Vare	Allkiri	Kuupäev	Nimetus		
Juhendas	Epi Tohvri			Välisuks VU06		
TTÜ Tartu Kolledž				Leht	Lehti	Mõõtkava
				12	13	1:15

①
M 1:1

②
M 1:1

③
M 1:1

 Tellija		Objekt	
		Lüganuse pastoraadi peahoone	
		Nimetus	
Koostas	Rasmus Vare	Lõunapoolse veranda aknaalune tahveldis	
Juhendas	Epi Tohvri		
TTÜ Tartu Kolledž		Leht	Mõõtkava
		13	13 1:10